

**MEVLEVÎLİK VE ERZİNCAN MELİK SALİH
MEVLEVÎHÂNESİ**

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH**

Burcu ASLAN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ**

MEVLEVÎLİK VE ERZİNCAN MELİK SALİH MEVLEVÎHÂNESİ

Burcu ASLAN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ekim 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
GİRİŞ	14
BİRİNCİ BÖLÜM	19
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ	19
1.1. Mevlânâ'nın Doğumu ve Anadolu'ya Gelişi.....	19
1.2. Babası Bahaeddin Veled'in Yolundan Gitmesi ve Aldığı Eğitimler.....	22
1.3. Mevlânâ'nın Hayatında Şems-i Tebrizi Dönemi.....	23
1.4. Şems-i Tebrizi'den Sonra Mevlânâ	25
1.5. Mevlânâ'nın Vefatı	26
1.6. Mevlânâ'nın Düşüncesi.....	26
1.7. Mevlânâ'nın Eserleri	28
1.7.1. Divân-ı Kebir	28
1.7.2. Mesnevi.....	29
1.7.3. Fîhi Mâ Fîh.....	30
1.7.4. Mecâlis-i Sab'a.....	31
1.7.5. Mektûbât	31
1.7.6. Rubailer	31

İKİNCİ BÖLÜM	32
MEVLEVÎLİK TARİKATI	32
2.1. Mevlevîliğin Başlangıcı ve Tarikatlaşması	32
2.2. Mevlevîliğin Yayılışı.....	35
2.3. Mevlevîlikte Âdâb ve Erkân.....	37
2.4. Mevlevîlikte Çelebilik Makamı ve Şeyh Atamaları	38
2.5. Mevlevîhâneler	40
2.6. Osmanlı Devleti'nde Mevlevîliğin Yayılması	43
2.7. Mevlevîhânelerin Kapatılması	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
ERZİNCAN'DA MEVLEVÎLİK VE ERZİNCAN MELİK SALİH	
MEVLEVÎHÂNESİ	52
3.1. Erzincan'da Mevlevîlik.....	52
3.1.1. Erzincan'daki Önemli Mevlevî Şeyhler	53
3.1.1.1. Hüsameddin Hüseyin El-Mevlevî.....	53
3.1.1.2. Celaledin Muhammed-i Müneccim	54
3.1.1.3. Satı Beyoğlu Müstencid.....	54
3.1.1.4. Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani.....	55
3.1.1.5. Tabip Alâeddin-i Erzincani	55
3.1.1.6. Ahi Nizâmeddin-i Erzincani	56
3.1.1.7. Halilullah ve İsa Çelebiler.....	57
3.1.1.8. Çelebi Abdullatif.....	57
3.1.1.9. Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi	57
3.1.1.10. Yusuf Dede	64
3.1.2. Erzincan'da Kurulan Önemli Mevlevî Eserler.....	65
3.1.2.1. Halilullah Camii.....	65
3.1.2.2. Halilullah Çeşmesi	66
3.1.2.3. Atabek Medresesi	66
3.1.2.4. Ali-Cerrah Türbesi	66
3.1.3. Erzincan'daki Mevlevî Mezar Taşları.....	67
3.2. Erzincan Mevlevîhâneleri.....	67
3.2.1. Ömer Dede Mevlevîhânesi.....	69

3.2.2. Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi	70
3.2.3. Melik Salih Mevlevîhânesi (Erzincan Mevlevîhânesi)	71
3.2.3.1. Kuruluşu	71
3.2.3.2. Görev Yapan Şeyhleri	72
3.2.3.3. Vakıfları.....	75
3.2.3.4. Tamirat, Yenileme ve Genişletme Faaliyetleri.....	77
3.2.3.5. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Şeyhleri İbrahim Hakkı Dede ve Yusuf Dede Arasındaki Şeyhlikle İlgili Mücadele.....	79
3.2.3.6. Birinci Dünya Savaşı'nda Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi.	82
3.2.3.7. Melik Salih Mevlevîhânesinin (Erzincan Mevlevîhânesi) Kapatılması	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	87
TABLolar LİSTESİ	95
EKLER	96
ÖZGEÇMİŞ	110

TEZ ONAY SAYFASI

Burcu ASLAN tarafından hazırlanan “MEVLİVÎLİK VE ERZİNCAN MELİK SALİH MEVLEVÎHÂNESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ

.....

Tez Danışmanı, Tarih Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu ile Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

13/10/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah YAKŞI (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ersin KIRCA (KOÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Burcu ASLAN

İmza :

ÖNSÖZ

Tasavvuf; dini ilimlerden biridir. Tasavvuf ilmi XIII. yüzyılda Selçuklular döneminde “tarikat” adı altında kurumsallaşmaya başlamıştır. Tarikatlar ise tasavvuf ilmini insanlara duyuran kurumlardır. Tarikat adı altında oluşan bu kurumsallaşma Osmanlı Döneminde ise zirve noktasına ulaşmıştır.

Tarikat liderleri cemaatine örnek bir islâmi hayat yaşamaya çalışmışlardır. Anadolu ve Balkanların İslamlaşmasında tasavvuf tekkeleri önemli roller oynamıştır. Anadolu ve Balkanların İslamlaşmasında önemli rol oynayan tarikatlardan birisi de Mevleviyye Tarikatıdır.

Mevleviyye Tarikatı Mevlânâ'nın vefatından sonra kurumsallaşma imkanı bulmuştur. Tarikatının merkezi Konya kabul edilmiş, Anadolu topraklarında birçok yerde Mevlevihaneler açılmaya başlanmış, giderek bu Mevlevihaneler yaygınlaşarak ülkenin dört bir yanında faaliyette bulunmuşlardır. Bu Mevlevihanelerden biri de Anadolu'nun ilk Mevlevihanelerinden biri olan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesidir.

Üç bölümden oluşan tez çalışmamızın Birinci bölümünde Mevlevîlik Tarikatının piri kabul edilen Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin hayatını, İkinci bölümünde onun adına ithafen kurulan Mevlevîlik Tarikatını ve Üçüncü bölümünde Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesini incelemeye çalıştık.

Yüksek Lisans Tez çalışmamda kendisinin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, öneri ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Burcu ASLAN

KARABÜK-2020

ÖZ

Mevlevîlik tarikatı, Mevlânâ'nın vefatından sonra oğlu Sultan Veled tarafından 1273 yılında Anadolu'da kurulmuştur. Bu tarikat Selçuklular döneminden başlayarak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar geçen süre zarfında toplumu derinden etkilemiştir. Ülkenin dört bir yanında Mevlevihaneler açılmış ve bu Mevlevihanelerin birçoğu yalnızca ibadet yeri olarak değil aynı zamanda eğitim, öğretim, kültür ve sanat merkezi olarak da faaliyet göstermiştir.

Anadolu'da kurulan ilk Mevlevihanelerden birisi de Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesidir. 13. asrın sonu 14. asrın başlarında kurulduğu bilinmektedir. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi tarih içerisinde zaman zaman harap halde kalmış, 1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar geçen sürede bazen etkin bazen çalışamaz durumda varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Mevlevîhâneye dair bugün herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.

Bu çalışmada Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin hayatı, onun adına kurulan Mevlevîlik Tarikatı ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin tarihsel süreci hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mevlevîlik, Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi.

ABSTRACT

The Dervish Order of Mevlevi was established in Anatolia in 1273 by his son Sultan Veled after the death of Mevlana. This dervish order deeply influenced the society from the Seljuk period to the fall of the Ottoman Empire. Mevlevi lodges were opened all over the country and many of these Mevlevi lodges operated not only as a place of worship but also as a centre of education, education, culture and art.

One of the first Mevlevi lodges established in Anatolia is Erzincan Melik Salih Mevlevi Lodge. It is predicted that it was founded at the end of the 13th century or at the beginning of the 14th century. Erzincan Melik Salih Mevlevi Lodge has been in ruins from time to time, and it has managed to survive in an effective and sometimes inoperable period until the closure of the Mevlevi lodges in 1925. No ruins can be found about the Mevlevi lodge today.

In this study, information was given about the life of MevlânâCelâleddin Rumi, the Mevlevî Dervish Order and which was established in his name, the historical process of Erzincan Melik Salih Mevlevi Lodge.

Key words: Mevlana, Mevlevi Order (Mevleviyeh), Erzincan Melik Salih Mevlevî Lodge.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Mevlevîlik ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi
Tezin Yazarı	Burcu ASLAN
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	13.10.2020
Tezin Alanı	Tarih
Tezin Yeri	KBU/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	110
Anahtar Kelimeler	Mevlânâ, Mevlevîlik, Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of theThesis	Mevleviyeh and Erzincan Melik Salih Mevlevi Lodge
Author of theThesis	Burcu ASLAN
Advisor of theThesis	Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİRLİ
Status of theThesis	Master's Thesis
Date of theThesis	13.10.2020
Field of theThesis	History
Place of theThesis	KBU/LEE
Total PageNumber	110
Keywords	Mevlana, Mevlevi Order (Mevleviyeh), Erzincan Melik Salih Mevlevî Lodge.

KISALTMALAR

- B.** : Bin,İbn
Bk. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C : Cilt
Çev : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H. : Hicrî
Hız. : Hazreti
Hızl. : Hazırlayan
KMMA : Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi
M. : Miladi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
M.ö. : Milattan Önce
Öl. : Ölüm
R. : Rumi
s. : Sayfa
S. : Sayı
v.b. : Ve benzeri
Yay. : Yayınlayan
Yy. : Yüzyıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

AraŐtırma, Anadolu'da XIII. yūzyılın sonlarında Mevlānā adına ithafen kurulan Mevlevīlik Tarikatı ve bu tarikatı yaymak için ũlkenin dōrt bir yanında kurulmuŐ Mevlevīhānelerden biri olan Erzincan Melik Salih Mevlevīhānesinin tarihsel sūreci ve faaliyetleri ile ilgili konuları içermektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalıŐmanın genel amacı Mevlānā Celaleddin Rumi'nin hayatı, onun adına ithafen kurulan Mevlevīlik Tarikatı ve Mevlevīlik Tarikatını yaymak için ũlkenin dōrt bir yanında kurulmuŐ Mevlevīhānelerden biri olan Erzincan Melik Salih Mevlevīhānesinin tarihsel sūreci ve faaliyetleri hakkında bilgiler ortaya konulmasını sağlamaktır.

Bu alıŐma, Mevlevīlik Tarikatının kuruluŐu ve tarihsel sūreci, Mevlevilik Tarikatının piri kabul edilen Mevlānā'nın hayatı ve Anadolu'da kurulan ilk Mevlevīhānelerden biri olan Erzincan Melik Salih Mevlevīhānesinin tarihsel sūreci ve faaliyetleri ile ilgili bilgileri barındırmasından Őtũrũ Őnem arz etmektedir.

Alan yazında Mevlānā'ya ithafen kurulan Mevlevīlik Tarikatının Erzincan'da yer alan Melik Salih Mevlevīhānesi ile ilgili detaylı bir çalıŐmaya rastlanmamıştır. Bu yũnũyle bu çalıŐmanın literatũre katkı sağlayacağı dũŐũnũlmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada konu ile ilgili literatũr taraması yapılarak tez, makale ve kitaplar incelenmiŐ ve çalışmada kullanılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Konya Mevlānā Mũzesi Arşiv belgelerinden yararlanılmıŐ, Erzincan Melik Salih Mevlevīhānesi ile ilgili belgeler transkrip edilerek çalışmada kullanılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışma 13. yüzyılda Mevlevîlik Tarikatının kurulması ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başlarında kuruluşundan 1925 yılında kapatılmasına kadar geçen zamanı kapsamaktadır.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi ile ilgili alan yazında gerçekleştirilen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum araştırmada kaynak bulunmasını güçleştirmiştir. Ayrıca Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin varlığının günümüze kadar korunamaması ve arşiv belgelerinin yeterli olmaması araştırmanın diğer sınırlılıkları arasındadır.

GİRİŞ

Tarikat “tarik” kelimesinden türemiştir. Arapça’da “yol” manasına gelmektedir. Tasavvufta Allah’a ulaşmak için benimsenen usul ve yoldur¹. Tarikatların bir kısmı Anadolu dışında kurulmuş Anadolu’ya gelip yayılmış, bir kısmı ise Anadolu’da kurulmuş diğer İslam ülkelerine yayılmıştır².

Şeyh kelimesi sözlükte “yaşlı kimse” anlamında kullanılmıştır. Tasavvufta veli, pir ve müridle aynı anlama gelmektedir. Türkçede er, eren ve ermiş kelimeleri “şeyh” anlamına gelmektedir. Tasavvuf ilmine göre bir tarikata bağlanarak seyr-u sülûkunu tamamlayıp şeriat, tarikat, ve hakikat ilimlerinde üst mertebeye varan kimseye şeyh denir³. Bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği yere ise “ tekke-zâviye” denilmektedir⁴.

Mürid, sözlükte “iradesi, isteği olan kişi” anlamında kullanılmıştır. Tasavvuf ehline göre mürid, tasavvuf yolunu tutan yahut tarikata girmeye karar veren veya bir şeyhe bağlanan kimse olarak ifade edilmiştir⁵.

Tasavvuf kelimesi bir rivayete göre “sof” kelimesinden türetilmiştir. Sof kelimesi sert yünlü kumaş anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber dönemindeki ilk zahidlerden itibaren bu şekilde elbise giymek zühd ve takvanın ve dünya karşısında ahirete değer vermenin göstergesi olarak görülmüştür. Farklı bir rivayete göre ise tasavvuf kelimesi Grekçe “sofos” kelimesinden türetilmiştir. Fakat bu yorum tasavvufu felsefi kökene sahip kapsamlı bir tabir olarak onaylayan ve İslami çerçevesinden uzak bir yaklaşımı kastetmektedir. Ayrıca mutasavvıflar tarafından saflık ve temizlik

¹ Reşat Öngören, “Tarikat”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.95.

² Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.15.

³ Reşat Öngören, “Şeyh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.50.

⁴ Mustafa Kara, “Tekke”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.368.

⁵ Süleyman Uludağ, “Mürid”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.47.

anlamında olan “safa” ve Hz. Peygamber dönemindeki “ashab-ı suffa” terimleri tasavvufun kelime kökeni olarak nakledilmiştir⁶.

Klasik sınıflandırmaya göre tasavvuf İslami ilimlerden biridir⁷. Tasavvuf İslam’ın ruh hayatı ve Hz. Muhammed’in kişiliğinde temsil ettiği manevi otoritenin kurumsallaşmış ve yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiş şekline verilen addır⁸.

Tüm İslami ilimlerde olduğu gibi tasavvuf da kaynağını Kur’an ve sünnetten almıştır. Tasavvuf; İslam âlimlerine göre İslam ilimlerinin özü olarak kabul edilmektedir. Tasavvufu ahlak şeklinde tarif edenlere göre; insanın iç dünyasını imara ve kötü duygularını düzeltmeye çalışan ahlaki bir sistemdir⁹.

Tasavvuf; insanlığın varlık, bilgi ve ahlak yönlerini kavrayan çok kapsamlı bir dini yaklaşım şekli olarak da tarif edilebilir. Çok kapsamlılığı hem sosyal örgütlenme şekli olarak tarikatlar çerçevesinde hem de ahlak ve bilgi yöntemi olarak dini ilimler geleneği çerçevesinde anlaşılabilmektedir. Bu nedenle tasavvuf ile ilgili hem sosyal düzenin hem de ilim ve ahlak geleneğinin temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz¹⁰.

Tasavvufi hayatın doğuşundaki ana nedenler arasında Hz. Muhammed’den sonra oluşan siyasi anlaşmazlıklar, İslam’ın hızla yayılması ve farklı kültürlerle karşılaşması¹¹, İslam dünyasında beliren lüks, sefahat, israf ve dini meseleleri yalnızca akılcılık ile açıklayarak onun manevi boyutunu görmezden gelen bilginlerin tutumları tasavvufi hayatın doğuşunun hızlanmasına neden olmuştur¹².

İlk tasavvufi oluşumlar Hicri ikinci asırla beraber oluşmaya başlamıştır. İbrahim Edhem (Ölümü, H. 166), Maruf Kerhi (Ölümü, H.227), Bişr-i Hafi (Ölümü, H. 227), Zünnun-u Mısri (Ölümü, H. 245), Eba Yezid Bestami (Ölümü, H. 261), Cüneyd-i Bağdadi (Ölümü, H. 298) tasavvufun gelişmesini ve yayılmasını sağlayan ilk

⁶ Adem Bölükbaşı, *Türkiye’de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.9.

⁷ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları, İstanbul 1998, s.6.

⁸ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s.17.

⁹ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.17.

¹⁰ Bölükbaşı, *Türkiye’de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.8.

¹¹ Reşat Öngören, “Tasavvuf”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.120.

¹² Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.8.

tasavvuf ehli kişilerdir¹³. Tasavvuf ilminin tekke, zâviye ve dergâh adlarıyla müessese kurmaları sonraki yüzyıllarda oluşmuştur¹⁴.

Türklerde tasavvufun başlangıcı Horosan'a dayanmaktadır. Anadolu'da ortaya çıkan ve yayılan tarikatların çoğunun temeli Horosanlı tasavvuf ehli kişilerin sayesinde atılmıştır¹⁵. Türkler erken tarihlerde İslamiyet ile tanışmışlardır. Türkler ve Müslüman Araplar 751 yılında Çinlilere karşı Talas nehri kıyısında savaşmışlar ve Çinlileri yenilgiye uğratmışlardır. Talas Savaşı Türk-Arap dostluğu ve Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında önemli bir etken olmuştur¹⁶. Müslüman Türkler 1071 Malazgirt Savaşından önce Anadolu'ya ayak basmışlar fakat Anadolu 1071 tarihinden sonra hızlı bir şekilde Türkleşmeye başlamıştır. XIII. Yüzyılda Moğol istilasından kaçan âlim ve dervişler de Anadolu'ya gelmiş ve Anadolu'da tasavvufi düşüncenin temelini oluşturmuşlardır. Tasavvuf ve tekke düşüncesinin tarikatlar adı altında mektepleşmesi ve müesseseleşmesi bu yüzyıla rastlamaktadır¹⁷.

Türkler arasında tasavvufi oluşumların devam etmesiyle birlikte birçok tarikat ortaya çıkmıştır. Ahmed Yasevi, Süleyman Bakırgani ve Hâkim Ata'nın Türklerin tasavvuf aracılığıyla Müslümanlaşmasında önemli rolleri olmuştur. Türklerde tasavvufi eylemler devam ederek birçok tarikat oluşmuştur. Türk sofilere Nakşibendilik, Kadirilik, Halvetilik, Kübrevilik, Mevlevilik, Bektaşilik ve birçok tarikat teşekkülüyle tasavvufi hayatı devam ettirmişlerdir¹⁸.

Tasavvufun "tarikat" adı altında kurumsallaşması Selçuklular döneminde başlamış ve yayılmıştır. Osmanlı döneminde ise zirveye ulaşmıştır¹⁹. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde aktif olmuş birçok tarikat oluşmuştur. Bu tarikatların öne çıkanları Yeseviyye, Kübreviyye, Mevleviyye, Nakşibendiye ve Bektaşiyeye gibi tarikatlar ve bu tarikatların çeşitli kol ve şubeleridir. Bu tarikatlar Osmanlı Dönemi

¹³ Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.10.

¹⁴ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.6.

¹⁵ Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.11.

¹⁶ Ahmet Taşağıl, "Talas Savaşı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.501.

¹⁷ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, s.14-15.

¹⁸ Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.11.

¹⁹ Mücahit Karacif, *Mevlevilik ve Kilis Mevlevihanesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis 2013, s.1.

süresince Anadolu'da faaliyet göstermiştir. Anadolu'da birçok yerde tekke ve zâviyeler kurulmuştur. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllar ve sonraki süreçte Osmanlı Devleti tarikatların yaygınlaşmasına destek olmuştur²⁰. Tarikatlar, Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında olan tarikat, tekke ve zâviyelerin kapatılmasına dair yasayla sona ermiştir²¹.

Tasavvuf tarikatına bağlı şeyh ve müridler yaşadıkları dönem ve sonraki yüzyıllarda çığır açmışlar, manevi hayatın gelişmesine çok büyük katkılar sağlamışlardır. Tarikat liderleri insanlara birlik olmayı, sevgiyi, saygıyı, Allah'a kulluk bilincini aşılamaaya çalışmışlardır²².

Bugün İslam dünyasında bilinen tarikatlar, kurucuları, vefat yerleri ve vefat tarihleri şöyledir;

Tablo 1. Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelen tarikatlar²³.

Tarikatın Adı	Kurucusu	Vefat Yeri	Vefat Tarihi
Kâzeruniyye	Ebu İshak	Kâzerun	426/1034
Kadiriyye	Abdulkadir Geylânî	Bağdat	562/1167
Rifaiyye	Ahmed Rifâî	Basra	578/1182
Sadiyye	Sadeddin Cibavi	Suriye	700/1300
Nakşibendiyye	Bahaeddin Nakşibend	Buhara	791/1390
Halvetiyye	Ömer Halvetî	Herat	800/1397
Zeyniyye	Zeyneddin Hafi	Malin	838/1434

Tablo 2. Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelemeyen tarikatlar²⁴.

Tarikatın Adı	Kurucusu	Vefat Yeri	Vefat Tarihi
Yeseviyye	Ahmed-i Yesevi	Yesi	562/1167
Medyeniyye	Ebu Medyen Mağribi	Endülüs	590/1194
Kübreviyye	Necmeddin Kübra	Harezmi	618/1221
Suhruverdiyye	Şihabeddin Suhruverdi	Bağdat	632/1254
Çeştiyye	Muineddin Çeşti	Delhi	633/1255
Şazeliyye	Ebu'l-Hasan Şazeli	Mısır	656/1258
Bedeviyye	Ahmed Bedevi	Mısır	675/1276
Desukiyye	İbrahim Desuki	Mısır	675/1276

²⁰Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.11.

²¹Nimetullah Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2014, s.294.

²²Karacif, *Mevlevilik ve Kilis Mevlevihanesi*, s.1.

²³Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, s.16.

²⁴Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, s.16.

Şazeliyye ve Bedeviyye sonraki asırlarda Anadolu'ya gelmişler ancak İstanbul'un dışına pek çıkamayarak yaygınlaşmamışlardır. Diğer taraftan Anadolu'da Yesevî, Kübrevî ve Suhruverdî dervişleri tanınsa da bu tarikat tekkeleri Anadolu'da yaygınlaşmamıştır²⁵.

Tablo 3. Anadolu'da kurulan tarikatlar²⁶.

Tarikatın Adı	Kurucusu	Vefat Yeri	Vefat Tarihi
Bektaşîyye	H.Bektaş-ı Veli	Nevşehir	665/1270
Mevlevîyye	Mevlânâ	Konya	672/1273
Bayramîyye	H. Bayram-ı Veli	Ankara	833/1430

Bu tarikat pirlерinin çoğu tarikat kurmak için herhangi bir faaliyette bulunmamışlar, onlar adına bu tarikatların oluşması kendilerinden feyiz alan kişilerin çabalarıyla ortaya çıkmıştır²⁷.

Tez çalışmamızda bu tarikatların en önemlilerinden biri olan Mevlevîyye Tarikatı, bu tarikatın pîri kabul edilen Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin hayatı ve Mevlevîlik Tarikatının Anadolu kurulan ilk Mevlevîhânelерinden biri olan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin tarihsel süreci ve faaliyetlerinden bahsedilecektir.

²⁵ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, s.16.

²⁶ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, s.16.

²⁷ Mustafa Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2006, s.6-7.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

1.1. Mevlânâ'nın Doğumu ve Anadolu'ya Gelişi

Mevleviyye tarikatının pîri kabul edilen ve “Mevlânâ” adıyla anılan Muhammed Celâleddin, H. Rebiülevvel 604/M. 30 Eylül 1207 tarihinde Asya'da, Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. O yıllarda Belh şehri Asya İslam dünyasının medreseleri ve bilginleri ile ün salmış bir şehirdir²⁸. Annesi Mü'mine Hatun Belh emiri Rükneddin'in kızıdır. Mevlana'nın annesinin soyunun Hz. Ali'ye kadar ulaştığı söylenmektedir. Babası Bahaeddin Veled Sultan'ül-Ülema olarak Belh'te tanınmış zamanın ünlü âlimlerinden biridir. Babasının soyu ise dedesi Ahmet Hatibi oğlu Celaledin Hüseyin Hatibi vasıtasıyla Hz. Ebubekir'e kadar varmaktadır²⁹. Mevlânâ Celaledin Rûmî babasından dolayı birçok bilginle bir arada bulunmuştur. Mevlânâ Celaledin Rûmî'nin yaşamının ilk zamanlarında babasından eğitim gördüğü tahmin edilmekte, ileriki süreçte birçok bilginle icazetname aldığı, eğitim için Halep ve Şam'da bulunduğu bilinmektedir. Gerek babasından gerek eğitim süreciyle ilgili olarak zamanının koşullarına göre ciddi bir bilgi birikimi edinmiş olan Mevlânâ önemli bir şahsiyet olarak yetişmiştir³⁰.

Babası Bahaeddin Veled, Yunan felsefesini benimseyen Fahreddin er'Razi ve Zeyn-i Kişi gibi âlimler ile onların düşüncelerine uyan Harizmşah Alaaddin Muhammed'i eleştirdiği için yöneticiler ile arası açılmıştır. Bahaeddin Veled'in yöneticiler ve ulema ile arasının bozulmasını fırsata çeviren karıştırları Bahaeddin Veled'in siyasi gaye içinde olduğunu, isyan edebileceğini söylemişler ve bu nedenle Harizmşah Alaaddin Muhammed, Bahaeddin Veled'den ülkeyi terk etmesini istemiştir. Bunun sonucunda Bahaeddin Veled ailesiyle beraber Belh'ten ayrılmıştır³¹. Bazı rivayetlere göre ise yaklaşan Moğol tehlikesinden dolayı Belh şehrinde göç ettiği

²⁸Mehmed Önder, “Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi”, (9. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997 Konya-Türkiye), Bildiriler, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1997, s.9.

²⁹ Safi Arpaguş, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, *İstem Dergisi*, Sayı10, 2007, s.93.

³⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaledin: Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s.46.

³¹ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.441.

kaydedilmektedir³². Sultan Veled ise Bahaeddin Veled'in ülkeden ayrılması kararından bahsetmeksizin Belh halkından gönlü kırıldığı ve bu yüzden Hicaz'a gitmek için ülkeyi terk ettiği ve yolda iken Belh'in Moğollar tarafından istilaya uğradığını söyler. Tüm bunlar yaşanırken Mevlânâ henüz 5 yaşındadır³³.

Bahaeddin Veled yanında ailesiyle birlikte 1212-1213 yıllarında yola çıkmıştır. Bahaeddin Veled geçtiği tüm şehirlerde saygı ve sevgi ile karşılanmıştır. İlk olarak Nişabur'a gelmişler burada Ferideddin Atar ile görüşmüşler ve bu görüşme Mevlânâ'nın da olayın içinde bulunmasından dolayı tarihi belgelerde yerini almıştır. Bu görüşmede Şeyh Attar'ın ileride Mevlana'nın hayatı süresince elinden düşürmeyeceği Esrarnâme isimli eserini Mevlânâ'ya hediye etmiş olduğu ve Bahaeddin Veled'e "Umarım ki yakın zamanda oğlun alemde yanacak gönüllere ateş verir" dediği rivayet edilmiştir³⁴. Daha sonra buradan Bağdat yolu vasıtasıyla Mekke'ye ulaşmışlardır. Bahaeddin Veled ve oğlu Mevlana burada hac görevini yerine getirdikten sonra Medine'ye geçmişler ve daha sonra oradan da Şam'a gitmişlerdir³⁵. Yolculukları sırasınca uğradıkları her şehirde saygı ve sevgi ile karşılanıyorlar ve şehirlerinde kalmaları teklif ediliyordu. Şam'da da aynı şekilde şehirde kalmaları teklif edilince Bahaeddin Veled: "Tanrı, yurdumuzun Rum (Anadolu) topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız Konya şehri olacaktır. Bu belde bizi çekiyor" demiştir³⁶. Daha sonra Halep-Malatya yolu üzerinden Erzincan'a varmışlardır. Belh'ten Erzincan'a varana kadar geçen yolculuğun yedi yıl sürdüğü, tahmini 1220-1221 yıllarında Erzincan'a geldikleri bilinmektedir³⁷. Mengüceklilerin hakimiyetinde olan Erzincan'da bir kaç ay konaklamışlar ve daha sonra Sivas, Kayseri, Niğde yoluyla Konya'ya bağlı Larende (bugünkü adıyla Karaman) şehrine ulaşmışlardır. Bahaeddin Veled ve ailesi 7 yıl süreyle 1228 yılına kadar Larende'de kalmıştır. Bu 7 yıl süre zarfında Larende Valisi Emir Musa, Bahaeddin Veled'e bir medrese yaptırmış, Bahaeddin Veled'de bu medresede ders vermiş ve halka vaaz vererek etrafında toplamıştır³⁸.

³²Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", 93.

³³Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Güven Matbaası, Ankara 1976, s.240.

³⁴Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.93.

³⁵Serdar Ösen, *19.Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2011, s.15.

³⁶Önder, "Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi", s.9.

³⁷Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.15.

³⁸Önder, "Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi", s.10.

Mevlânâ Larende’de lalası Şerafeddin’in kızı Gevher Hatun ile evlenmiş ve oğulları Sultan Veled ve Alaaddin Çelebi Larende’de doğmuştur³⁹. Daha sonrasında Mevlâna, ilk eşi Gevher Hatun’un dışında Kerra Hatun ile evlenmiş, iki çocuğu da Kerra Hatun’dan dünyaya gelerek toplamda 4 çocuğu olmuştur⁴⁰. Mevlana’nın annesi Mümine hatun da Larende’de vefat etmiştir.⁴¹ Mümine Hatun’un vefat ettiği yer olmasından dolayı defnedildiği yere sonradan Karaman Mevlevîhânesi bina edilmiştir⁴².

Başkent Konya’da Selçuklu tahtında oturan Alaaddin Keykubat, Bahaeddin Veled ve ailesini 1228 yılında Konya’ya ikamet etmeleri için çağrıda bulunmuştur. Bahaeddin Veled bu davet üzerine ailesiyle birlikte Konya şehrine gelmiştir⁴³. Bazı kaynaklarda Konya’ya geliş tarihi olarak 1221 yılı verilmektedir. Alaaddin Keykubat, Bahaeddin Veled ve ailesini kendi sarayında misafir etmek istemiş fakat Bahaeddin Veled bunu kabul etmemiş ve “İmamlara medrese, şeyhlere hankah, emirlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zâviyeler, gariplere kervansaraylar uygundur!” demiş, bunun üzerine Bahaeddin Veled ailesiyle beraber Altunpâ (İplikçi) medresesine yerleşmiştir⁴⁴. Daha sonra Selçuklu emiri Alameddin Kayser Bahaeddin Veled ve ailesi için Molla-i Atik Medresesini yaptırmış ve buraya yerleşmişlerdir. Bahaeddin Veled Altunpâ Medresesinde talebelere dersler vermiş, Cuma namazı sonrası ise Alâaddin Camii’nde halka vaaz etmiştir⁴⁵. Bahaeddin Veled Konya’da iki yıl müderrislik yapmış, 1231 yılında vefat etmiştir⁴⁶.

³⁹Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1951, s.43.

⁴⁰İbrahim Çoşkun, “Aklı Gönül İle Buluşturan Kelamcı: Mevlânâ Celâleddin Er-Rûmî”, (Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevilik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa-Türkiye), Bildiriler I, Harran Üniversitesi Yayınları, Şanlıurfa 2007, s.405.

⁴¹Önder, “Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi”, s.10.

⁴²Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.442.

⁴³Önder, “Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi”, s.10.

⁴⁴Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.15.

⁴⁵Önder, “Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi”, s.10.

⁴⁶Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.442.

1.2. Babası Bahaeddin Veled'in Yolundan Gitmesi ve Aldığı Eğitimler

Mevlânâ 24 yaşında iken babası Bahaeddin Veled'in ölümünün ardından babasının yerini alarak müderrislik yapmaya başlamıştır. 1232 yılında Mevlânâ'nın çocukluğunda terbiyesiyle meşgul olmuş olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizi Konya'ya şeyhini ziyaret etmeye gelmiş fakat şeyhinin vefat ettiğini öğrenmiştir. Seyyid Burhâneddin'in şeyhinin vefatından daha önce haberi olduğunu, rüyasında Bahaeddin Veled'in kendisine oğluna yol göstermesini söylediğini ve Seyyid Burhaneddin'in bundan ötürü Konya şehrine geldiği de rivayet edilmektedir. Seyyid Burhaneddin Konya'ya geldiğinde o sırada Larende'de bulunan Mevlânâ'ya mektup yollamış ve onu Konya'ya çağırmıştır⁴⁷. Bir araya geldiklerinde Seyyid Burhâneddin Mevlânâ'ya babasının hem zahir hem de hal ilimlerinde yetkin biri olduğunu kendisinin de zahir ilimlerinde elde ettiği üstünlüğü hal ilimlerinde de kazanması gerektiğini belirtmiş bunun üzerine Mevlânâ Seyyid Burhaneddin'e mürid olmuş ve 9 yıl süre zarfında Seyyid Burhaneddin'e hizmette bulunmuştur⁴⁸.

Mevlânâ 1233 yılında hocası Seyyid Burhâneddin'in istemesiyle zamanının İslami ilimlerdeki merkezi olan Halep ve Şam'a gitmiştir. Mevlâna bu şehirlerde dört veya yedi yıl kadar kalmıştır. Halep'te Halâviye Medresesi'nde kalmış, bu şehirdeki alim ve bilginlerden yararlanmıştır. Ayrıca şehrin yöneticisi olan Adîm b. Kemâleddîn'den de dersler almıştır. Şam'da ise Mukaddemiye Medresesi'nde konaklamış⁴⁹, öncelikle Muhyiddin İbn Arabi olmak üzere, Sadeddin Hamevî, Şeyh Evhadüddîn Kirmani, Şeyh Osman Rumî, ve Sadrettin Konevi gibi şehrin âlimleri ile görüşmüştür⁵⁰.

Mevlânâ 1241 yılında⁵¹ Halep ve Şam'daki eğitimlerinden sonra tekrar Anadolu'ya geri dönmüştür. Kayseri'ye geldiğinde onu Hocası Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizi karşılamış. Mevlana burada üç defa kırkar gün olmak üzere⁵²

⁴⁷Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumi", s.442.

⁴⁸Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.43.

⁴⁹Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumi", s.442.

⁵⁰Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.95.

⁵¹Sezai Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.20.

⁵²Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumi", s.442.

çile⁵³ çıkarmıştır. Hocası Mevlana'yı âlem-i irşad'la görevlendirmiş ve tüm ilimlerde eşsiz olduğunu ifade etmiştir⁵⁴. Bunun üzerine Mevlânâ Konya'ya dönmüştür. Halkı ve talebelerini zahiri ilimlerin öğretimi ile aydınlatmaya çalışmıştır⁵⁵. Mevlânâ 1241 yılında hocası Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizi'nin vefat haberi gelince tekrar Kayseri'ye gitmiş ve hocasının kabrini ziyaret etmiştir⁵⁶. Mevlâna hocası Seyyid Burhaneddin'in vefatından sonra 5 yıl süresince (1241-1244-45) medresede 400 kadar öğrenciye Arapça, Fıkıh, Hadis, Tefsir ve diğer dini ilimlerle ilgili dersler vermiştir⁵⁷. Mevlana'nın etrafını babası ve onun halifesi Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizi'den intikal eden müridler sarmıştır. Yani bu dönemde Mevlâna hem dini ilimlerde müderrislik yapmış hem de babası ve hocasından kendisine intikal eden müridlerine rehberlik etmiştir⁵⁸. Mevlâna hadis, fıkıh, tefsir, kelim gibi ilimler ile İran, Hind ve Arap Edebiyatları üzerine araştırmalar yapmış, ayrıca Rumca öğrenmiş ve Yunan Filozoflarının eserlerini de okumuştur⁵⁹.

1.3. Mevlânâ'nın Hayatında Şems-i Tebrizi Dönemi

Mevlânâ'nın hayatındaki değişimlere sebep olan ve hayatında dönüm noktası sayılabilecek vaka, Şems-i Tebrizi ile 1244 yılında karşılaşması olmuştur⁶⁰. Mevlânâ'nın Şems-i Tebriz-i ile karşılaşmasıyla birlikte hayatında ve tasavvuf anlayışında yeni ufuklar açılmıştır⁶¹. Bu karşılaşma ile birlikte Mevlâna'nın hayatı değişmiştir⁶². Şems ile Mevlânâ'nın karşılaşması ile ilgili farklı rivayetler ortaya atılmıştır. Bir rivayete göre Şems-i Tebriz-i Konya'ya gelerek Pirinççiler Han'ına yerleşmiş, Han'ın önünde dururken oradan geçen Mevlânâ ile karşılaşmıştır. Sonrasında Mevlânâ Şems-i Tebrizi'nin yanına gidip oturmuş ve uzun bir süre konuşmadan beklemişlerdir. Daha sonra Şems-i Tebrizi söze başlayarak Mevlânâ'ya bir kaç soru sormuştur. Şems, Beyazid-i Bistami'nin "Kendimi teşbih ederim, şan'ım ne yücedir, cübbemin içinde Allah'tan başka kimse yoktur" gibi sözler söylediğini Hz.

⁵³Çile; Kırk anlamındaki Farsça çihl kelimesinden gelir. Nefsânî arzulardan kurtularak ruh temizliğine ermek için girişilen sıkı perhiz ve mahrumiyet dönemi anlamına gelen bir tasavvuf terimidir. Bkz.Selçuk Eraydın, "Çile", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.8, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.315-316.

⁵⁴Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.17.

⁵⁵Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.95.

⁵⁶Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rumi", s.442.

⁵⁷Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.95.

⁵⁸Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.20.

⁵⁹Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.18.

⁶⁰Çoşkun, "Akli Gönül İle Buluşturan Kelamcı: Mevlânâ Celâleddin Er-Rûmî", s.405.

⁶¹Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı ve Eserleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2010, s.68.

⁶²Çoşkun, "Akli Gönül İle Buluşturan Kelamcı: Mevlânâ Celâleddin Er-Rûmî", s.405.

Muhammed'in ise "Bazen gönlüm bulanır da o yüzden her gün 70 defa Allah'a istiğfar ederim" sözünü söylemiş ve Mevlânâ'ya bu sözler hakkında ne dersin nasıl yorumlarsın demiştir. Mevlânâ'da Bayezid'in kâmil velilerden olmasıyla beraber çıktığı tevhid makamının büyüklüğü kendisine gösterilince bunu yukarıda söylediği sözlerle açıklamaya çalıştığını, Hz. Muhammed'in ise günde 70 makam geçtiğini, her ulaştığı makamın bir öncekinden büyük olduğunu ve bu yüzden daha öncekiyle yetindiğinden dolayı istiğfar ettiğini söylemiştir. Şems-i Tebrizi bu cevapları çok beğenmiş ve kalkarak Mevlâna ile kucaklaşmıştır⁶³. Bir başka rivayete göre ise Mevlânâ yolda katır üzerinde giderken birdenbire karşısına Şems-i Tebrizi çıkmıştır. Mevlânâ'ya Hz. Muhammed mi daha yücedir yoksa Beyazid-i Bistami mi diye sormuştur. Mevlânâ Hz. Muhammed daha büyüktür demiştir⁶⁴. Şems ise Hz. Muhammed'in "Allah'ım biz seni layıkıyla bilemedik" dediği halde Beyazid'in "Benim şanıım yücedir, Ben Sultanlar Sultanıyım" sözlerini söylemiş, Mevlânâ'da Şems'e "Beyazid'in susuzluğu az olduğu için bir yudum suya kandı. Fakat Hz Muhammed'in susuzluğu arttıkça göğsü Allah tarafından açıldı. Hz. Muhammed susuzluğunu hep dile getirip Allah'a çok daha yakın olmak istiyordu" diyerek sözlerini bitirmiştir. Mevlânâ'nın bu sözleri üzerine Şems adeta kendinden geçmiştir. Sonrasında birlikte yaya olarak yürümüşler ve medreseye gitmişlerdir⁶⁵.

Mevlâna, Şems-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra halkla ilgisini kesmiş, müridleri ile irşad işini ve medresedeki derslerini bırakarak tüm zamanını Şems ile sohbet ederek geçirmiştir⁶⁶. Mevlânâ sema etmeye de bu dönemde başlamıştır⁶⁷. Bunun sonucu olarak müridleri şeyhlerini kendilerinden uzaklaştıran Şems'e karşı kin beslemişler, Şems'in Konya'yı terk etmesini yahut ölmesini istemişlerdir. Halk arasında da çeşitli söylentilerin yayılması üzerine Şems işin çığrından çıktığını görmüş ve birdenbire ülkeyi terk etmiştir. Bu durum Mevlânâ'yı çok üzmüş ve Mevlânâ gitgide kötüleşmiştir. Mevlânâ'nın kötüleştiğini gören müridleri ondan af dilemişlerdir. Mevlânâ Şems'e mektuplar göndermiş ve geri dönmesini istemiştir. Mevlana bu ayrılık döneminde sema meclislerini başlatmıştır. Sonunda Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled Şems-i Tebrizi'yi bularak onu tekrardan Konya'ya getirmiştir. Şems-i

⁶³Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.66.

⁶⁴Prof. B. Füzüzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1997, s.176-177.

⁶⁵Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.66.

⁶⁶Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.71.

⁶⁷Feridun bin Ahmedî Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, Çev: Tahsin Yazıcı, Tercüman Yayınları, İstanbul 1977, s.70.

Tebrizi'nin dönüşü çöşkuyla karşılanırsa da bu durum uzun sürmemiş Mevlânâ ve Şems eski haline dönünce halk yine bu durumdan hoşnut olmamıştır⁶⁸.

1247 yılında Şems ikinci defa kaybolmuştur. Bundan sonraki akıbetiyle ilgili çeşitli rivayetler dışında pek fazla bilgi yoktur. Kaybolması ilk seferki gibi Konya'yı terk ederek veyahut öldürülerek ortadan kaldırıldığı gibi rivayetlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Şems'in öldürüldüğü ve bu öldürülme olayının içinde Mevlânâ'nın oğlu Alaaddin Muhammed'in de olduğu hatta Mevlânâ'nın oğlu bir süre sonra humma hastalığından vefat edince Mevlânâ'nın bu olaydan ötürü kırgın olduğundan cenazesine dahi katılmadığı rivayetler arasındadır⁶⁹.

1.4. Şems-i Tebrizi'den Sonra Mevlânâ

Şems'in ortadan kaybolması Mevlânâ'da büyük bir etki ve üzüntü yaratmış Mevlânâ adeta kendinden geçmiştir. Gece gündüz sürekli semâ ve vecd ile vaktini geçirmiştir. Şems-i Tebrizi'nin öldüğüne inanmamış ve bu dönemde giyimini değiştirerek Hind alacasından bir hırka ve bal renginde külah giymiştir⁷⁰. Şems'in aşkıyla yanan Mevlâna bu dönemde Divan-ı Kebir adlı eserini yazmıştır⁷¹. Şems'i bulmak için bir kaç kez Şam'a gitmiş, izine hiçbir şekilde rastlayamamıştır. Mevlânâ daha sonra Şems'i bulma ümidini yitirmiş ve Konya'ya geri dönmüştür. Artık Mevlânâ için yeni bir dönem başlamıştır⁷².

Mevlânâ'nın hayatına Şems-i Tebrizi'den sonra Selahaddin Zerkubi girmiştir. Mevlânâ, Burhaneddin Muhakkık Tirmizi'den feyz almış olan Selahaddin Zerkubi'ye karşı büyük bir sevgi beslemiş ve onu Şems-i Tebrizi yerine koymuştur⁷³. Mevlânâ oğlu Sultan Veled'i her gün Kuran dersi verdiği Selahaddin Zerkubi'nin kızı Fatma Hatun ile de evlendirmiş ve böylece aralarında akrabalık kurulmuştur. 29 Aralık 1258 tarihinde Selahattin Zerkubi vefat etmiş ve Bahaeddin Veled'in yanına defnedilmiştir. Mevlânâ Selahattin Zerkubi'yi "Salâh-ı hakk u dîn, Salâh-ı dîn, Salâh-ı dil ü dîn,

⁶⁸Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.73-78.

⁶⁹Arpaguş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.96.

⁷⁰Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.80-87.

⁷¹Mevlânâ Celâleddin, *Divan-ı Kebir*, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958, s.VI.

⁷²Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.20.

⁷³Arpaguş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.96.

Salâhu'd-dîn" gibi mahlaslarla divanında pek çok kez anmıştır⁷⁴. Selahaddin Zerkubi'nin vefatından sonra Çelebi Hüsameddin Mevlânâ'nın gönül dostu olarak yerini almıştır. Çelebi Hüsameddin günlük yaşamdaki her anında Mevlânâ'nın söylediklerini özenle yazmış ve hayatının son dönemlerinde Mevlânâ'nın meşhur eseri Mesnevi'nin yazılmasına sebep olmuştur. Bu eserin yazımı ölümüne değin sürmüştür⁷⁵. Sultan Veled babası Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizi'yi güneşe, Selahattin-i Zerkub'u ay'a, Hüsameddin Çelebi'yi ise yıldıza benzettiğini söylemiştir⁷⁶.

1.5. Mevlânâ'nın Vefatı

Mevlânâ 1273 yılında ansızın hummâ hastalığına yakalanmıştır. Pek çok hekim tarafından tedavi edilmiş fakat bu çabalar bir netice vermemiştir. H. 5 Cemâziye'l-Âhir 672/M. 17 Aralık 1273 tarihinde vefat etmiştir⁷⁷. Mevlânâ cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini vasiyet etmiştir. Öldüğü günü kavuşma vakti olarak tanımlamıştır. Bu sebeple ölüm gününe "şeb-i arus" (düğün gecesi) denmiştir. Ölüm yıl dönümleri bu isimle anılmıştır⁷⁸.

Mevlânâ'nın cenaze merasimi izdihama sebep olmuştur. Bütün Konya halkı, büyük- küçük, Müslim, Gayr-i Müslim cenazeye gelmişlerdir. Herkes arkasından gözyaşı dökmüştür. Rivayete göre cenaze namazını Mevlânâ'nın vasiyeti üzerine Şeyh Sadrettin Konevi'nin kıldırıldığı diğer bir rivayete göre ise Şeyh Sadrettin'in cenaze namazını kıldırmak için Mevlânâ'nın tabutunun başına geçtiğinde kendinden geçerek yerine Kadı Sirâceddin'in kıldırıldığı bilinmektedir⁷⁹. Mevlânâ'nın vasiyetine uygun olarak mezarı üzerine türbe inşa ettirilmiş, türbenin mimarlığını da Tebrizli Bedrettin yapmıştır⁸⁰.

1.6. Mevlânâ'nın Düşüncesi

Mevlânâ'nın düşüncesinin özü tasavvuftur. Mevlânâ'nın dini ve tasavvufi düşüncesinin kaynağını Kur'an ve Sünnet oluşturmaktadır. "Canım benimde oldukça

⁷⁴ Semih Ceylan, "Selahaddin-i Zerkub", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s.340.

⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.109-115.

⁷⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s.143.

⁷⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.119-121.

⁷⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı ve Eserleri*, s.172.

⁷⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.122.

⁸⁰ Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.98-99.

Kur'an'ın kölesiyim ben, seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım” beyitiyle bunu dile getirmiştir⁸¹. Mevlânâ'nın din yorumunda temel unsur iman, ibadet ve güzel ahlakıdır. Çünkü bu üç temel unsur İslam dininin temelleridir⁸².

Mevlânâ'nın eserlerinde namaz her şeyden daha fazla yer almakta ve ısrarla Mevlânâ namaz üzerinde durmaktadır. Namaz kadar orucun da insanı koruyan ve insana gelebilecek kötülükleri engelleyen bir koruyucu olduğu üzerinde durmuştur. Mevlânâ'ya göre zekat ise fert ile toplumu ayakta tutan, malı ve sahibini arındıran sosyal yardımlaşma ve dayanışma yükümlülüğüdür. Hac, Allah'ı hatırlamaktır. Bütün bu farz ibadetler ile Allah'a yaklaştırmaya sebep olacak nafile ibadetler, kalpten ve dilden çıkarılmamalıdır. Allah'ın sürekli zikredilmesi de Mevlânâ'nın farz ibadetlerin korunmasında mühim bir konudur⁸³.

Mevlânâ'ya göre görünüşte ayrılık var ise de varlıkta birlik (vahdet-i vücud) esastır⁸⁴. Vahdet-i Vücud Mevlânâ'da aşk ve muhabbet meselesi şeklinde oluşmuştur⁸⁵. İman, küfür, hayır ve şer gibi ayrımlar bize göredir. Allah'a nispetle hepsi birdir. Kötülük iyilikten ayrı değildir. Kötülük olmadan kötülüğü bırakamazsın. Küfür olmadan da din olmaz çünkü din küfrü terk etmektir. Mevlânâ'ya göre ikilikten kurtuluş (gerçek tevhid) kulun kendi varlığından soyulmasıyla oluşur. Kul benliğinden sıyrılarak irade özgürlüğüne kavuşabilir⁸⁶.

Mevlânâ başta Allah'ın zât'ı, sıfatları, rü'yeti, kaza-kader ve irade-islam gibi münakaşaları konu olan hususlarda Ehl-i sünnet düşüncesini kabullendiğini, Mu'tezile, Cebriyye, Havâric ve Râfizilik gibi düşünce akımlarına karşı bir durum aldığı bilinmektedir⁸⁷.

Mevlânâ Celaleddin Rumi hümanist olarak tanımlanmıştır. Çünkü Mevlânâ'nın hayat algısı Tanrı insan bağının bir parçasıdır. Bu nedenden dolayı insanı Tanrı'ya en yakın seviyede tanımlamıştır. Böylelikle insana verdiği değeri ortaya koymuştur⁸⁸.

⁸¹Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.445.

⁸²Arpağuş, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, s.104.

⁸³Arpağuş, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, s.105.

⁸⁴Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.445.

⁸⁵Arpağuş, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, s.106.

⁸⁶Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.445-446.

⁸⁷Arpağuş, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, s.104.

⁸⁸Fulya Soylu Bağçeci, *Günümüz Anlayışında Mevlevilik ve Mevlevi Ayinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2017, s.29.

Mevlânâ'ya aitliği tartışma konusu olan “Gene gel, gene gel, her ne isen gene gel; Kafirsen, ateşe tapıyorsan, puta tapıyorsan bütün bunları bir kenara bırak, gel. Bu bizim dergâhımız, eşiğimiz umutsuzluk eşiği değildir; yüz kere tövbeni bozmuş olsan da gene gel!” sözü ile aslında Mevlânâ'nın karşısındaki insan kim olursa olsun onu kaybetmek istemediği, ona doğru yolu göstermek niyetinde olduğu, onu İslam'a, Mevleviliğe davet ettiği çıkarılabilir⁸⁹.

Mevlânâ'nın görüşleri, hakkında yapılan çalışmalar ve eserlerinden yapılan tercümeler bugün dünyada büyük bir kitleyi etkisi altına almıştır. Mevlana İslam tefekküründe yeni bir çığır açmıştır. Ölümünden sonra da çok sevilmif ve fikirleri günümüzde de yol göstermeye devam etmektedir⁹⁰.

1.7. Mevlânâ'nın Eserleri

Mevlânâ eserlerini Farsça olarak yazmıştır. Genel olarak eserlerini anlayabilmek için belli bir düzey ve birikime sahip olmak gerekir. Mevlânâ eserlerinde fabl ve hikayelerle halkın da ders çıkarabileceği düzeyde bir seviye barındırmaktadır. Tanrı ve aşk eserlerinde hakim olan ana temalardır. Onun eserlerinde mitolojilerden Yunan felsefesine, peygamberlerden sufizme kadar geniş çapta olan bilgiler bulunmaktadır. Mevlânâ'nın eserlerinden kısaca bahsedelim⁹¹.

1.7.1. Divân-ı Kebir

Bu eser gazel ve rubailerden meydana gelmiştir. Divan-ı Kebir geniş bir hacme sahip bir eserdir. Gazellerde genellikle şems, şems-i Tebrizi mahlasları kullanılmış bu yüzden Divan-ı şems, Divan-ı şems-i Tebrizi isimleriyle de anılmaktadır. şiirlerinin birçoğu Mevlânâ'nın şems-i Tebriz'i ile karşılaşmasından sonraki zamana aittir⁹².

Kaside, şiir, gazel, rubai ve diğer şiirlerini içine alan bu eserde ızdırap, feryat, heyecan, coşku, aşk ve cezbe içindeki bir gönlün yansımalarını taşıdığı açıkça ortadadır. Gazellerinde ilahi aşktan söz ederken dostlarına seslenir. şiirlerinin bir

⁸⁹Arpađu, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, s.107.

⁹⁰Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumi”, s.446.

⁹¹Çořkun, “Akılı Gönül İle Buluşturan Kelamcı: Mevlânâ Celâleddin Er-Rmî”, s.406.

⁹²Mevlânâ Celâleddin, *Divan-ı Kebir*, Haz: Abdülbaki Gölpinarlı, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958, s.VI.

kısmını Hüsâmeddin Çelebi ve Selahaddin Zerkubiye söylemiş fakat çoğunluğunu Şems-i Tebriziye ithaf etmiştir⁹³.

Eser, İngilizce, Almanca, Rusça, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Urduca, Arapça, Özbekçe, Endonezya dili ve İbranice çevirileriyle birçok dilde yayınlanmıştır⁹⁴.

Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan türkçe çevirisiyle eser, Remzi Kitabevi tarafından 5 cilt olarak yayımlanmış⁹⁵, ayrıca Kültür Bakanlığı 7 cilt halinde tekrardan yayınlamıştır⁹⁶.

1.7.2. Mesnevi

Mevlânâ Mesnevi'yi Bağdat'ın Moğollar tarafından tahrip edilmesinden sonra yazmaya başlamıştır. Zulmeden Moğollar'ın İslam ilkeleri karşısında yok olacaklarını Mevlânâ biliyordu. Mevlânâ Mesnevi adlı eserini İslam birlik ve imanının tekrardan oluşacağını müjdeleyen kelimelerle doldurmuştur⁹⁷.

Mevlânâ'nın bu eseri Hüsâmeddin Çelebi ile olan yakınlığı döneminde, onun desteği ile ortaya çıkmıştır. Çelebi Hüsameddin, Feridüddin Atar'ın eserlerinin büyük üne kavuştuğunu, insanların bu eserleri sürekli okuduklarını, müridlerinin doğru yolu bulması için kendisinin de eser yazması gerektiğini söylediği ve Mevlânâ'nın da önceden ilk on sekiz beyitini yazarak Çelebi Hüsameddin'e verdiği ve böylece eserin yazımına başlandığı rivayet edilir. Mesnevi'nin ilk 18 beyiti hariç Mevlânâ'nın sözlü olarak aktardığı Hüsâmeddin Çelebi'nin ise o esnada kaleme aldığı belirtilmiştir. Mevlânâ eserin ilk 18 beytini ise kendisi yazmıştır⁹⁸.

⁹³ Emine Yeniterzi, *Sevgimin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008, s.39.

⁹⁴ Yeniterzi, *Sevgimin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, s.41.

⁹⁵ Mevlânâ Celâleddin, *Divan-ı Kebir*, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958.

⁹⁶ Mevlânâ Celâleddin, *Divan-ı Kebir*, Haz: Abdülbaki Gölpınarlı, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

⁹⁷ Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.52.

⁹⁸ B. Füzüzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, Çev: Feridun Nafiz Uzluç, T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005, s.187.

Mesnevi Mevlânâ'nın en bilinen ve okunan eseridir. Edebi tarzda yazılmıştır. Mesnevi 25660 beyit ve 6 ciltten oluşmaktadır. Mesnevi dünyanın neredeyse tüm dillerine çevrilmiştir⁹⁹.

Mesnevi zengin ve çok yönlü bir eserdir. Eserde zamanın örf ve adetleri hakkında bilgiler vardır. Eserde tefsir, hadis fıkıh, kelim, tasavvuf ve tarih gibi birçok ilime ait konular vardır. Mevlânâ Mesnevi'de tasavvufi düşünce ve fikirlerini hikayeler şeklinde nakletmiştir¹⁰⁰.

Mesnevi Mevlânâ'nın insanlara sevgiyi, örnek insan olmayı, gerçek aşkı, güzel ahlakı, cömertliği, dürüstlüğü, çalışmayı, alçak gönüllülüğü, iyiliği, sabrı, doğru söz söylemeyi, helal lokma yemeyi, Hakka şükretmeyi ve ibadet gibi konuların önemini anlatan ta'limî bir eserdir. Ayrıca eserde yüzlerce hikaye de mevcuttur. Mesnevi'nin ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerdir¹⁰¹.

Bu eserin birçok sayıda Türkçe çevirileri bulunmaktadır. Mesnevi'nin Türkçe tercümeleri içinde Veled Çelebi İzbudak (Mesnevi, I –VI, İstanbul 1990)¹⁰², Abdülbaki Gölpınarlı (Mesnevi ve Şerhi C.1-6, İstanbul 1973-1974)¹⁰³ ve Amil Çelebioğlu (Mesnevi-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Maznum Nahifî Tercümesi C.I-III, İstanbul 1967-1972), tercümeleri bilinen yaygın tercümelelerdir¹⁰⁴.

1.7.3. Fîhi Mâ Fîh

Fîhi Mâ Fîh, Mevlânâ'nın Şems'le buluştuktan sonraki dönemlerde 1247 yılından vefat yılına (1273) kadar olan 26 yıllık dönemi kapsamaktadır. Fîhi Mâ Fîh "Ne varsa onun içinde var" veya "Ne varsa onda var" anlamlarına gelmektedir. Fîhi Mâ Fîh adlı Mevlânâ'nın bu eseri kısıklı uzunlu 61 fasıldan oluşmaktadır. Eserde Mevlânâ'nın tasavvufi, dini, ahlaki ve bazı düşünceleri, dünya görüşü ve fikri hayatı yer almaktadır. Bu eser Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Veled yahut başka bir

⁹⁹ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.252.

¹⁰⁰ Yeniterzi, *Sevgimin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, s.36.

¹⁰¹ Arpağuş, "Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)", s.100.

¹⁰² Mevlânâ, *Mesnevi*, Çev: Veled İzbudak, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1960.

¹⁰³ Mevlânâ Celâleddin, *Mesnevi ve Şerhi*, Şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973-1974.

¹⁰⁴ Yeniterzi, *Sevgimin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, s.38.

müridi tarafından Mevlânâ'nın not edilmiş sohbetlerinin daha sonradan derlenmesiyle oluşmuştur¹⁰⁵.

1.7.4. Mecâlis-i Sab'a

Bu eser Mevlânâ'nın vaaz ve sohbetlerinin kaydedilmesiyle meydana gelmiştir. Eser yedi meclisten oluşmuştur. Her meclis bir hadis-i şerif ile başlamış, hadis anlatılırken ayetler, başka hadisler, şiirler ve hikayelerle o hadis açıklanmıştır. Eserin Mevlânâ'nın erken dönem eseri olduğu ve Sultan Veled veya Hüsameddin Çelebi tarafından yazıya geçirildiği de bilinmektedir. Eser Türkçeye Abdülbaki Gölpınarlı tarafından tercüme edilmiş ve Konya'da yayımlanmıştır¹⁰⁶.

1.7.5. Mektûbât

Mevlânâ'nın farklı sebeplerden ötürü çeşitli kişilere yazdığı mektuplardan meydana gelmiştir. Bu mektupların çoğu dertlilerin derdine çare bulmak, birisini tavsiye etmek, yardımda bulunmak amacıyla yazılmıştır. Daha doğrusu bu eser Mevlânâ tarafından söylenip başkasının yazıya geçirdiği mektupların toplanmasıyla oluşmuştur¹⁰⁷.

1.7.6. Rubailer

Bu eser toplamda 1765 rubaiden oluşmuştur. Eserde 3529 beyit bulunmaktadır. Eser birçok konuya değinmekle birlikte tasavvufi yönü daha ağırdır. Eser Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir¹⁰⁸.

Bunların haricinde “Tıraş-name”, “Aşk-name”, “Risale-i Afaku Enfüs”, “Mensur Ataku Enfus” “Risale-i Akaid” gibi eserler Mevlânâ ile ilişkilendirilmektedir. Fakat gerçekte bunlar Mevlânâ'nın eserleri değildirler¹⁰⁹.

¹⁰⁵Mevlânâ Celaleddin, *Fihî Mâ Fih*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1959, s.VI-VII.

¹⁰⁶Mevlânâ Celaleddin, *Mecâlis-i Sab'a*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Konya Turizm Derneği Yayını Yeni Kitap Basımevi, Konya 1965, s.1-5.

¹⁰⁷Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.255.

¹⁰⁸ Mevlânâ Celaleddin, *Rubâiler*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1964, s.9.

¹⁰⁹Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1951, s.256-257.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLEVİLİK TARİKATI

2.1. Mevlevîliğin Başlangıcı ve Tarikatlaşması

Mevlevîlik Tarikatı, Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin fikirlerini temel almıştır. Bu tarikatın temel öğretisi “İlahi Aşk”tır. Tarikat, Mevlânâ Celâleddin Rumi adına oğlu Sultan Veled tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında, Moğolların Anadolu'yu istila ettiği bir dönemde¹¹⁰, XIII. asrın sonlarına doğru Konya'da kurulmuştur. Bu tarikat Konya'da gelişerek Anadolu Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk toplumuna tesir eden tarikatlardan biri olmuştur¹¹¹.

Mevlevî; Mevlânâ'ya mensup, onun yolu ve tarikatından olan kişi anlamına gelmektedir. Mevlevî kelimesi “dönen” anlamındadır. Mevlevîler semada dönmeye önem verirler. Mevlevîlere göre göğün bütün katları Allah aşkıyla döner. Bundan dolayı insan da bu dönüşü uygulamalıdır. Bunun kaynağını ise Kur'an-ı Kerim'de geçen “Ne yana dönerseniz Tanrı'ya yönelirsiniz, Doğu da Batı da Allah'ındır. Hangi tarafa dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.” ayetinden almışlardır¹¹².

Mevlevîlik ise; Mevlânâ'ya bağlı, Mevlânâ'nın düşüncelerini, yaşantısını benimsemiş, onun tarikatına bağlanmış ve yolundan giden kişilerin oluşturdukları tarikatın adıdır. Bu tarikat adını Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Mevlânâ san'ından almıştır¹¹³.

Mevlânâ, mevlevî silsilenamesinde tarikatın piri sayılmıştır. Tarikatın silsilesi Hz. Ali'ye dayanmaktadır¹¹⁴. Mevlevîlikte “Şemsi” ve “Veledi” adıyla iki kol oluşmuştur. Şemsi olanlar silsileyi imamlar vasıtasıyla Cüneyd-i Bağdadi'den Hz. Ali'ye, Veledi olanlar da Necmettin Kübra silsilesiyle Hz. Ali'ye ulaştırmışlardır¹¹⁵.

¹¹⁰Nimetullah Akay, “Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Mevlevîlik”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, 2015, s.123.

¹¹¹Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953, s.21.

¹¹²Nilgün Açıık, *Divan Edebiyatı'nda Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s.11.

¹¹³Açıık, *Divan Edebiyatı'nda Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler*, s.11.

¹¹⁴Ş. Bahrihüda Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.468.

¹¹⁵Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s.201-204.

Mevleviliğin ana ilkelerini üç bölümde ele almak mümkündür. Birincisi; Mevlânâ'yı pir olarak tanımak, onun yolundan gitmek, Allah'tan ve Peygamberden sonra ona bağlanmak, ikincisi; içini madde ve iç bakımından arındırmak, ilim-irfan sahibi olmak, üçüncüsü; alçak gönüllü, sabırlı, kibar, iyi huylu, hoş davranışlı ve yardımsever olmaktır¹¹⁶.

Mevlânâ'nın halifesi olan kişiye Mevlevilikte "Çelebi" ünvanı verilmiştir. Çelebilik makamının ilk postnişini Çelebi Hüsâmeddin'dir. Onun ardından Çelebilik makamına Sultan Veled geçmiş ve ondan sonra bu makamın babadan oğla geçmesi veya aile içinde devretmesi gelenek halini almıştır¹¹⁷.

Mevlevilik Tarikatının merkezini Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled'in defnedildiği kabir ve bu kabrin etrafına bina edilmiş birkaç derviş hücrenin oluşturduğu kabul edilmektedir¹¹⁸.

Mevlânâ'nın vefatından sonra, Çelebi Hüsâmeddin döneminde Sultan Veled'in de teşvik ve desteğiyle beraber Konya yöneticilerinden Alâmeddin Kayser, Muineddin Süleyman Pervane ve hanımı Gürcü Hatun'un da maddi destekleriyle Mevlânâ'nın kabri üzerine türbe yaptırılmıştır¹¹⁹. Mevlânâ'yı sevenler için bu türbe merkez halini almıştır. "Huzur", "Huzur-ı Pir" olarak adlandırılan bu merkez Sultan Veled döneminde teşkilatlanacak olan Mevleviyye tarikatının ilk kurulan dergâhı olmuştur¹²⁰.

Mevlânâ sağlığında herhangi bir şeyhlik, pirlük ve tarikat oluşumu içerisinde olmamıştır. Kendisinden sonra da herhangi kurumsal bir yapı oluşumunda vasiyeti bulunmamaktadır. Fakat Mevlânâ'nın maddi varlığı ortadan kaldıktan sonra manevi varlığını temsil etmek için halifesi Çelebi Hüsameddin ve oğlu Sultan Veled ön plana çıkmışlardır¹²¹.

Mevlânâ'nın vefatının ardından müridler arasında Çelebi Hüsameddin'in mi yoksa Sultan Veled'in mi Mevlânâ'nın yerine geçeceği anlaşmazlık meydana getirmiş,

¹¹⁶Açık, *Divan Edebiyatı'nda Mevlevilik Etkisi ve Mevlevi Şairler*, s.13.

¹¹⁷Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.19.

¹¹⁸Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.23.

¹¹⁹Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.468.

¹²⁰Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.23.

¹²¹Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev: Tahsin Yazıcı, C.1, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1989, s.162.

daha sonra seçimi Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled'e bırakmışlardır¹²². Çelebi Hüsameddin Sultan Veled'e babasının vefatının ardından boş kalan makama kendisinin geçmesinin uygun olduğunu söylemiş, Sultan Veled ise Çelebi Hüsameddin'e babamın sağlığında sen bizim halifemizdin şimdi de halifemizsin demiş ve Mevlânâ'dan sonra boşalan postu devralmasını istemiştir. Böylelikle Çelebi Hüsameddin ilk Postnişin olmuştur¹²³. Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'nın türbesinin yanına bir mescid ve semâhâne yaptırmıştır. Mevlânâ'nın müridleri bu mescidde toplanmaya başlamışlardır. Çelebi Hüsameddin, yazımını Mevlânâ ile birlikte yaptıkları Mesnevi adlı eseri kopyalayıp çoğalttırmıştır. Türbe ve hankâhın bakımı için vakıflar oluşturmuştur¹²⁴. Çelebi Hüsameddin 10 yıl boyunca ölümüne kadar halifelik yapmıştır. Sultan Veled bu süre zarfında Çelebi Hüsameddin'e bağlı kalmıştır. Çelebi Hüsameddin 25 Ekim 1284 yılında vefat etmiş, yerine yedi yıl süreyle 1292 (H.691) de vefatına kadar Bektemüroğlu Şeyh Kerameddin geçmiştir. Mevlânâ'nın soyundan olmayan 1273-1292 yılları arasındaki bu iki şeyh döneminde tarikat oluşumunda esaslı bir yapılanma olmamıştır. Sultan Veled'in 1292 yılında irşad makamına geçmesi ile birlikte Mevlevilik tarikatının oluştuğu kabul edilmiş ve bundan sonra kurumsal bir düzenlemeye gidilmiştir¹²⁵.

Posta geçen Sultan Veled, Divan, İbtida-name, Veledname ve Rebabname gibi eserleriyle Mevlevilik sufiliğini kalıplaştırmıştır. Ayrıca Sultan Veled Mevlevi halifeliğini kendi ailesi tekeline almış böylece "Çelebi Hanedanı"nın kurulması sağlanmıştır¹²⁶. Çelebilik makamını temsil eden çelebiler ya şeyh olmuşlar veya şeyh olacak kişilere icazetname vermişlerdir¹²⁷.

Sultan Veled'in hayatından ve eserlerinden edindiğimiz düşünceye göre babasındaki gibi aşk ve heyecan geri planda kalıp daha tedbirli, mantıklı, kuvvetli ve işini düşünerek yapan bir kişiliğe sahiptir. Bu özellikleri sayesinde Mevleviliği kurması kolaylaşmıştır¹²⁸.

¹²² Ösen, 19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik, s.21.

¹²³ Ahmet Akşit, "Çelebi Hüsameddin'in Halife Seçilmesi ve Muhafifleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Konya 2005, s.184-185.

¹²⁴ Ösen, 19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik, s.6.

¹²⁵ Ösen, 19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik, s.21-23.

¹²⁶ Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.53.

¹²⁷ Osman Türer, *Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, II. Baskı, (Haz: Ahmet Yaşar Ocak), Ankara, TTK Yayınları, 2014, s. 273.

¹²⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s.39.

Sultan Veled'in posta oturmasıyla birlikte dergâha canlılık gelmiştir¹²⁹. Devrindeki yönetici ve ileri gelen kişiler ile iyi ilişkiler kurmuştur. Devrinde meydana gelen siyasi hadiselerle de yakından ilgi ve alaka göstermiştir. Tüm bunları yaparken de yalnız bir tarafa bağlı kalmamıştır¹³⁰. Anadolu'da etkin olan Moğollar, siyasi iktidarı simgeleyen Selçuklu hanedanı mensupları ve Türkmen beyleri ile yakın temas içinde olmuştur¹³¹. Bütün bunlar, bu karışık Selçuklu döneminde, Mevlevi topluluğunun zarara uğramaması, hizmetlere devam etmesi ve bir araya gelip teşkilat oluşturması içindir¹³².

Sultan Veled Mevlevilik Tarikatını Anadolu'nun şehir ve kasabalarına yaymak amacıyla müridlerini Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yollamaya başlamıştır. Amasya'ya, Kırşehir'e, Erzincan'a müridler yollamıştır. Buralarda zâviyeler kurdurtmuş, Mevlevilik yayılmaya başlamıştır¹³³.

Sultan Veled'in bir tekkesi bulunmuyordu. Medresede, cemaathanede, mescidde veya kendisinin yahut mensuplarından birinin evinde eski sofiler gibi zikir, sema ve sohbet meclisleri düzenlemiştir¹³⁴. Sultan Veled 86 yaşında H. 712/M. 1312 yılında vefat etmiştir¹³⁵. İrşad makamını oğlu Arif Çelebi'ye bırakmıştır. Bu olay Mevleviyye tarikatının dönüm noktası olmuş ve bu olaydan sonra Mevlevilik "Çelebi" san'ıyla anılan Mevlânâ'nın soyundan gelen şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Konya Mevlânâ Dergâhı ve Çelebilik makamı Mevlevi tarikatının idare merkezi haline gelmiştir¹³⁶.

2.2. Mevlevîliğin Yayılışı

Sultan Veled Mevlevi postunda oturduğu sıralarda Ulu Arif Çelebi de Anadolu'da birçok geziler yapmış, gittiği yerlerde Sultanlar ve Beyler tarafından

¹²⁹Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.53.

¹³⁰Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.24.

¹³¹Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.468.

¹³²Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.96.

¹³³Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.24.

¹³⁴Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.468.

¹³⁵Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.99.

¹³⁶Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.468.

büyük saygı ve sevgi ile karşılanmıştır. Arif Çelebi gittiği yerlerde adamlarını da bırakmış ve böylece Mevlevi Tekkelerinin oluşumunu sağlamıştır¹³⁷.

Mevlânâ'nın vefat etmesinin ardından yerine geçen Hüsameddin Çelebi ile başlayıp Veled Çelebi ile Ulu Arif Çelebi döneminde ve daha sonraki ilk dönemlerde Mevlevi halifelerinin bizzat kendileri Mevlevi tekkelerini kurmuşlardır. Bu zâviyeler ise Amasya şehrinde Çelebi Hüsameddin'in halifesi olan Alaeddin Amasyavi, Kırşehir şehrinde Çelebi Veled'in halifesi olan Süleyman, Erzincan şehrinde Hüseyin Hüsameddin, Karaman şehrinde Ulu Arif Çelebi'nin halifesi olan Mehmed Bey, Niğde şehrinde Nasuhiddin Sebbağ, Tokat şehrinde ise Fahrettin Iraki tarafından açılmışlardır¹³⁸.

Ulu Arif Çelebi, ünü İran ve Irak'a kadar yayılan ve Anadolu'nun pek çok şehrinde tanınmış bir şeyh olarak babası Sultan Veled'in vefatından sonra Mevlevi postuna oturmuştur. Arif Çelebi babası ve dedesinin oluşturmuş olduğu nüfuzdan yararlanmayı çok iyi bilmiş, babası tarafından oluşturulan Mevleviyye Tarikatını yaymak için büyük çaba sarf etmiştir. Babasının sağlığında iken yapmış olduğu gezileri ömrünün sonuna kadar bırakmamıştır. Ulu Arif Çelebi Anadolu'da egemen olan Moğollarla temas içinde olmuş, Anadolu'da yeni bir siyasi güç olarak varlık göstermeye başlayan Türkmen Beylikleriyle de güzel ilişkiler kurmuştur¹³⁹.

Ulu Arif Çelebi Mevleviyye Tarikatını merkezi Konya olmak suretiyle sağlam temeller üzerine oturtmuş ve yaymaya çalışmıştır. Onun döneminde birçok şehirde Mevlevi tekkeleri açılmaya başlanmıştır¹⁴⁰. Ulu Arif Çelebi, Karaman, Beyşehir, Aksaray, Akşehir, Afyon, Kütahya, Amasya, Niğde, Sivas, Tokat, Birgi, Denizli, Menteşe, Alanya, Antakya, Bayburt, Erzurum, Irak, Tebriz ve Sultaniyeye seyahatler gerçekleştirmiş ve buralarda Mevlevihaneler açılmasını sağlamıştır. Böylece Mevlevilik büyük bir coğrafyaya yayılmıştır¹⁴¹. Ulu Arif Çelebi'nin önemli

¹³⁷Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.115.

¹³⁸Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.26-27.

¹³⁹Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.26.

¹⁴⁰Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.116.

¹⁴¹Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.468.

hizmetlerinden biri de Menâkıbu'l-Arifin adlı Mevlevilik üzerine mühim bir kaynak olan eseri Ahmed Eflaki'ye yazdırmasıdır¹⁴².

Bu dönemde Ulu Arif Çelebi zikir ve semâ usullerini kurumsallaştırmıştır. Kırk sekiz yaşında iken 5 Kasım 1320 (H.721) tarihinde vefat etmiştir. Onun Mevlânâ Dergâhı şeyhliği 8 yıl sürmüştür¹⁴³. Ulu Arif Çelebi'nin vefatından sonra Konya Mevlânâ Dergâhı şeyhleri Mevlânâ'nın soyundan gelen en büyük oğuldan başlayarak oğuldan oğul'a sırasıyla şeyhlik makamında bulunmuş ve böylece saltanat sürdürülmüştür¹⁴⁴.

Mevleviliği sonraki dönemlerde geliştiren, tarikatın kurallarını, âdâb ve erkânını sistemli bir hale getiren Pir Adil Çelebi olmuştur¹⁴⁵. Pir olarak anılmasının nedeni Mevlevi Tarikatının kurallarını Anayasa haline getirmesi ve kurullaştırmasından dolayıdır. Pir Adil Çelebi 1460 yılında vefat etmiştir¹⁴⁶.

2.3. Mevlevîlikte Âdâb ve Erkân

Tasavvufta âdâb ve erkân, tarikatların dini ve sosyal grup kimliklerinin ayırt edici özelliklerini oluşturmaktadır. Tarikatların âdâb ve erkânı farklılıklar gösterir. Mevlevilik tarikatının âdâb ve erkânının ana noktaları ise kısaca şu şekildedir;

Mevlevilikte semâ ayini mukabele-i şerif olarak da adlandırılır. Sağdan sola kalbin etrafında çark atıp dönerek yapılan bir ibadet şeklidir. Semâ ritm ve musiki ile beraber yapılır. Semâ'ya Mevlevilik Tarikatında nafil ibadet olarak bakılır. Semâya çıkmadan önce abdest alınmalıdır. Mukabele ise namaz vakitlerinden önce yapılan dervişlerin birbirlerine karşı post önünde çeşitli söz ve hareketlerle dua etmesi biçimidir. Semâ da mukabele de semâhânedede yapılmaktadır. Mevlânâ semâya Şems-i Tebrizi'nin teşvikiyle başlamıştır. Rivayete göre Şems-i Tebriz-i Mevlânâ'ya "Semâ yapınız. İsteddiğiniz şeyi semâda bulursunuz" demiştir. Daha sonraki zamanlarda Mevlevilik Tarikatının kurumsallaşması ile beraber semâ ve mukabele de kurumsallaşmış ve son şeklini Pir Hüseyin Çelebi ile birlikte almıştır. Fakat Tasavvuf

¹⁴²Tahsin Yazıcı, "Menakıbu'l-Arifin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.114.

¹⁴³Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.116.

¹⁴⁴Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.27.

¹⁴⁵Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.469.

¹⁴⁶Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.141-142.

çevresinde Mevleviler sürekli olarak semâ ayiniyle ilgili eleştirilere maruz kalmışlardır¹⁴⁷.

Mevlevilikte derviş olabilmek için 1001 günlük çile çekilmektedir. Bu çile Matbah- 1 Şerif denilen bölümde yapılır. Matbah, yemek pişirilen yer anlamındadır. Mevlevilikte ise tarikata giren kişilerin eğitim-öğretim gördüğü mecazi olarak piştiği mekan anlamında kullanılmaktadır. Mevleviliğin ilk adımı muhipliktir. Muhipliğin ardından tarikata girmesi için tören hazırlanır. Bu tören sonucunda muhip “nevniyaz” mertebesine ulaşır. Daha sonrasında nevniyaz, Tarikatla ilgili adabı öğrenmesi için Kazancı Dede’ye verilir. Buradaki 18 günlük hizmetten sonra Aşçı Dede’ye verilir. Burada ise 1001 günlük çile denilen günleri bitirir. Bu çile Matbah-1 Şerifte doldurulur. Matbah-1 Şerifte derviş adayı ruhen, bilgi ve görgü bakımından olgunluğa erişir. Bu eğitimde Aşçı Dede nevniyaz’ın yeteneğine göre eğer müziğe yeteneği varsa ney üfletir. Burada musiki kuramını ve metodunu öğrenmeye, na’t ve ayin meşk etmeye ve mesnevi dersleri almaya başlar. Ayrıca burada yeteneğine göre el sanatları da öğrenir. Nevniyaz bir yandan da Mevlevî âdâb ve erkânını bu 1001 günlük çile zamanında öğrenir¹⁴⁸. Nevniyaz bütün bu aşamaları tamamladıktan sonra hücre sahibi olmaya hak kazanır. Böylece kendisine artık “Dede” veya “Derviş” denilirdi. Eğer nevniyaz çiledeki aşamaları tamamlamayıp Mevlevihane’den çıkarsa buna “çile kırmak” adı verilir ve bu manevi bir suç olarak adlandırılırdı¹⁴⁹. Bu eğitim ile insanın mevcut olan aslını hatırlaması, bu aslını oluşturan güzellikleri bulması, tüm olmamışlıklardan kurtulması, müzik ve çeşitli sanatsal etkinliklerle birlikte iyiliğe ve güzelliğe ulaşması amaçlanmaktadır¹⁵⁰.

2.4. Mevlevîlikte Çelebilik Makamı ve Şeyh Atamaları

Mevlânâ’nın halifesi olan kişiye Mevlevilikte “Çelebi” ünvanı verilmiştir. Çelebilik makamının ilk postnişini Çelebi Hüsameddin’dir. Onun ardından Çelebilik

¹⁴⁷Bölükbaşı, *Türkiye’de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.20-21.

¹⁴⁸Tanrıkorur, “Mevleviyeye”, s.472-473.

¹⁴⁹Bölükbaşı, *Türkiye’de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.21-22.

¹⁵⁰Safi Arpaguş, *Mevlevilikte Manevi Eğitim*, Vefa Yayınları, İstanbul 2009, s.125.

makamına Sultan Veled geçmiş ve ondan sonra bu makamın babadan oğla geçmesi veya aile içinde devretmesi gelenek halini almıştır¹⁵¹.

Mevlevilikte Çelebilik makamına geçen kişinin tayini dergâh zabitanı denen ileri gelen dedelerin onayına bağlıydı. Ancak çelebilerin post kavgaları ve Mevleviliğin iktidara bağlı bir kurum haline gelmesi ile beraber çelebiler padişah iradesiyle tayin olunmaya başlamışlardır. Meclis-i Meşayih'in kurulmasıyla beraber tayin keyfiyetini Meclis-i Meşayih Şeyhülislamlığa arzetmiş, Şeyhülislamın tasdikinden sonra padişah iradesi çıkarılarak çelebiye tebliğ edilmiştir¹⁵².

Şeyh, Mevlevilikte bir tekkeyi idare etme, muhib ve derviş yetiştirme yetkisine sahip kişiye denilmektedir. Şeyh tekkedeki en yetkili kişi olarak bilinir. Şeyh atamaları Çelebilik Makamı tarafından yapılır ve şeyh olacak kişiye icazetname adında yazılı ve mühürlü bir belge verilir¹⁵³.

Şeyh atamaları ile ilgili şeyhlerin meşihatını çelebinin onaylamasına dair ilk zamanlara ait belge mevcut değildir. Halife olan Mevlevi şeyhi herhangi birisine şeyhlik vermektedir. Sonraları ise şeyh tayinleri sıkı bir denetim altına girmiştir. Herhangi bir yerin şeyhi ölünce yerine varsa oğlu yoksa aileden ehliyeti olan birinin tayini gelenek haline gelmiştir. Şeyhin oğlu çocuk yaştaysa bile tayin edilmiş, çocuk büyüyünceye kadar dedelerden biri ona vekâlet etmiştir. Şeyhliğin babadan oğla kalması geleneği ile şeyhlerin çile çıkarmış ve hücre sahibi olmuş dedelerden tayin esasını kaldırmış ve bunun yerine şeyh olacak kişi Mevlânâ tekkesine giderek on sekiz gün hizmet etmiş ve on sekiz gün sonra çelebi tarafından destarlı sikkesi giydirilerek meşihatnâmesi verilmiştir. Fakat sonrasında bu sistem de genişletilmiş ve şeyh olacak kişi Konya'ya gitmeden kendi tekkesinde on sekiz gün matbahta hizmette bulunarak on sekiz gün dolunca Aşçı Dede tarafından gülbank çekilerek şeyh olmuş sonrasında resmi tören yapılmıştır. Buna ise "kapıdan geçme" denilmektedir¹⁵⁴.

¹⁵¹Bölükbaşı, *Türkiye'de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, s.19.

¹⁵²Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s.367-368.

¹⁵³Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevilik Âdâb ve Erkânı*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1953, s.136.

¹⁵⁴Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s.368.

2.5. Mevlevîhâneler

Mevlevihanelerin ilk örneği Konya Mevlânâ dergâhıdır. Bu dergâhın oluşumu Mevlânâ'nın hayatta olduğu döneme rastlamaktadır. Mevlânâ'nın ders okuttuğu medresenin yanına bir kaç derviş hücresi ilavesiyle Mevlevihanelerin ilk çekirdek kısmı oluşmuştur. Daha sonraki asırlarda bütün Mevlevihaneler merkez olarak benimsenen Konya Mevlânâ Dergâhı'na bağlanmışlardır¹⁵⁵.

Mevlevihaneler ilerleyen zamanlarda ülkenin dört bir yanında pek çok ilde açılarak yaygınlık kazanmıştır. 15. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu yerlerde Türk-İslam kültürünün yayılması için Balkanlar, Doğu Anadolu, Irak, Orta Doğu, Mısır, Arabistan ve Kuzey Afrika'da Mevlevihaneler açılarak faaliyet göstermiştir¹⁵⁶.

Mevlevihaneler genellikle şehir dışına kurulmuşlardır. Bunun nedeni olarak manevi hayata daha sıkı sarılabilmek, maddi hayattan bir nebze olsun kaçabilmek ve tarikat düşüncesine daha da yoğunlaşabilmek düşünülebilir. Ancak şehirlerin büyümesi ile beraber bu Mevlevihanelerin birçoğu şehrin içinde, şehrin bir parçası olan yapı haline gelmişlerdir¹⁵⁷.

Mevlevihaneler, "Asitâne" ve "Zâviye" olarak iki kısma ayrılmışlardır. İçerisinde çile çıkartılan büyük Mevlevihanelere Asitâne denmiş, daha küçük olup çile çıkartılmayanlara ise Zâviye denmiştir. Zâviyeler Asitânelerden daha küçük olduğundan dolayı Zâviye şeyhleri de Asitâne şeyhlerinden Mevlevî Tarikatı hiyerarşisinde makam olarak daha alt sırada tutulmuştur¹⁵⁸.

Asitâne olarak adlandırılan Mevlevihaneler tam teşekküllüdür. 15 kadar mevcut sayıları vardır. Konya'daki Mevlevihane bunların başıdır. "Asitâne-i Aliyye" olarak

¹⁵⁵Serdar Ösen, "Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevihanelerin Yeri", *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, Sayı 4 (2), 2015, s.261.

¹⁵⁶Bağçeci, *Günümüz Anlayışında Mevlevilik ve Mevlevî Ayinleri*, s.34.

¹⁵⁷Murat Arapoğlu, *Üsküdar Mevlevihanesinin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2010, s.5.

¹⁵⁸Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.29.

adlandırılır. Zâviye olarak adlandırılan Mevlevihanelerin sayısı ise Asitânelerin sayısından çok daha fazla olmak üzere 100 civarında bulunmaktadır¹⁵⁹.

Mevlevihanelere Şeyh atamaları ise Konya Mevlânâ Dergâhında bulunan Çelebi Efendi tarafından yapılmaktaydı¹⁶⁰. Vefat eden Mevlevi dedeleri yerine varsa oğulları yoksa ehil bir Mevlevi dervişi Konya'daki Çelebi Efendi'nin rızası ile postnişin olurdu. Son dönemlerde ise postnişinlik babadan oğla miras olarak geçmiştir¹⁶¹.

Çile çıkararak dedelik mertebesine ulaşan Mevlevilerden yetenekli ve iyi olanlar içinden kişiler seçilerek Mevlevihanelere şeyh olarak görevlendirilmişlerdir. Şeyh Mevlevihanedeki işleri zabıt adlı görevlilerle birlikte yürütür. Şeyhten sonra mevkisi en yüksek kişi Sertabbah (Aşçıbaşı) dır. Dergâhın masrafiyla ilgili işleri Aşçıbaşı idare eder. Dergâhtaki Kazancı Dede ise Aşçı Dede'nin yardımcısıdır. Kazancı Dede dergâhtaki asayişten sorumlu bulunmaktadır. Matbaha yeni gelenlere yardımcı olur ve onlara yol gösterir. Matbaha yeni giren nevniyazları yetiştirme görevini Halife Dede üstlenmiştir. Meydancı Dede ise Şeyhin emirlerini bildirmekle görevlidir¹⁶².

Mevlevihanelerin yapısı işlevine, kurulma amacına, kurulduğu yere ve büyüklüğüne göre farklılıklar gösterebilmektedir. Mevlevihaneler genellikle geniş bir bahçede ortasında selamlık, harem, derviş hücreleri, türbe, çilehane, selamlık, mutfak, kiler, meşkhane gibi bölümlerden oluşmaktaydı¹⁶³. Genellikle türbe ile semahane bir arada olup iç tarafta olan parmaklıklarla birbirlerinden ayrılırlardı. Şeyh dairesi selamlık kısmında bulunurdu. Şeyhin konukları buraya davet edilir ve yatılı kalanlar burada kalırdı. Dedegan hücrelerinin olduğu bölümün bir kısmı da matbahtır. Meydan-ı Şerif odası da matbahla bağlantılıdır. Helalar, dedegan hücrelerinin bulunduğu kısmın uç kısmında bulunmaktadır¹⁶⁴.

¹⁵⁹Aydın Seçkin, "Türkiye'de Önemli Mevlevihaneler ve Mevlevihanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Rolü", (Uluslararası Sempozyum,13-15 Aralık 2007, Konya-Türkiye), Bildiriler, Sümam Yayınları, Konya 2010, s.2.

¹⁶⁰Tanrıkörur, "Mevleviyye", s.471.

¹⁶¹M. Celal Duru, *Tarihi Simalardan Mevlevi*, Kader Basımevi, İstanbul 1952, s.158.

¹⁶²Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevi Âdab ve Erkânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1963, s.45.

¹⁶³Tanrıkörur, "Mevleviyye", s.472.

¹⁶⁴Arapoğlu, *Üsküdar Mevlevihanesinin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, s.6.

Mevlevihanelerde semâhâne genellikle merkezi bir konumda olup mukabele (Mevlevi ayini) günlerinde ibadet etmek için kullanılmıştır. Semâhâneler genellikle dairesel olarak oluşturulmuş yahut çokgen oluşturularak köşeleri yumuşatılmış, ahşaptan yapılmış bir yapıdır. Mescid ve bazı Mevlevihanelerde de Camii olarak işlev görmüştür. Semâhâneler son cemaat yeri, semâhâne, erkek-kadın mahfilleri, mutrib mahfili, post kubbesi, kudümzenbaşı odası, neyzenbaşı odası, semâzenbaşı odası, hünkar mahfili ve minare bölümlerinden meydana gelmektedir¹⁶⁵. Semâhânede ney, kudüm rebab gibi Mevlevi müzik aletleriyle ayine eşlik eden, sesle ayine katılan ayinhan ve na'than gibi görevlilerden meydana gelen mıtrıb heyeti olarak adlandırılan kişilerde semâhânede genellikle üst mahfilde bulunmuşlardır¹⁶⁶.

Matbah, yemek pişirilen yer anlamındadır. Mevlevilikte ise tarikata gönül veren kişilerin eğitim-öğretim gördüğü mecazi olarak piştiği yer anlamında kullanılır. Mevlevilikte derviş olabilmek için 1001 günlük çile çekilmektedir. Bu çile bu bölümde yapılır. Matbah-ı Şerifte derviş adayı ruhen, bilgi ve görgü bakımından olgunluğa erişir. Nevniyaz, Mevlevi âdâb ve erkânını bu 1001 günlük çile zamanında öğrenir¹⁶⁷. Bu eğitim ile beraber insanın mevcut olan aslını hatırlaması, bu aslını oluşturan güzellikleri bulmasını, müzik ve çeşitli sanatsal etkinliklerle birlikte iyiliğe ve güzelliğe ulaşmasını amaçlamaktadır¹⁶⁸. Matbah, dört bölümden oluşmuştur. Bu bölümler; ocaklar, saka postu, somathane (yemekhane) ve nevniyazlara semâ ve talim yapılmasını öğretmek için oluşturulan semâ, talim ve meşk bölümüdür¹⁶⁹.

Mevlevihanelerde Meydan-ı Şerif her sabah bir araya gelerek toplantı yapan şeyhlerin bulunduğu yerdir. Meydan-ı Şerif aynı zamanda “Erenler Meydanı” olarak da adlandırılmaktadır. Burada hiyerarşik düzene göre oturulmaktadır. Toplamda üç adet post vardır. Kırmızı posta şeyh oturur. Kırmızı post ortadadır. Şeyhin sağ tarafındaki siyah posta Kazancı Dede oturur. Şeyhin sol tarafındaki beyaz posta ise

¹⁶⁵Arapoğlu, *Üsküdar Mevlevihanesinin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, s.6-7.

¹⁶⁶Ahmet Işık Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İTÜ Matbaası, İstanbul 1977, s.143.

¹⁶⁷Tanrikorur, “Mevleviyye”, s.474.

¹⁶⁸Bağçeci, *Günümüz Anlayışında Mevlevilik ve Mevlevi Ayinleri*, s.34.

¹⁶⁹Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, s.152.

Meydancı Dede oturur. U şeklini alacak şekilde diğer dervişlerde postlarına otururlar. Girişin dış kısmında da kahve ocağı vardır¹⁷⁰.

Mevlevihanelerde derviş hüccesinde yaşamak isteyen bir derviş ancak belirli aşamalardan geçtikten sonra burada yaşamaya hak kazanırdı. Muhib 1001 gün süren çile görevini tamamlamasının ardından Meydancı Dede tarafından hücre kapısına getirilerek kutlama yapılırdı. Hücre kapısında Meydancı Dede'nin gülbangını çekmesinin ardından hücreye girer ve tekrardan dua ve gülbanglarla hücreye yerleşir ve böylece hücre-nişin olurdu. Hücrede ayakkabılık, yüklük, ocak, sedir ve sedir üzerinde de postu vardır¹⁷¹.

Mevlevihanelerin genelinde kütüphane de mevcuttur. Mevlevihaneler aynı zamanda eğitim-öğretim kurumu olarak işlev görmüşlerdir. Mevlânâ'nın eserlerinin büyük bir kısmının Farsça olması dolayısıyla Mevlevihaneler Farsça eğitiminin yuvası haline gelmişlerdir. Mevlevilerde tasavvufi eğitimle birlikte sanatsal ve mesleki eğitimlerde verilirdi. Kuyumculuk, hattatlık, çilingirlik, saatçilik gibi birçok meslek dalı ve güzel sanatlar alanına da çokça ilgi göstermişlerdir. Mevlevihanelerde şiir, musiki ve sanat bir arada olmuştur¹⁷².

Mevlevihanelerde Şeyh ve ailesinin yaşadığı bölüme ise harem denilmektedir. Şeyhin erkek misafirleri ise selamlık bölümünde ağırlandırlardır. Mevlevihanelerde genel olarak yemek hazırlama, ulaştırma, temizlenme, binek hayvanları için de bölümler mevcut bulunmaktadır¹⁷³.

2.6. Osmanlı Devleti'nde Mevlevîliğin Yayılması

Mevlevilik ilk devirlerinde Karamanoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınöğulları gibi beyliklerde faaliyet gösterirken, II. Murad zamanında (1421-1451) Edirne'de açılan (H. 829/M. 1426) Mevlevihane ile Osmanlı topraklarına girmiştir. Daha sonra bunu Yahşi Bey Tire Mevlevihanesini açarak devam ettirmiştir. Bu

¹⁷⁰Arapođlu, *Üsküdar Mevlevihanesinin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, s.15.

¹⁷¹Dođan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, s.160.

¹⁷²Ösen, "Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevihanelerin Yeri", s.262-266.

¹⁷³Arapođlu, *Üsküdar Mevlevihanesinin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, s.20.

yıllarda Konya’da Çelebilik makamında oturan II. Pir Adil Çelebi devrinde (1421-1460) tarikatın âdâb ve erkânı düzenlenmiş ve son biçimini almıştır¹⁷⁴.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu ve Rumeli’de ortaya çıkan Şii-Batını meyiller karşısında Mevleviliğin halkı kucaklaması ile Osmanlı halkının Mevleviliğe alaka göstermesi gerçekleşmiştir¹⁷⁵. Mevlevilik Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) Osmanlı Devleti’nin Payitahtı İstanbul’da kilise’den camiye çevrilen sonradan ise Kalenderhane Zâviyesi olarak dervişlere verilen binada tam anlamıyla Mevlânâ dergâhı şeklinde ilk dergâhını açmıştır¹⁷⁶. Fakat belli bir süre sonra bu zâviyenin Mevlevîhâne olma hususunu kaybettiği bilinmektedir. Çünkü kaynaklarda daha sonraki yıllar için bu dergâhtan hiç bahsedilmemekte ilk Mevlevîhâne olarak Galata Mevlevîhânesi gösterilmektedir¹⁷⁷.

Galata Mevlevihanesi, II. Beyazid döneminde (1481-1512), 1491 yılında devlet adamlarından İskender Paşanın Galata’daki av köşkünde Divane Mehmed Çelebi tarafından kurulmuştur. Bu Mevlevihane Kulekapı Mevlevîhânesi adıyla da bilinmektedir¹⁷⁸.

İstanbul’da Galata Mevlevihanesi’nin ardından 1597 yılında Yenikapı Mevlevihanesi’ni Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi, 1621 yılında Beşiktaş Mevlevihanesi’ni Ohrili Hüseyin Paşa, 1623-1631 yılları arasında Kasımpaşa Mevlevihanesi’ni Sırrı Abdi Dede Efendi, 1790 yılında ise Üsküdar Mevlevihanesini Halil Numan Dede kurmuşlardır¹⁷⁹. Böylece Konya’dan sonraki en önemli Mevlevî şehri İstanbul olmuştur¹⁸⁰.

Mevlevilik İstanbul’a girdikten sonra üst düzey yöneticiler ve entelektüel kesimlerden fazla ilgi görmüş ve bu kesimlerce İstanbul tekkeleri himaye edilmiştir. Mevleviliğe bağlanan kişiler; kadılar, divan katipleri, resmi memurlar, valiler, mevki

¹⁷⁴Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s.469.

¹⁷⁵Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s. 30.

¹⁷⁶Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.30.

¹⁷⁷Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.136.

¹⁷⁸Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s.469.

¹⁷⁹Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.30-31.

¹⁸⁰Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.30.

sahibi yüksek kişiler, beyler beyzadelerdir. Bunlar arasında halk tabakasından olanlar azınlıktadırlar¹⁸¹.

Konya Mevlana Dergâhı şeyhliğine 1460 yılında Pir Adil Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Cemaleddin Çelebi geçmiştir. Onun devrinde Konya şehri Osmanlı Devleti egemenliğine girmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra yerine geçen Sultan II. Beyazıd ile güzel ilişkiler içinde olmuştur. II. Beyazıd döneminde (1481-1512) yapılan hukuki ve idari düzenlemeler ile Mevleviliğe bir imparatorluk kurumu pozisyonu kazandırılmıştır. Tarikatın maddi yapıya ulaşabilmesi için Mevlânâ Evkafı serbest evkaf sayılmış, vergi muafiyeti getirilmiştir. Devlet bazı zamanlarda Mevlânâ Dergâhı'na maddi yardımlarda da bulunmuştur¹⁸².

Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Memlûk Devleti Osmanlı Devleti topraklarına katılmış, bunun sonucunda Safevi Devleti ile karşı karşıya gelinmiştir. Safevi Devleti'nin başında bulunan Şah İsmail Anadolu'nun birliğini bozacak Alevileştirme propagandası sürdürmüştür. Bu durumdan rahatsız olan Yavuz Sultan Selim onlara karşılık Mevlevi ve Halveti gibi tarikatlarla işbirliği içine girmiştir¹⁸³.

Çelebi Cemâleddinden sonra postnişinliğe geçen Hüsrev Çelebi döneminde Yavuz Sultan Selim Mevlevi Dergâhı'na sık sık ziyaretlerde bulunmuş, pek çok vakıf tesis etmiş, türbeye su getirtmiş ve şadırvan yaptırmıştır. Yavuz Sultan Selim İran seferine çıkarken Konya'ya uğramış, Mevlana'nın kabrini ziyaret etmiş ve fakirlere yüz bin akçe dağıtmıştır¹⁸⁴.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) ise Mevlânâ Dergâhı'na iki minareli bir camii, dervişler için semahane ve barınmaları için de hücreler yaptırılmıştır¹⁸⁵. Kanuni Sultan Süleyman Mevlânâ ve oğlu için mermer sanduka da yaptırmış, Mevlânâ'nın sandukasını babası Bahaeddin Veled'in üzerine aldirtmiştir¹⁸⁶.

Sultan III. Murad (1574-1595), Konya'daki Mevlevihane'nin genişletilmesini emretmiş ve Mevlevihaneye derviş hücreleri de inşa ettirmiştir. III. Murad,

¹⁸¹Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.31.

¹⁸²Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.30-31.

¹⁸³Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s.269-270.

¹⁸⁴Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.151.

¹⁸⁵Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.31.

¹⁸⁶Murat Akgündüz, "Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, Temmuz-Aralık 2007, s.38.

Mevlânâ'ya karşı büyük bir sevgi beslemiştir. Bu sevgisini divanındaki şiirinden görmek mümkündür:

“Beyler kalkın gidelim
Yolunda zahmet çekelim
Gelin gülbangın çekelim
Çerağı ondan yakalım
Yanar altın kandilleri
Ebubekir nesilleri
Sultan Murad varmak ister
Hâkine yüz sürmek ister
Görelim Molla Hünkârı
Görelim Molla Hünkârı
Semâ döner dedeleri
Görelim Molla Hünkârı
Can özler görmek ister
Görelim Molla Hünkârı¹⁸⁷”

IV. Mehmed döneminde (1648-1687) Hünkar şeyhliğine terfi eden Vani Mehmed Efendi'nin tarikat karşıtı hareketleri sonucunda 1666 yılında semâ yasaklanmıştır. Mevleviler bu olaya “yasağ-ı bed” diye tarih düşmüşlerdir. Bu dönemde Anadolu'daki bazı Mevlevîhâneler kapatılmış ve birçoğu da kapanma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Semâ yasağı 1684 yılında kaldırılmıştır. Mevleviler bu olaya da “nağme” diye tarih düşmüşlerdir. Bu yüzyıldan itibaren Mevlevilik tam manasıyla olgunlaşmış ve siyasi-ictimai faaliyetlerden de uzak durarak devletin dayanağını sağlamıştır. Sultan III. Selim ve II. Mahmud'un Mevlevî olmaları sebebiyle ve 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ve Bektaşî tekkelerinin kapatılması sayesinde Mevlevilik resmi saygınlığına bir kez daha kavuşmuştur¹⁸⁸.

III. Selim'in 1789 yılında padişah olmasıyla birlikte Mevlevilerde devlet içinde daha aktif hareket etmeye başlamışlardır. III. Selim döneminde (1789-1807) de

¹⁸⁷Akgündüz, “Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları”, s.38.

¹⁸⁸Tarıncı, “Mevlevîye”, s.470.

Mevlevilik korunup gözetilmiştir. İstanbul ve taşrada bulunan Mevlevihaneler korunmuştur. Elden geldiği müddetçe Mevlevilerin ihtiyaçları ve sıkıntıları giderilmeye çalışılmıştır¹⁸⁹.

II. Mahmud Mevleviliğe girmiş ve Mevlevi dergâhlarını ziyaret etmiştir. Mevlevi dergâhlarına maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur. II. Mahmud döneminde (1808-1839) özellikle yöneticiler arasında tarikata olan ilgi artmıştır. Bu dönemde pek çok Mevlevîhânenin bakım ve tamiri yapılmış, şeyhlerine maaş bağlanmıştır. Yeniçeri Ocağının kaldırılması sürecinde Mevlevilerin devletin tarafında olması Mevlevi tarikatı mensuplarına olan alakanın devam etmesini sağlamıştır¹⁹⁰.

Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) Mevlevi dergâhlarının tamir ve tayinatlarının sağlanmasına önem verilmiştir. Mevlevihanelere yapılan yardımlar bu dönemde de devam etmiştir¹⁹¹. Fatih'te yer alan Molla Murad Dergâhında Sultan Abdülmecid döneminde Daru'l-Mesnevi adında okul açılmıştır¹⁹². Sultan Abdülaziz devrinde de kendinden öncekilerde olduğu gibi Mevlevihanelerin tamirleri yapılmış, gereksinimleri karşılanmıştır¹⁹³.

Sultan II. Abdülhamid padişahlığı döneminde (1876-1909) Anadolu'daki pek çok Mevlevihane'ye yardımda bulunmuştur. Kütahya Mevlevîhânesini yeniden inşa ettirmiştir. Afyonkarahisar, Gelibolu ve Bursa Mevlevîhânelerini de tamir ettirmiştir¹⁹⁴. Günümüzde Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'in sandukalarının üzerindeki pûşîdeyi Sultan II. Abdülhamid armağan etmiştir¹⁹⁵.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın (1909-1918) tahta çıkma töreninde kendisini Konya Mevlevi Şeyhi Abdulhalim Çelebi kılıç kuşandırmıştır¹⁹⁶. Sultan Reşad (V. Mehmed) devrinde de Mevlânâ Dergâhında, Yenikapı ve Bahariye Mevlevihanelerinde tamir ve yenilemeler olmuştur¹⁹⁷.

¹⁸⁹Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.43.

¹⁹⁰Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.470.

¹⁹¹Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.140.

¹⁹²Akgündüz, "Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları", s.42.

¹⁹³Ösen, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, s.198.

¹⁹⁴Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.470.

¹⁹⁵Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.289.

¹⁹⁶Akgündüz, "Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları", s.43.

¹⁹⁷Tanrıkorur, "Mevleviyye", s.471.

Balkan Savaşı yıllarında (1912-1913) Mevlevihaneler, hastane, yardım toplama ve dağıtma merkezi gibi amaçlar için kullanılmıştır¹⁹⁸. Birinci Dünya Savaşına girilmesiyle beraber Veled Çelebi zamanında Mevlevilerden oluşan bir gönüllü alayı kurulmuştur. Mevleviler Kanal harekâtına katılmak için Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Abdalbaki'nin kumandasında Konya-Halep yoluyla Şam'a gitmişlerdir. Burada daha önce gönüllü gelen diğer Mevlevilerle birleşmişlerdir¹⁹⁹. Mevlevi Alayına 47 Mevlevîhâne katılmış ve alay 1026 kişiden oluşmuştur²⁰⁰.

Tablo 4. Mevlevi Alayına iştirak eden Mevlevîhâneler, postnişinleri ve yaklaşık olarak sayıları²⁰¹.

Mevlevihane Adı	Mevlevihane Postnişini	Katılan Kişi Sayısı
Konya	Veled Çelebi Efendi	110
Karahisar	Celaleddin Çelebi	63
Manisa	Celaleddin Efendi	10
Halep	Ahmed Remzi Dede	28
Bursa	Şemseddin Efendi	67
Yenikapı	Abdalbaki Efendi	138
Kasımpaşa	Seyfeddin Efendi	5
Gelibolu	Burhaneddin Efendi	7
Kastamonu	Amil Çelebi Efendi	29
Edirne	Selahaddin Efendi	38
Ankara	Nuri Efendi	25
Denizli	Hasan Ali Efendi	11
Tire	Hayrullah Efendi	46
İzmir	Nuri Efendi	40
Eskişehir	Şemseddin Efendi	15
Bahariye	Nazif Efendi	9
Aydın	Sakıb Efendi	2
Bilecik	Bahauddin Efendi	2
Karaman	Veled Çelebi	9
Beyşehir	Arif Çelebi	4
Sivas	Reşid Çelebi	15
Antep	İsmail Hakkı Çelebi	9
Kilis	Ahmet Subuhi Efendi	31
Erzincan	İbrahim Hakkı Efendi	27

¹⁹⁸Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.293.

¹⁹⁹Nimetullah Akay, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Mevlevilik", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, Temmuz-Aralık 2015, s.145.

²⁰⁰Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s.91-93.

²⁰¹ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, s.91-93. Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı", X.Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 2-3 Mayıs 2002, Konya 2002, s.222-223.

Samsun	Hacı Emin Efendi	38
Maraş	Selim Efendi	13
Antakya	Mehmed Şah Efendi	8
Çankırı	Hasib Efendi	33
Üsküdar	Çelebi Efendi	4
Muğla	Cemaleddin Efendi	13
Burdur	Fehmi Efendi	2
Amasya	Hüsameddin Efendi	2
Kütahya	Sakıb Efendi	11
Lazkiye	Ragıb Efendi	1
Çorum	Hüsameddin Efendi	5
Eğirdir	Osman Nuri Efendi	2
Kayseri	Hasameddin Efendi	3
Urfa	Hüsameddin Efendi	5
Trablusşam	Şefik Efendi	3
Humus	Abdurrauf Kamil Efendi	4
Niğde	Hüsameddin Efendi	10
Kudüs	Adil Efendi	5
Galata	Ahmed Efendi	9
Islahiye	?	10
Şam	Said Efendi	32
Ulukışla	Said Dede	4
Mevlevi Olmayanlar	Şeyhler	8
Sıhhiye Ferdleri		8

Mevleviler merkez karargâhta ve bazı birliklerde çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Şam'da kaldıkları 3 yıl süresince semâ törenleri ve musiki ziyafetleri vererek halkın ve askerlerin morallerini yüksek tutmaya çalışmışlardır²⁰².

²⁰²Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı", s.222-223.

2.7. Mevlevîhânelerin Kapatılması

Mevlevilik kurulduğu XIII. asırdan XIX. asra gelinceye kadar, gerek Mevlânâ'nın şöhretinden ve eserlerinden dolayı gerekse sosyo-kültürel ve siyasi faktörlerden faydalanarak kısa bir zamanda pek çok merkezde Mevlevî Tekkeleri açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra da Osmanlı şehirlerinde sürekli taraftar bulmuş, sanat merkezi halinde olan tekkeleri daima ilgi görmüş, Mevlevî şeyhleri de saraya karşı daima itaatkâr davranışlar göstererek siyasi ve dini kalkışmalardan uzak durmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin fethettiği her yere Türk kültürünü taşımışlar, böylece her tarafta Mevlevî zâviyeleri açılmıştır²⁰³.

XIV. Yüzyılda Mevlevîliğin tarih sahnesine çıkmasından itibaren 1925 yılında yasaklanmasına kadar geçen süre zarfında Anadolu, Balkanlar ve diğer İslam bölgelerinde 100'ün üzerinde Mevlevîhâne etkin bulunmakta, 1925 yılında tekkelerin kapatıldığı zamanda ise bu Mevlevîhânelerden 82 tanesi faaliyet göstermektedir²⁰⁴.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında olan tarikat, tekke ve zâviyelerin kapanmasına karar verilmiştir. Konya makam Çelebisi Abdülhalim Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Muhammed Bakır Çelebi Çelebilik makamını Halep'e taşımış ve Türkiye haricindeki tüm Mevlevîhâneleri bu makama bağlamıştır. Ancak Muhammed Bakır Çelebi'nin Hatay meselesinde Türkiye yararına faaliyeti sonucu o sırada Türkiye'de olan Çelebi Suriye'ye geri alınmamıştır. Yerine kardeşi Şemsülvahid Çelebi vekâlet etmiştir. Suriye Devleti'nin 1944 yılında aldığı bir kararla Mevlevilik ve Çelebilik makamı tarihe karışmıştır²⁰⁵.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasına rağmen 1926 yılında çıkan bir kanunla Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlânâ Türbeleri ziyarete açılmış ve müze olarak işlev görmüştür. Mevlânâ'nın ölüm yıl dönümü (şeb-i arus) törenleri 1946 ve 1954 yıllarında Konya'da küçük çapta yapılan semâ gösterileriyle başlamıştır. Yurt içi ve yurt dışından Mevlânâ hakkındaki çalışmalarıyla tanınan birçok ünlü isim şeb-i arus törenlerinin dünyada ilgi uyandırmasına yardım etmişlerdir. Mevlana ve Mevlevilik hakkında Batıda oluşan ilgi özellikle Mehmed Bakır Çelebi'nin oğlu Celaleddin

²⁰³Küçük, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, s.31.

²⁰⁴Sezai Küçük, "Mevlevilerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 27, 2013, s.98.

²⁰⁵Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s.294-295.

Çelebi'nin girişimleriyle birlikte Avrupa ve Amerika'da Mevleviliğin tanınip oralarda Mevlevîhâneler kurulmasına imkan vermiştir. Sonuç olarak içeriden ve dışarıdan yürütülen tüm çabalarla Mevlevî âdâb ve erkânının aralıksız olarak yaşaması sağlanmıştır²⁰⁶.

²⁰⁶Tanrıkörur, "Mevleviyye", s.471.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZİNCAN'DA MEVLEVÎLİK VE ERZİNCAN MELİK SALİH MEVLEVÎHÂNESİ

3.1. Erzincan'da Mevlevîlik

Mevlevîlik, tarikatlar içinde hızlı bir şekilde ayrıca temelleri kuvvetli bir teşkilatlanmayla yaygın hale gelmiştir. Daha Mevlânâ sağ iken ülkedeki birçok şehirle iletişim içinde olunmuş, bununla birlikte hareketin tanınması hızlı olmuştur²⁰⁷. Mevlânâ'ya bağlı olan kişiler içinde yöneticiler de bulunmaktaydı. Selçuklu Devleti'nin yıkılışıyla birlikte güç kazanan Türkmen Beyleri Mevlânâ'ya bağlanarak Mevlevîliğin Konya dışında kurulan ilk önemli merkezlerinin temelini oluşturmuşlardır²⁰⁸.

Anadolu'da Konya dışında kurulan dört-beş Mevlevî tekkesinden biri de Erzincan'da kurulmuştur. Tarihi olaylar, Erzincan'da Mevlevîlikle olan ilişkilerden başka, Mevlânâ'nın soyundan gelen kişilerin burada ikamette bulunmuş olduklarını göstermektedir. Nitekim Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled Belh'ten efradıyla beraber göç ederek önce Kabeyi ziyaret etmiş, sonrasında Anadolu'ya gelerek Malatya yolu üzerinden Erzincan'a girmiştir²⁰⁹. Burada Sultan Alaaddin'in halası olan Tac Melek Hatun'un İsmetiye Hankâhına gitmişlerdir. Burada Hükümdar Fahreddin'in hanımı güzel hizmetlerde bulunmuş ve Bahaeddin Veled'den orada kalmalarını rica etmiştir. Fakat Bahaeddin Veled bunu kabul etmeyerek hızlıca Erzincan bölgesinde bulunan Akşehir'e gitmiştir. Kış mevsimini orada geçirdikten sonra hükümdarın hanımı Bahaeddin Veled için orada bir hankâh yaptırmıştır. Burada geçirdikleri bir yıldan daha uzun bir süre içinde Bahaeddin Veled'in ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Daha sonra Bahaeddin Veled efradıyla birlikte Rum'a (Anadolu) hareket

²⁰⁷Tahir Erdoğan Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, Erdav Kitabevi, Erzincan 1985, s.331.

²⁰⁸Hasan Hüseyin Adaloğlu, Nizamettin Arslan, "Erzincan'da Mevlevîlik ve Mevlevîhaneler", (2. Uluslararası Sultan Divanı ve Mevlevîlik Sempozyumu, 1-2 Haziran 2012 Afyonkarahisar Türkiye), Bildiriler, Afyonkarahisar 2013, s.110.

²⁰⁹Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 21-22.

etmişlerdir²¹⁰. Bahaeddin Veled'in Erzincan bölgesinde bir müddet oturması, Erzincan'da Mevlevîliğin teessüs ve yayılmasına neden olmuştur²¹¹.

Erzincan şehri, Mevlana soyundan gelen kişilerin ikamet ettikleri yer olmasından dolayı Mevlevîler huzurunda ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Erzincanlı Mevlevîlerin bir kısmı Mevlânâ'nın döneminde yaşamış ve onunla ilişki kurmuş kimselerdir²¹².

3.1.1. Erzincan'daki Önemli Mevlevî Şeyhler

3.1.1.1. Hüsameddin Hüseyin El-Mevlevî

Sultan Veled'in halifesidir. Hüsameddin Hüseyin El-Mevlevî Erzincan'da ilk Mevlevî tekkesini kurmuştur. Bu kişi aynı zamanda Mevlânâ'nın sohbetlerinde bulunmuştur²¹³. Mevlânâ'nın bir sohbetinin başında yaptığı bir açıklamada Hüsameddin Hüseyin ile ilgili "... Dervişlere katılmadan, onlarla düşüp katılmadan önce bilginlerle mübahase etmeye pek düşküdü. Nereye gider oturursa canla başla bahse girer münazaraya başlardı. İyi de ederdi, güzelde söylerdi" denilmektedir²¹⁴. Hüseyin Hüsameddin El-Mevlevî akıl ve mantığa ve bilgilerin bu yollarla çözümlenmesinde alaka gösteren söz söyleme sanatında ehil bir kişidir. Mevlevîliğe girdikten sonra, zâhirî araştırmalarının yanı sıra batını araştırmalara da önem vermiştir.

Hüsameddin Hüseyin ile ilgili en fazla bilgi Mevlevîliğin önemli bir kaynağı olan Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar'ın "Risale-i Sipehsalar be Menakıb-ı Hüdavendigâr"ında bulunmaktadır. Sipehsalar, eserinde Hüsameddin Hüseyin'e "Üstadımız" ve "Şeyhimiz" diye hitap eder, Hüsameddin Hüseyin'in Mevlânâ'nın sağlığında iken ileri gelen on iki kişilik yakınından birisi olduğunu söyler²¹⁵.

"Nitekim Erzincan'da oturan efendimiz, üstadımız ve şeyhimiz; ariflerin topluluğunun mumu, melek sıfatlı, velilerin makbulü, temiz insanların özü,

²¹⁰Feridun Bin Ahmed-i Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, Çev: Tahsin Yazıcı, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977, s.22.

²¹¹Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İçtimai, Etnografî, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi*, s.229.

²¹²Alpaslan Demir, Eralp Erdoğan, Tuba Kalkan, *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s.534.

²¹³Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.331.

²¹⁴Mevlânâ Celaleddin, *Fihî Mâ Fih*, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1959, s.124.

²¹⁵Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafindakiler Risâle*, Çev: Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s.149-150.

Hüsameddin Hüseyin El- Mevlevi (Tanrı bereketinin gölgesini diğer sevenlere uzatsın), mütedavil ilimlerde dünyada tek, dervişlerin gerçekleri ve incelikleri hususunda sonsuz bir deniz, son derece bir yumuşaklık, sonsuz bir terbiye ve yüksek bir himmete sahiptir. Şeyhlerin yolunda çalışmış, sevgi ve hakikat kadehinden tatmıştı. Sultan Veled Hazretleri (Tanrı yüzünü ak etsin) onun hakkında çok inayetlerde bulunmuş ve onu belalardan korunmuş olan Erzincan'da kendi kaymakamı yapmış ve kendisine yüksek bir icazet vermişti. Daima tekrarlanan yedi ayetli Fatiha'yı nadir taşlar ve nadir incilerle süslediği zaman, ruh alemine mensup olanların aklına şaşkınlık gelirdi. Hizmet eşiğinde oturmuş, fakirlerin hakikat ve marifetlerini öğretmek suretiyle o şehirlerin bütün sakinlerine açıklamış ve onları fakirlik ehli kıyafetine sokup veliler halkasına girmeye davet etmiştir.²¹⁶

3.1.1.2. Celaleddin Muhammed-i Münecim

Celaleddin Muhammed-i Münecim, Hüsameddin Hüseyin El- Mevlevî'nin oğludur. Bu kişi Makaalat-ı Şemseddin-i Tebrizi'yi Gevherşad isminde bir hattata yazdırmıştır. Fatih kütüphanesinde, 2788 numarada kaydı bulunan bu kopya Münecim'den halifesi Müstencid'e geçmiştir²¹⁷.

3.1.1.3. Satı Beyoğlu Müstencid

Satı Beyoğlu Müstencid 16 Mayıs 1409 Perşembe (H. 812 Muharreminin ilk günü) Mevlânâ'nın Divan-ı Kebir adlı eserini Mevlânâ Dergâhı'na vakfeden kişidir. Vakfettiği Divanı, babası Abu'l Maâli Şerafeddin Satı'l Mevlevi, Osman oğlu Hasan'a 1368 yılında yazdırmıştır²¹⁸. Ayrıca Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesindeki 2111 no.da kayıtlı "Fihi Ma Fih" deki sayfalarda Müstencid'in ismi geçmektedir. Bu kopyanın temellük yazısı ise Gevherşad'a aittir. Çünkü Makalat'ın yazısıyla birebirdir. Bu mecmuada, Mevlânâ'nın mektubundan sonra Erzincan hakimlerine ve naiblerine karşı iki sayfadan oluşan yazı bulunmaktadır. Erzincan'a verilen bu önem, "Fihi Ma Fih" in bu kopyasının da Celaleddin-i Muhammed-i Münecim'den kendisinden sonra

²¹⁶Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafindakiler Risâle*, s.150-151.

²¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, Üçüncü Basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1959, s.29-30.

²¹⁸Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, s.30.

yerine geçmiş olma ihtimali fazla olan Müstencid'e geçme olasılığını güçlendirmektedir²¹⁹.

2111 nolu mecmuanın ikinci kısmını “Risale-i Sipehsalar” oluşturmaktadır. Nüshanın sonunda XIV. asrın sonu ve XV. asrın ilk başlarına ait Erzincan'ı ilgilendiren olaylardan bahsedilmiştir. Bu kayıtlarda Satı Beyoğlu Müstencid'in H. 807 (M. 1405) Şevvalinde Erzurum'a emir olduğunu; buna müteakib sahifede Müstencid, Emir Satı'nın H. 787 Cemaziyelevvel'inin birinci gününde (14.06.1385) vefatını kaydetmiştir²²⁰.

3.1.1.4. Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani

Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani ile ilgili Sipehsalarda bir açıklamanın son kısmında sayıları ileri gelen on- on iki kişi arasında ismine rastlanmıştır. Şöyle ki: “... Mevlânâ'nın zamanında müridleri ve aşıkları çok fazlaydı. Ancak sohbet ehli olanlar, Mevlânâ ile yakınlık içinde olanlar, fakirlik ve yokluk potasında vücud varlığını eritmiş, dışını yok etmiş, dünyayı arkasına almış olan kişilerden söz edilecektir: ... Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani, ...”²²¹.

3.1.1.5. Tabip Alâeddin-i Erzincani

Eflaki, Tabib Alâeddin-i Erzincani hakkında şunları söyler: “(278) Hikaye: Arkadaşlardan aktarılmıştır ki: Sultan Rukneddin Erzincan'lı Alâeddin Tabip'ten bir takım macunlar hazırlaması isteğinde bulunmuştur. Alâeddin Tabip üç bin dirhem-i sultani harcayıp macunları hazır hale getirmiştir. Fakat Alâeddin Tabip'in çocukları gelerek kendisine sen değer verilen, sayılan ve eli açık birisin. Senin sürekli gelip giden dostların vardır. Bunlar geldiğinde macunları görerek senden vermen için ricada bulunacaklar. Sende onların her birine biraz verirsin. Sonuç olarak bunların çoğu mahvolur. O yüzden sen boş bir odaya gir ve çıkma odadan. Biz seni kilitleriz. Hiç kimse evde olduğunu bilmez demişlerdir. Alâeddin Tabip çocuklarının dediğini yaparak karısıyla beraber bir odaya girmiştir. Doktorla karısı içeride macunları yapmakla zaman geçirmişlerdir. Fakat aniden tâbhanenin perdesi açılarak Mevlânâ içeri girmiş ve odanın bir tarafına geçmiştir. Alâeddin Tabip ve karısı şaşırıp

²¹⁹Mevlânâ Celaleddin, *Fihî Mâ Fih*, s.XX-XXII.

²²⁰Mevlânâ Celaleddin, *Fihî Mâ Fih*, s.XXII.

²²¹Sipehsalar, *Mevlânâ ve Etrafindakiler Risâle*, s.150.

kalmışlardır. Bir müddet sonra Alâeddin Tabip kendine gelerek Mevlânâ'nın yanına gitmiş ve altın tasın içine koymuş olduğu tüm macunları ona (Mevlânâ'ya) uzatmış. Mevlânâ'ya kesinlikle yemesi gerektiği ricasında bulunmuştur. Mevlânâ mübarek parmaklarını macuna koyup: Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler o dert bir an sakin olmaz ve şiddetli acı durmaz” demiştir. Bu söz üzerine Alâeddin Tabip ve karısı ağlamışlar. Mevlânâ ayağa doğrularak ve kapıyı göstermiş, kapının kilidi açılmıştır. Mevlânâ dışarı çıkmış, Alâeddin Tabip ve karısı peşinden koşmuş fakat izini bulamamışlar. Bunun üzerine Alâeddin Tabip ve karısı Mevlânâ'nın hayranı olmuştur. Çünkü öncesinde Alâeddin Tabip velilere inanmayarak onların hep karşısında duruyormuş. O günden sonra kalbinde oluşan sevgi ile birlikte karısıyla beraber Konya'ya giderek has bir mürid olmuşlar. Bu olay Erzincan'da meydana gelmiştir²²².

3.1.1.6. Ahi Nizâmeddin-i Erzincani

Ahi Nizameddin-i Erzincani'nin XIII. yüzyılda Selçuklu Hükümdarları Sultan I. Keykavus (1211-1220) ve Sultan I. Alaaddin Keykubat (1221-1237) dönemlerinde yaşadığı bilinmektedir. Erzincan'da dünyaya gelmiş, bir süre Erzincan'da yaşadıkdan sonra Konya şehrine göç etmiş ve çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur²²³.

Ahi Nizameddin Ahmed Eflâkî'nin Şeyhidir. Ahmed Eflaki 1291 yılı sonraları Konya'ya gitmiş ve Ahi Nizameddin-i Erzincani'nin öğrencisi (müridi) olmuştur. Ahmed Eflaki ondan “Üstadım Erzincanlı Nizameddin” diye bahseder²²⁴. İbni Batuta seyahatnamesinde ise Ahi Nizameddin hakkında onun ahiler arasında en seçkin ve en ileri bir kişi olarak ünlü olduğunu söyler. Ahi Nizameddin'in tekkesinin ise bildiği zâviyelerin arasında en güzellerinden olduğunu belirtir. Bu kayıtlar şehirdeki ahilik sisteminin mühim işlevini belirtmesiyle önemlidir²²⁵.

İbni Batuta'nın belirttiği Nizameddin ile Ahmed Eflaki'nin belirttiği Nizameddin'in aynı kişi olması mümkündür. Çünkü tarih olarak yapılan

²²²Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I*, Çev: Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s.382-383.

²²³ Mustafa Özdemir, “Melikü’ş-Şuara Nizameddin Ahmedî Erzincani”, *Akra Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 14, 2018, s.43-44.

²²⁴Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri II*, Çev: Tahsin Yazıcı, Maarif Basımevi, Ankara 1954, s.358-361.

²²⁵Ebu Abdullah Muhammed İbni Batuta Tanci, *İbni Batuta Seyahatnamesi I*, Çev: A.Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.418.

karşılaştırmalarda ve kayıtların muhakemesinden bizde bu kanaati ortaya çıkarmıştır. Ahi Nizameddin-i Erzincani, Eflaki ve Batuta'nın kayıtlarında yakın seneler içinde ele alınmıştır. Ayrıca iki ayrı eserde geçen Nizameddin-i Erzincani'nin aynı kişi olduğunu Batuta'dan sonra gelen Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde çevredeki en güzel zâviyenin Mevlevi Ahi Nizamedddin-i Erzincaniye ait olduğunu kaydetmesi göstermektedir²²⁶.

3.1.1.7. Halilullah ve İsa Çelebiler

Halilullah Çelebi ve oğlu İsa Çelebi'nin adlarının bugüne kadar gelmiş olması Erzincan'da yaptırmış oldukları eserlerle ilişkilidir. İsa Çelebi H. 852 (M. 1448) yılında bir çeşme yaptırmıştır. Bunun sonucu olarak Halilullah Çelebi yaklaşık XIV. asrın sonlarıyla XV. asrın başlarında yaşamını sürdürmüştür. Halilullah Çelebi adına bir camii ve mahalle adı rastlanır. Bu da Erzincan şehrinde etkin bir Mevlevi şeyhi olduğunu gösterir²²⁷.

3.1.1.8. Çelebi Abdullatif

Sultan Veled'in oğlu Hüsameddin Abdulvacid soyundan gelir. Sakıb Dede'nin "Sefinetü'l- Mevleviyan" isimli eserinde zikredilenler içindedir. Erzincan'daki Mevlevi şeyhlerinden birisi olan Çelebi Abdullatif, semayı inkar edenlere karşın vaaz verdiği Arapça hutbe okuduğu kaydedilmiştir²²⁸.

3.1.1.9. Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi

İbrahim Hakkı Efendi Kemah'ın Müşekrek (Parmakkaya) köyünde doğmuştur. Eğin Medresesinden icazet almıştır. Babası, Abdulgani el-Arabi'dir. Künyeden anlaşıldığı üzere nesebi Araplara dayanmaktadır. Annesi Fatma Kamer Hatun'dur²²⁹.

İbrahim Hakkı Efendi Şam, Mısır ve Hicaz bölgeleri başta olmak üzere İslam ülkelerine farklı zamanlarda seyahat etmiş ve oradaki ulemalardan en iyi şekilde

²²⁶Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.362-363.

²²⁷Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.334.

²²⁸Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953, s.205.

²²⁹Faruk Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, Basın Yayın Matbaacılık, İstanbul 1999, s.6-7.

yararlanmayı bilmiştir²³⁰. Tefsir, hadis ve tasavvuf alanlarında kendisini oldukça geliştirmiştir²³¹.

1895 yılında İbrahim Hakkı Efendi, İstanbul'da bulunduğu sırada Beşiktaş Camiisinde vaazlar vermiştir. İbrahim Hakkı Efendi'nin vaaz verirken vaaz ve nasihatlerinin haricinde uygunsuz sözlerde bulunduğu ve bu sözlerinden ötürü Talebe-i Ulumdan Akkalı Esad Tevfik adlı kişinin şikayeti ve hakkındaki soruşturma sonucunda İstanbul'da kalması uygun bulunmayarak İstanbul'dan memleketine (Kemah) gönderilmiştir²³².

1896 yılında Konya'ya gitmiş ve burada Hz. Mevlânâ Dergâhını ziyarette bulunmuştur²³³. Burada kaldığı sürede Mevlânâ'nın Mesnevisi'ni sürekli okumuş, neredeyse ezberleyecek hale gelmiştir. Bu tarihten altı sene sonra 1902 yılında İbrahim Hakkı Efendi'ye Mevlevi şeyhliği cübbesi giydirilmiştir²³⁴. H. 18 Zilhicce 1320 (M. 18 Mart 1903) tarihli bir beratla Erzincan Mevlevîhânesi'nin meşihati Kemahlı İbrahim Hakkı Dede'ye verilmiştir²³⁵. Bu tarihten sonra Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin şeyhi olan İbrahim Hakkı Efendi²³⁶ 120 seneden beri harap halde bulunan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin imarına başlamıştır²³⁷. Mevlevîhâneye bitişik olan arsayı da satın alarak semahane ve 5 bölümden oluşan Daru'l-Mesnevi adında hücre odası inşa ettirmiş ve vakfiye oluşturmuştur²³⁸. Özellikle son asırlarda Erzincan'da önemi gittikçe kaybolan Mevleviliğe İbrahim Hakkı Efendi canlılık kazandırmıştır²³⁹.

²³⁰Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.10.

²³¹Selami Şimşek, "Erzincan Mevlevîhânesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri", *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 20, 2007, s.161.

²³²Başbakanlık Osmanlı Arşivi.Y.PRK.MŞ.6/2. (Kısaltma: BOA)

²³³Turhan Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevilik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006, Konya Türkiye), Bildiriler I, S.Ü. Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2007, s.365.

²³⁴Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.11-13.

²³⁵Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, Zarf No 239/162. (Kısaltma: KMMA,Z.)

²³⁶BOA.BEO.2112/158360;BOA.BEO.3814/286021.

²³⁷Nihat Azamat, "Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.221.

²³⁸KMMA,Z. 239/162.

²³⁹Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.14.

İbrahim Hakkı Efendi 13 Mayıs 1903 tarihli bir belgede, ailesinin kalabalıklığı ve zaruret halinden dolayı Maliye Nezaretine muhtacin maaşından bir miktar maaş tahsis edilmesi talebinde bulunmuştur²⁴⁰.

1903 yılında dergaha ayrılmış 400 kuruş yemek bedelinin yetmediğinden ötürü İstanbul'a gitmiş ve bu durumun düzeltilmesini istemiştir. Dergaha ayrılan yemek bedelinin arttırılmasını talep eden 7 Temmuz 1903 tarihli bir dilekçe yazmıştır. İbrahim Hakkı Efendi dilekçesinde dergaha ayrılan yemek bedelinin yetmediğini ve arttırılması için İstanbul'a geldiğini ancak 9 aydan beri amacına ulaşamadığı söylemiş ve 400 kuruş yemek bedelinin arttırılmasını talep etmiştir. Bu süreçte İbrahim Hakkı Efendi Kasımpaşa Mevlevîhânesinde misafir olmuştur²⁴¹.

İbrahim Hakkı Efendi 1911 senesinde Sultan V. Mehmed Reşad'a (1909-1918) nasihat etmek üzere "Şemsü'l-İrşad Li Sultan Reşad" adında bir kitap yazmış²⁴², bu kitap Meşrutiyet idaresi aleyhinde ifadeler içerdiği gerekçesiyle toplatılmış ve İbrahim Hakkı Efendi H. 5 Rebiülahir 1329 (M. 5 Nisan 1911) tarihinde²⁴³ Divan-ı Harb kararıyla müebbeden Kemah'a sürgün edilmiştir²⁴⁴. Kemah'a sürgün edilen İbrahim Hakkı Efendi ve çocuklarının açlık ve sefalet içinde olduklarından dolayı kendilerine yevmiye tahsis edilmesi istenmiştir²⁴⁵. R.16 Temmuz (1)327 (M. 29 Temmuz 1911) tarihli Maliye Nezaretine yazılan bir belgede İbrahim Hakkı Efendi'nin memleketinde geçinecek bir maaşı olmadığından dolayı yedi nüfustan oluşan ailesinin her birine dörder kuruştan toplamda yirmi sekiz kuruş yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır²⁴⁶. İbrahim Hakkı Dede'ye verilen yevmiyelerin geçen sene Nisan ayından Kanun-i Evvel ayına kadar verilmediğini ve bu yevmiyelerin gönderilmesinin istendiğini ise R. 1 Mayıs (1)328 tarihli belgeden öğrenmekteyiz²⁴⁷.

İbrahim Hakkı Efendi sürgün edilince yerine Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine Yusuf Dede R. 28 Nisan 1327 (M. 13 Mayıs 1911) tarihinde

²⁴⁰ BOA.BEO.2069/155104.

²⁴¹ BOA.BEO.2112/158360.

²⁴² Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.21-24.

²⁴³ BOA.DH.SYS.41/03.

²⁴⁴ BOA.DH.SYS.41/3;BOA.BEO.3917/293741;BOA.BEO.3878/290817;BOA.DH.EUM.KADL.14/30; BOA.İHB.82/37.

²⁴⁵ BOA.DH.SYS.54/2.

²⁴⁶ BOA.BEO.3922/294101;BOA.DH.SYS.41/3

²⁴⁷ BOA.DH.SYS.54/2.

postnişin olarak atanmıştır. İki yıl sonra²⁴⁸ Kemahlı İbrahim Hakkı Dede affedilmiş ve tekrardan Erzincan Mevlevîhânesinin postnişini olmuş²⁴⁹, Yusuf Dede ise Samsun Mevlevîhânesi postnişinliğine atanmıştır²⁵⁰.

İbrahim Hakkı Efendi'nin Erzincan Melik Salih Mevlevîhanesi şeyhliği döneminde 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Sultan V. Mehmed Reşad (1909-1918) savaşta Mevlevilerin manevi desteğini önemseyerek gönüllü bir Mücahidin-i Mevleviyye Alayı oluşturulmasını ve Filistin Cephesine gönderilmesini istemiştir. İbrahim Hakkı Efendi de Mücahidin-i Mevleviye Alayına katılmak için 11 Ocak 1915 tarihinde Erzincan'dan yanında Mevlevi gönüllüleriyle beraber harekete geçerek Kanal Seferine katılmıştır. İbrahim Hakkı Efendi'nin çarpışmalara hangi yerlerde katıldığına dair bir bilgi bulunamamıştır²⁵¹. Sefer sonrasında zor şartlar içinde Erzincan'a dönmüş²⁵² ve bu uğurda gözünü kaybetmiştir²⁵³. Milli Mücadele döneminde de özellikle Erzurum ve Erzincan taraflarında Kuvay-ı Milliye hareketini desteklemiş bu bölgelerin düşmanlardan kurtulmasında önemli yardımları olmuştur²⁵⁴. Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin önemli hizmetlerde bulunmasına rağmen 1924 yılında idama mahkum edilmiş fakat İstiklal Mahkemeleri aldığı kararı uygulayamadan İbrahim Hakkı Efendi 14 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir²⁵⁵. Naaşı şimdiki Terzi Baba Mezarlığına defnedilmiştir²⁵⁶. İbrahim Hakkı Dede Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin en önemli postnişinlerinden biridir ve Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişini olarak tarihte yerini almıştır²⁵⁷.

²⁴⁸ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114-115.

²⁴⁹ KMMA,Z. 239/22, KMMA,Z.239/66, KMMA,Z.239/229.

²⁵⁰ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114-115. KMMA,Z. 239/142.

²⁵¹ Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", s.367.

²⁵² Şimşek, "Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri", s.163.

²⁵³ BOA.DH.KMS.47/56.

²⁵⁴ Şimşek, "Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri", s.163.

²⁵⁵ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.37.

²⁵⁶ Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", s.367.

²⁵⁷ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114.

Eserleri

Divan-ı Ebu'l Kemal: Bu eser H. 1324 (M. 1906) yılında İstanbul'da basılmıştır²⁵⁸. Eser 84 sayfadan oluşan bir şiir mecmuasıdır. Gazel, tasavvuf, murabba ve aşıkî tarzında yazılmıştır. Eserde Arapça ve Farsça da kullanılmıştır²⁵⁹. İbrahim Hakkı Efendi Divanında dönemin sosyal olaylarına yaklaşımını da aktarmaktadır. Divanında dönemin bozukluklarını dile getiren şiirleri mevcuttur²⁶⁰. Eserin mühim bir kısmı na'tlardan²⁶¹ oluşmaktadır. Şair alfabe sırasına göre her harf için bir na't yazmıştır²⁶².

Miftahü'l-Mearif: İbrahim Hakkı Efendi bu eserini H. 1319 (M. 1902) senesinde yazmıştır. Eser 58 sayfadan oluşmaktadır. Arapça tasavvufî bir eserdir. Eser bir mukaddime²⁶³ dört bölüm ve bir son sözden meydana gelmiştir²⁶⁴. Eserde Allah, nefis, dünya ve ahiret kavramları dini ve tasavvufî bakımdan ele alınmıştır. Şeriat bir ağaç, tarikat ağacın dalları, marifet yaprakları, hakikatin de meyveleri olduğu belirtilmiş, tasavvuftaki “şeriat-tarikat-hakikat” üçlüsü Mevlânâ'nın Mesnevi adlı eserinden örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Eser H. 1326 (M.1908) senesinde İstanbul'da basılmıştır²⁶⁵.

Pend-i Pesendide Der Fezail-i Ruze: Bu eser orucun faydaları ile ilgili nasihatleri içerir²⁶⁶. Farsça yazılmış manzum bir eserdir²⁶⁷. 36 sayfadan oluşmaktadır. H. 1326 (M. 1908) yılında İstanbul'da basılmıştır²⁶⁸.

²⁵⁸ Şimşek, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, s.164.

²⁵⁹ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.41.

²⁶⁰ Yusuf Babür, “Erzincan Mevlevihânesi'nin Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı'nın Farsça Şiirleri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, Erzincan 2019, s.372.

²⁶¹ Na't; Sözcükte “nitelemek, iyi ve güzel şeyleri abartılı biçimde dile getirmek” anlamında kullanılır. Na't Hz. Peygamber'i öven şiirlerin yaygın adı haline gelmiştir. Bkz. Mustafa Çiçekler, “Na't”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.435.

²⁶² Şimşek, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, s.164.

²⁶³ Mukaddime; İslam kitap telif geleneğinde eserlerin başındaki önsöz veya girişin adı. Bkz. İsmail Durmuş, “Mukaddime”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.31, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.115.

²⁶⁴ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.41.

²⁶⁵ Şimşek, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, s.165.

²⁶⁶ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.44.

²⁶⁷ Şimşek, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, s.165.

²⁶⁸ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.44.

Ruhu'l-İslam: İbrahim Hakkı Efendi bu eserinde tabiiyet ve teb'a kavramlarını ele almıştır. Eser; din, felsefe ve hukuk ilimlerinden bahsedilen haftalık mecmua olan Sırat-ı Müstakim'de yayınlanmıştır²⁶⁹.

Tuhfetü'r-Reşad Fi Fezaili'l-Cihad: Bu eserde İbrahim Hakkı Efendi Kanal Seferi'ndeki yolculuğunu anlatmıştır. Eser 11 sayfadan oluşan bir risaledir. "Cennetü'l-Mücahidin" adında Arapça ve Türkçe olarak iki kısımdan oluşmuştur²⁷⁰.

Şemsü'l-İrşad Li Sultan Reşad: İbrahim Hakkı Dede, bu eseri Sultan Mehmed Reşad'a nasihat etmek için 1911 senesinde yazmıştır²⁷¹. 26 sayfalık risale²⁷² türünde bir eserdir. Sultan Reşad (1909-1918) döneminde İttihat ve Terakkiciler daha da güçlenmiş ve hükümete doğrudan müdahil olmaya başlamışlardır. Bu dönemde ülke içindeki sorunlar görmezden gelinmiş, ülke gitgide kötü bir duruma doğru sürüklenmiştir²⁷³. İbrahim Hakkı Efendi saray ve çevresindeki kötü gidişattan ve Meşrutiyet yönetiminin yanlışlarından dolayı ülkenin bu kötü gidişatına dur demek, ülkedeki görünen aksaklıkları ve eksiklikleri dile getirmek için "Şemsü'l- İrşad Li Sultan Reşad" adlı eserini yazmıştır²⁷⁴. Bu eser görmezlikten gelinen ülkenin durumunu göstermek isteyen bir üslup sergilemektedir. Eser İbrahim Hakkı Efendi'nin nasihat ve tavsiyelerini içermekte ve doğrudan Padişaha hitap etmektedir²⁷⁵.

İbrahim Hakkı Efendi eserde Sultan Mehmed Reşad'ı aydınlatmayı ve ona yol göstermeyi amaçlamıştır. Genel itibariyle eser 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nde yaşanan sosyal ve siyasi olaylara çözümler ve tekliflerde bulunur²⁷⁶.

O dönemde sıklıkla tartışılan bir konu olan "din ilerlemeye engeldir" fikrini savunanları eleştirerek İslam dininin ilerlemeye ve gelişmeye mani olmadığı fikrini savunmuş, aksine dini hükümlere uymanın halkın kurtuluşu için lüzumlu olduğunu

²⁶⁹ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.44.

²⁷⁰ Şimşek, "Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri", s.165.

²⁷¹ Azamat, "Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)", s.221.

²⁷² Risale; Edebi mektuplar ve belli konularda küçük hacimli eserler için kullanılan terim. Bkz. Rahmi Er, "Risâle", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.35, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.112.

²⁷³ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.21-24.

²⁷⁴ Babür, "Erzincan Mevlevihânesi'nin Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı'nın Farsça Şiirleri", s.371.

²⁷⁵ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.21-24.

²⁷⁶ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.42.

belirtmiştir²⁷⁷. İbrahim Hakkı Efendi eserde en çok “Hilafet” konusu üzerinde durmuştur. O’na göre Osmanlı Devleti’nin kurtuluşu ancak hilafet kurumu ile gerçekleşebilir²⁷⁸. İbrahim Hakkı Efendi hilafeti savunarak Sultan Reşad Devri idaresini eleştirmiş, dini ve ahlaki değerlerin yozlaşmasından dolayı kaygı içine düşmüştür. Çözüm olarak daha çok Kanunname-i Osmaniye bağlılığı, adaletin kurumsallaşması, dini ve ahlaki değerlerin güçlenmesi ve devlet kurumlarında liyakat gibi kavramlar üzerinde durmuştur²⁷⁹.

İbrahim Hakkı Efendi eserde dini hükümlere uymanın ve adil bir insan olmanın önemini vurgulamıştır. Daha sonrasında Müslümanların yedi dönem geçireceklerinden bahsetmiştir²⁸⁰. Ona göre ilk devir olan Hilafet Devri Hz. Muhammed ile başlamış Hz. Ali’de sona ermiştir. İkinci devir olan Emirlik Devri, Hz. Hasan ile başlamış Hz. Muaviye ile son bulmuştur. Üçüncü devir olan Melikler Devri Emevioğullarından Yezid ile başlamış, Osmanoğullarından II. Abdülhamit ile son bulmuştur²⁸¹. Sultan Reşad’ın olduğu devirde ise dördüncü dönem olan Zorbalık devrinin başladığını söylemiştir²⁸².

Zorbalık Devri’nde Hak’tan ayrılan bir topluluk oluşmuştur. Bu topluluk hak dairesinden çıkarak batıl olan şeyleri yaymaya, uygulamaya başlamış, gittiği yerlere zulüm götüren azgın bir topluluk olarak tarif edilmiştir. Bu dönemden sonra sırasıyla Mehdilik Devri, Kahtani Devri, Süfyani Devri gelecek ve bu dönemde kıyamet kopacaktır²⁸³.

Eserde İbrahim Hakkı Efendi tümüyle Osmanlı toplumunu yargılamaktadır. Batının gün geçtikçe Osmanlı topraklarında varlığını hissettirmesine karşı Padişahın “Halife” ünvanıyla buna engel olması gerektiği üzerinde uyarıları vardır. Ayrıca bunun dini bir görev olduğu da örneklerle padişaha hatırlatılmaktadır²⁸⁴.

²⁷⁷ Hasan Hüseyin Adaloğlu, “Bir Mevlevi Dedesi’nden Sultana Öğütler: “Şemsü’l-İrşad Li Sultan Reşad” Adlı Siyasetname”, *History Studies*, Sayı 7, 2015, s.14.

²⁷⁸ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.42.

²⁷⁹ Adaloğlu, “Bir Mevlevi Dedesi’nden Sultana Öğütler: “Şemsü’l-İrşad Li Sultan Reşad” Adlı Siyasetname”, s.12.

²⁸⁰ Azamat, “Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)”, s.221.

²⁸¹ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.25.

²⁸² Azamat, “Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)”, s.221.

²⁸³ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.100-101.

²⁸⁴ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.26.

İbrahim Hakkı Efendi eserde batıla benzememe taklitten kaçınma gibi konulara yer vermiştir. İbrahim Hakkı Efendiye göre Padişahın bir görevinin de emri altında bulunan Müslümanların şekil bakımından müşriklere benzemeyecek şekilde görünmelerini sağlamaktır. Gayr-i Müslimlerin Meclis-i Mebusan'a alınmasının dinen uygun olmadığını ve devlet işlerinde istihdam edilmemeleri gerektiğini de belirtmiştir²⁸⁵.

1911 yılında İstanbul'da basılan bu eser büyük bir ses çıkarmış ve "kara kitap" ilan edilerek Padişahın emri ile toplattırılmıştır. İbrahim Hakkı Efendi ise Divan-ı Harb'te yargılanarak ebedi sürgün cezasına çarptırılmıştır²⁸⁶.

Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin yazmış olduğu bu eserde, Osmanlı Devleti'nin eski gücünü gitgide kaybettiği, İttihat ve Terakkicilerin hükümet işlerine doğrudan müdahale olduğu ve Padişahın bu müdahaleleri engelleyemediği, Batının gün geçtikçe Osmanlı topraklarında varlıklarını hissettirdiği, Osmanlı Toplumunun şekil bakımından müşriklere benzememeleri hakkında uyarıları ve padişaha bu duruma bir dur demesi hakkında nasihatleri göze çarpmaktadır. Bu eser o dönemde ülkede baş gösteren sorunları görmek ve bu sorunlara çözüm bulmak için Padişaha nasihat amacıyla yazılmış önemli bir eserdir²⁸⁷.

İbrahim Hakkı Efendi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, devletin içine düştüğü buhranlı ortamdan kurtulmak ve tekrar ülkeyi eski gücüne kavuşturmak için mücadele vermiş ve büyük bir cesaret göstererek ülkenin kötü gidişatını önlemek için 35. Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad'a nasihatlerde bulunarak onu aydınlatmaya çalışmıştır.

3.1.1.10. Yusuf Dede

Yusuf Dede R. 28 Nisan 1327 (M. 13 Mayıs 1911) tarihinde, R. 1327 yılında (M.1911) Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi şeyhi İbrahim Hakkı Dede'nin II. Meşrutiyet idaresi aleyhine yazdığı risalesinden dolayı Divan-ı Harb kararıyla ömür

²⁸⁵ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.43.

²⁸⁶ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.42-43.

²⁸⁷ Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.22-24.

boyu Kemah'a sürgün edilmesinden sonra onun yerine Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine postnişin olarak atanmıştır²⁸⁸.

Yusuf Dede şeyhliği döneminde, Mevlevîhâne çeşmesi için belediyeye üç yüz elli kuruş suyolları için vermiş, Evkaf Dairesinden aldığı iki yüz elli kuruşla dergâhın kapısını tamir ettirmiş, semahanenin etrafına oluklar yaptırmış ve hücrelerin üzerine yetmiş iki yük çorak diktirerek dergâhın ihya ve imarı için çaba sarfetmiştir²⁸⁹.

İki yıl sonra Kemahlı İbrahim Hakkı Dede affedilince²⁹⁰ Mevlevîhâneye gelerek tekrardan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine postnişin olmak için Yusuf Dede ile mücadele girişmiştir²⁹¹. Bu mücadelenin ardından Yusuf Dede Samsun Mevlevîhânesi postnişinliğine atanmış, Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi ise tekrardan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi potnişinliği görevine getirilmiştir²⁹².

3.1.2. Erzincan'da Kurulan Önemli Mevlevî Eserler

3.1.2.1. Halilullah Camii

Erzincan'ın Halilullah mahallesindedir²⁹³. Erzincan'ın önemli Mevlevî şeyhlerinden olan Halilullah Çelebi tarafından yaptırılmış olması muhtemeldir. H. 937 (M. 1530) tarihli Evkaf defterinde, evkafının gelirinin 6.999 akçe olduğu kaydedilmiştir²⁹⁴. Bu camii kerpiçten yapılmıştır²⁹⁵.

Beybağı Mezarlığında H. 1313 (M. 1895/96) tarihli bir mezar taşında "Mevlevî Camii İmamı Hacı Hilmizâde Yusuf Efendi" yazmaktadır. Fakat o yılları içine alan yazılı belgelerdeki eser listelerinde "Mevlevî Camii" ismine rastlanmamıştır.

²⁸⁸ Adalıoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevîlik ve Mevlevîhaneler", s.114-115.

²⁸⁹ KMMA,Z. 239/130.

²⁹⁰ Adalıoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevîlik ve Mevlevîhaneler", s.114-115.

²⁹¹ KMMA,Z. 239/267; KMMA,Z. 239/138;KMMA,Z. 239/151.

²⁹² KMMA,Z. 239/134; KMMA,Z. 239/209-B.

²⁹³ Ali Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi*, Güney Yayıncılık, İstanbul 1992, s.198.

²⁹⁴Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.336.

²⁹⁵Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnoğrafi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi*, s.198.

Anlaşılan o ki Halilullah Camii Mevleviyye Camii ismiyle de anılıyordu. Günümüzde eserden hiçbir iz yoktur²⁹⁶.

3.1.2.2. Halilullah Çeşmesi

Bu çeşme Erzincan Mevlevi şeyhlerinden Halilullah Çelebi'nin oğlu İsa Çelebi tarafından H. 852 yılında (M. 1448) yaptırılmıştır. Erzincan'ın Halilullah mahallesindedir. Halilullah Camii'nin batı cephesinde bulunan mezarlığın duvarındadır²⁹⁷. Siyah taş üstüne sülüs ile yazılmış kitabesinde “Allah Teala ve Tebareke Buyurdu ki: “Biz her şeyi sudan dirilttik.” kaydı vardır²⁹⁸.

3.1.2.3. Atabek Medresesi

Kurucusu Atabek Meceddin Muhammed (öl: 1277) olmalıdır²⁹⁹. Meceddin Muhammed Mevlânâ'nın yakın dostlarından³⁰⁰. Mevlâna, Meceddin Atabek'e 6 adet mektup yazmış ve bu mektuplarda onu övücü pek çok sıfat kullanmıştır³⁰¹. Bu medresenin yapılışını XIII. asrın üçüncü çeyreği olarak tarihlendirmek mümkündür. 1530 yılında medresenin geliri 4830 akçeyi bulmuştur. Atabek Medresesi bu tarihlerde Erzincan'daki beş medreseden biridir³⁰².

3.1.2.4. Ali-Cerrah Türbesi

Bu türbenin kime ait olduğu konusunda henüz hiçbir bilgi yoktur. Fakat Mevlânâ ile ilişkili menkıbesine yer vermiş olduğumuz Erzincan'ın önemli Mevlevi şeyhlerinden “Tabib Alaeddin-i Erzincani”ye ait olması muhtemeldir. Türbe halk arasında “Ali Cerrah” diye anılır. Erzincan'ın merkez köylerinden Esesi'nin batı tarafındadır. Bu türbe günümüzde taş yığını halindedir. Yapının yıkılmadan önceki

²⁹⁶ Tahir Erdoğan Şahin, “Erzincan'da Mevlevilik Hareketleri”, (9. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997 Konya-Türkiye), Bildiriler, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1997, s.138.

²⁹⁷ Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafî, Toplumsal, Etnoğrafî, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi*, s.198.

²⁹⁸ Şahin, “Erzincan'da Mevlevilik Hareketleri”, s.139.

²⁹⁹ Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.337.

³⁰⁰ Kazım Paydaş, “Mevlana Celaeddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, 2007, s.32.

³⁰¹ Veyis Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 52, 2014, s.28.

³⁰² Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.337.

şekli ve rivayetlerin dayandığı olaylardan buranın Selçuklu döneminden kalma bir yapı olduğu zannedilmektedir³⁰³.

Tahribe uğrayan türbe köylüler tarafından türbenin kendisine ait olan taşlarla iki metre yüksekliğinde dikdörtgen şeklinde yapılan duvarların içine alınmıştır³⁰⁴.

3.1.3. Erzincan'daki Mevlevî Mezar Taşları

Birinci Mezar Taşı: Terzi Baba Mezarlığı'nın giriş bölümünün ardından sağ kısmında siyah renkte iki taş mezar vardır. Birisi için Mevlânâ Ceâleddin-i Rumi'nin kız kardeşinin mezar taşı denilmektedir. Mezar taşı dört saç örüğü ile süslenmiştir. Rivayete göre hac görevini yerine getirmek için yola çıkmış ve yolculuğunda Erzincan'a da uğramış ve burada vefat etmiştir.

İkinci Mezar Taşı: Erzincan'da Beybağı mezarlığındadır. H. 1193 (M. 1779) tarihli bu mezar taşı Mevlevî halifelerinden olan Taki Abdulfettah'ın oğlu Hacı İzzet Efendi'ye aittir.

Üçüncü Mezar Taşı: Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendiye ait mezar taşı Terzi Baba Mezarlığındadır. Mezarlıkta iki yazılı taş vardır. Bu taşların biri Arapça diğeri Latince yazılmıştır³⁰⁵.

3.2. Erzincan Mevlevîhâneleri

Ali Kemali, "Erzincan" isimli kitabında, Erzincan'da bir kaç tane Mevlevî dergâhı olduğundan bahseder. Bunlardan en büyük ve en güzel olanının tekke ya da selami mahallesindeki dergâh olduğunu belirtir. Bu dergâh hakkında Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin inşa etmiş olduğunu ve yakınında darphane dahi bulunduğuna dair rivayetler bulunduğunu fakat bu rivayetlerin gerçekte bağdaşmadığını söyler. Dergâhın yerinde bugün (kendi zamanında {1932}) yeller estiğini kaydeder³⁰⁶.

³⁰³Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.336.

³⁰⁴Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, s.336.

³⁰⁵Şahin, "Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri", s.140-141.

³⁰⁶Kemali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İctimai, Etnografî, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi*, s.229.

Erzincan’da üç adet Mevlevîhâne kurulmuştur. Bunlar;

1. Ömer Dede Mevlevîhânesi
2. Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi
3. Melik Salih Mevlevîhânesi’dir³⁰⁷.

Bu üç Mevlevîhânenin dışında Ahmet Mithat Bahârî “Mevlevîhâne Hatıraları” adlı eserinde bugün Erzincan Üniversitesi kampüsünün de içinde bulunduğu Yalnızbağ’da 1914 yılında etkin olarak hizmete açık bir Mevlevîhânenin bulunduğunu söylemektedir. Bahari bu Mevlevîhâne hakkındaki bilgileri Emlak-ı Metruke İdaresi memurlarından ve hakkında bilgi edinemediğimiz Kenan adlı bir arkadaşından duyduğunu bildirmiştir³⁰⁸.

Bahari’nin arkadaşı Kenan Beyden işittiği hatıradaki geçenler kısaca şöyledir;

“Birinci Dünya Savaşı zamanında 1914 senesinde Harbiye Vekâleti tarafından Alman Heyetini Kafkas cephesine götürmek üzere görevlendirildim. Yolda Sivas Mevlevîhânesine misafir olduk. Mevlevî şeyhi gideceğiniz yol üzerinde dört konak ileride Yalnızbağ adlı bir kasabaya gideceksiniz. Orada Salih Dede adında Mevlevî şeyhi var. Kendisiyle görüşmeye çalışın. Bundan sonra Yalnızbağ’a gideceğimizi telgrafla bildirdik ve Salih Efendi’nin hangâhına misafir olduk. Salih Efendi bizi çok güzel ağırladı. Ertesi sabah yola koyulduk. Kafkas Cephesindeki görevimde rahatsızlık geçirince geri dönmek için yola çıktım. Yolda tekrardan Yalnızbağ’a uğradım. Salih Dede ile görüştim. Salih Dede bekar bir kişiydi. İki dede hizmetinde bulunuyordu.”³⁰⁹.

Midhat Bahari bu belgedeki Kenan Bey’in Erzincan Valisi Memduh Bey’le arkadaş olduklarını belirtmesi ve Memduh Bey’in de o tarihlerde Erzincan’da Valilik görevinde bulunduğu B.O.A., DH, İ. U.M. EK, 5/68-1 ve 2 nolu belgeden anlaşılmaktadır. Memduh Bey bu belgede Erzincan Kemah halkının 1. Dünya Savaşı

³⁰⁷Adalıoğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.111.

³⁰⁸Hikmet Atik, “Ahmet Mithat Bâhârî Beytur’un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan”, (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 28 Eylül-1 Ekim 2016, Erzincan-Türkiye), Bildiriler I, Erzincan, 2016, s.796.

³⁰⁹Atik, “Ahmet Mithat Bâhârî Beytur’un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan”, s.797.

sırasında Osmanlı ordusuna erzak göndermek için yapmış oldukları çabaları Erzurum Valisi Hasan Tahsin Bey'e telgrafla bildirmiştir³¹⁰.

Bu bilgilerden hareketle 1914 yılında hatıradaki adı geçen Erzincan Valisi Memduh Bey'in de o tarihte valilik görevinde bulunması hatıradaki bilgileri destekler hale getirmektedir. Salih Efendi'nin evlenmemiş olması ve yanında hizmetinde bulunan dervişlerin olması buranın dergâh olma ihtimalini yükseltmektedir. Kenan Bey'in ifadelerinde Alman Heyetini daha öncesinde Sivas Mevlevîhânesinde misafir etmeleri ve yine Kafkas Cephesine kadarki yol üzerinde Mevlevihanelerde konaklamak üzere planlar oluşturulması buranın dergâh olma olasılığını güçlendirmektedir³¹¹.

Bahari, Erzincan Yalnızbağ'da bir Mevlevîhânenin varlığından söz etmenin mümkün olabileceğini söyler. Ancak Erzincan tarihi ve kültürü ile ilgili bilgi sahibi olan kişilerle yaptığı görüşmelerde Yalnızbağ Mevlevîhânesi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadıklarını belirtir³¹². Tarihi kaynak ve belgelerde de henüz Yalnızbağ Mevlevîhânesi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut bulunmamaktadır.

3.2.1. Ömer Dede Mevlevîhânesi

Ömer Dede Mevlevîhânesinin kuruluş tarihi ve görev yapan şeyhleri ile ilgili maalesef bilgi mevcut değildir. Fakat isminden ötürü Ömer Dede tarafından kurulduğunu anlayabilmekteyiz. Konya Mevlânâ Müzesi Arşivindeki Erzincan Mutasarrıflığından gelen bir belgeye göre, Ömer Dede Mevlevîhânesi Çeribaşı Mahallesinde bulunmaktadır. Pir Ömer Dede'nin kabri ve hemen yanında üç gözlü türbehane ve bir bina bulunmaktadır. Şeyh Sıdkı ve Hacı Fevzi Efendiler bu Mevlevîhânenin vakıf mütevellileri olarak görev yapmaktaydılar. Şeyh Sıdkı Efendi, vakfın senelik geliri olan yüz seksen kuruş ile türbe ve üç bab odayı 1327 yılında vefat etmeden önce tamir ettirmiştir³¹³.

Mevlevihanenin kurucusu olan Pir Ömer Dede'nin Mevlevî tarikatına mensub olduğu bilinmekle birlikte tekke ile alakalı Liva Evkaf Memurluğunda herhangi bir

³¹⁰Atik, "Ahmet Mithat Bâhârî Beytur'un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan", s.798.

³¹¹Atik, "Ahmet Mithat Bâhârî Beytur'un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan", s.798.

³¹²Atik, "Ahmet Mithat Bâhârî Beytur'un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan", s.798.

³¹³KMMA,Z. 239/13.

kayıta rastlanmamıştır. Erzincan’da oluşan şiddetli depremler sonucunda bu kayıtların da kaybolmuş olduğu muhtemeldir³¹⁴.

Melik Salih Mevlevîhânesinin post nişini olan Yusuf Dede, Konya Çelebilik makamına gönderdiği Rumi 20 Kanunuevvel 1327 (2 Ocak 1912) tarihli bir belgede, “Hizmeti meşihati uhde-i daiyanemde olan Erzincan’da Melik Salih Mevlevîhânesinden başka Mevleviyye tarikatı dergâhından Ömer Dede isimli kişinin zâviyesi bulunmakta olup beratını ise Nakşi şeyhi elde etmiş ve bir zamandan beri kazancını onlar alıyorlar imiş. Buraya geldiğimde Ömer Dede Zâviyesi harap bir halde idi. Hücrelerin tamirine başlamışlar ise de kışın yaklaşması nedeniyle ikmal edilemedi. Selefimiz Hacı İbrahim Efendinin damadını türbedar tayin ettiler. Evkaf memuru Nakşi şeyhinin arkadaşı olduğu için burada bir bilgi elde edemedim.” diyerek o tarihteki Ömer Dede Mevlevîhânesinin mevcut durumu hakkında bilgi vermiştir³¹⁵.

3.2.2. Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi

Erzincan’daki ikinci bir Mevlevîhâne olan Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesinin kuruluş tarihi ve görev yapan şeyhleri hakkında bilgi mevcut değildir. Adını Mevlevîhânenin kurucusu olan Şeyh Halil Çelebi’den almıştır³¹⁶. Yukarıda belirttiğimiz Yusuf Dede’nin Konya’ya gönderdiği belgede Şeyh Halil Çelebi Mevlevihanesiyle ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: Ömer Dede zâviyesinden başka Halilullah Çelebi Camii-i şerifi vardır. Halilullah Çelebi, Camii’nin avlusunda gömülüdür. Burada bir medrese de bulunmaktadır. Medresenin aidatı Halilullah Çelebi vakfından karşılandığından dolayı mı yoksa orada gömülü olduğundan dolayı mı Halilullah Çelebi Camii-i şerifi denildi bilinmiyor. Halilullah Çelebi zâviyesi olduğunu rivayet ediyorlar ve aidatını müderrise veriyorlar. Ermeni mahallesinde bulunan Halilullah Çelebi Camii-i Şerifi harap bir şekilde olup Ermeniler arsasını taksim ederek ev yapmışlar ve otuz metre uzunluğunda bile yoktur. Her bir yanı Ermeni evleri ile çevrili olup çıkmaz sokak nihayetinde ufak bir arsa kalmış ve orayı da bir kaç seneye kaybederler diyerek Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesinin o tarihlerde harap içinde olup yerinin bilinmediğini sadece medresenin bulunduğunu belirtmiştir³¹⁷.

³¹⁴Adaloğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.111-112.

³¹⁵KMMA,Z. 239/158.

³¹⁶Adaloğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.112.

³¹⁷KMMA,Z. 239/158.

Medrese, H. 1285 yılında (1868-69) Camii-i şerifin vakfına bağlı bahçe arsasına livanın eski mutasarrıfı Ali Şefik Paşa'nın ve halkın yardımlarıyla birlikte 8 oda halinde inşa edilmiştir³¹⁸.

Erzincan'da üç adet Mevlevîhâne kurulduğunu söylesek de Ömer Dede Mevlevîhânesi ve Şeyh Halil Çelebi Mevlevîhânesi harap olmuş, geriye ise sadece Erzincan Mevlevîhânesi olarak da bilinen Melik Salih Mevlevîhânesi kalmıştır³¹⁹.

3.2.3. Melik Salih Mevlevîhânesi (Erzincan Mevlevîhânesi)

3.2.3.1. Kuruluşu

Kuruluş tarihi kesin bir şekilde bilinmemekle beraber 13. asrın sonu 14. asrın başlarında³²⁰, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in halifesi olan Hüsameddin Hüseyin Erzincanî el-Mevlevî tarafından Tekye Mahallesiinde kurulduğu bilinmektedir³²¹. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir belgede Melik Salih'in bina eylediği Mevlevihane olarak geçmektedir³²². Konya Mevlânâ Müzesi Arşivinde bulunan bir belgede ise Mevlevîhâneyi Ulu Arif Çelebi'nin kurduğu belirtilmiştir. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin kuruluşu hakkında Mevlevîhânenin son postnişinlerden olan Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir mektupta "Melik Salih Mevlevîhânesinin (Erzincan Mevlevîhânesi) tarih-i tesisi gayr-i malum olup kurucusu belli değildir. Ancak öteden beri kurucusunun Ulu Arif Çelebi olduğu söyleniyor. İkinci kurucusu Dayıcızâde Hacı Ahmet Efendidir. Bu kişi semahâneyi yaptırmıştır. Altı adet hücrenin kurucusu ise Mızıka Mualimi Rauf Bey ve Sami Paşanın kerimesi Merhume Hanım ile hayır sahipleridir." yazmaktadır³²³.

Bu bilgilerden anlaşılan Melik Salih Mevlevîhânesinin (Erzincan Mevlevîhânesi) ilk kurucusuyla ilgili kesin bir bilgi ortada yoktur. Eldeki kaynakların çelişkili olmalarının yanı sıra Mevlevîhânenin inşa kitabesinin bulunmaması da kurucusu hakkında net bilgi vermemize imkan vermemektedir. Yusuf Dede'nin vermiş olduğu bu bilgilerden harap bir halde bulunan Mevlevîhânenin tekrardan inşa

³¹⁸ KMMA,Z. 239/13.

³¹⁹ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.112-113.

³²⁰ Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevî Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", s.364.

³²¹ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.113.

³²² BOA.C.EV.287/14648.

³²³ KMMA,Z. 239/44.

edildiğini çıkarabiliriz. Bu yeniden inşada semâhâneyi Dayıcızâde Ahmed Efendi, altı adet hücreyi ise Mızıka Muallimi Rauf Bey, Sami Paşanın kızı ve hayır sahipleri yaptırmışlardır³²⁴.

3.2.3.2. Görev Yapan Şeyhleri

Melik Salih Mevlevîhânesi (Erzincan Mevlevîhânesi) ile ilgili kuruluşundan sonra 18. yüzyılın başlarına kadar geçen sürede Mevlevîhâne ve görev yapan şeyhleri hakkında mevcut bilgi bulunamamaktadır. Erzincan Mevlevîhânesinin son şeyhlerinden olan Yusuf Dede'nin verdiği bilgilerden anladığımız kadarıyla, Erzincan'da meydana gelmiş depremlerden dolayı bilgilerin yok olması ihtimali olabilir³²⁵.

Melik Salih Mevlevîhânesinin (Erzincan Mevlevîhânesi) meşihatinde bulunmuş olan postnişinler ve meşihat süreleri ile ilgili edindiğimiz bilgiler ise şu şekildedir; 18. yüzyılda H. 16 Cemaziyelevvel 1129/M. 28 Nisan 1717 tarihinde Şeyh Seyyid Mehmed Çelebi Melik Salih Mevlevîhânesine (Erzincan Mevlevîhânesi) postnişin olmuştur. Şeyh Seyyid Mehmed Çelebi hac vazifesini yaparken vefat etmiştir³²⁶. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Mevlânâ sülalesinden Es-Seyyid Mehmed imzalı ve H. 02 Ramazan 1195 (M. 22 Ağustos 1781) tarihli bir belgede³²⁷ Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesindeki dervişlerin taammiye bedeli için padişah tarafından 120 sağ akçe ihsan olunduğu, bu paranın Erzurum valilerinin has gelirlerinden verilmesinin kararlaştırıldığı ve bu 120 sağ akçenin hasad mevsimi geldiğinde kapu kethüdası tarafından alınması için emir verilmesinin rica olunduğu³²⁸ yazmaktadır. Bu belgeden 1781 yılında Erzincan Mevlevîhânesinin başında, kendisinin Mevlânâ sülalesinden olduğunu belirten Şeyh Seyyid Mehmed Çelebi'nin bulunduğunu ve bu tarihten sonra vefat ettiğini söyleyebilmemiz mümkündür. Şeyh Seyyid Mehmed Çelebi'nin vefatından sonra muhtemelen Mehmed Arif Dede Mevlevihaneye postnişin olmuştur. Mehmed Arif Dede'nin bir dilekçesinde³²⁹ Erzurum cizyesinden verilen günlük 120 sağ akçe olan Mevlevîhânedeki dervişlerin taammiye bedelinin

³²⁴Adalıoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.113.

³²⁵Adalıoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.113.

³²⁶Adalıoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.113.

³²⁷BOA.C.EV.422/21354.

³²⁸BOA.C.EV.422/21354.

³²⁹BOA.C.EV.346/17556.

dergâh şeyhi Mehmed Dede'nin sorumluluğunda iken vefat ettiğinden ötürü kendi sorumluluğuna verilmesini istemiştir. Bu isteği H. 27 Zilhicce 1244 (M. 30 Haziran 1829) yılında kabul edilmiş ve beratı Mehmet Arif Dede'ye verilmiştir. Belgeden M. 1829 yılında Melik Salih Mevlevîhânesi'nde Mehmet Arif Dede'nin postnişinlik görevinde olduğunu söylemek mümkündür³³⁰. Yukarıda belirtilen hususu içeren berat Sultan Abdülmecid'in tahta çıkması dolayısıyla H. 1256 (M. 1841) yılında ve Sultan Abdülaziz'in tahta çıkması dolayısıyla H. 1278 (M. 1862) yılında tekrardan yenilenmiştir³³¹. Demek oluyor ki 1862 yılında Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinde postnişin olarak hala Mehmed Arif Dede görünmektedir. Ancak Aşçı İbrahim Dede 1856 yılında Erzincan'daki görevinde Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinden kapalı olarak bahsetmiştir³³². 1854 yılında Mevlevîliğe intisab eden Aşçı İbrahim Dede Dördüncü Ordu-yı Hümayun Ruznamçeciliği göreviyle 1856 yılında Erzincan'a gelmiştir. Aşçı İbrahim Dede, Erzincan ile ilgili hatıralarından şöyle bahsetmektedir; Erzincan'a ilk geldiğimde burada meşayihden kimlerin olduğunu sordum. Bana Hâlidî tarikatından Şeyh Vehbi Hayyat'ın halifelerinden olan Mustafa Fehmi Efendi'den bahsedildi. Böylece Mustafa Fehmi Efendi'nin müridi oldum fakat Mevlevilikten vazgeçemedim. Hatta Aşçı İbrahim Dede Hâlidî Şeyhi Fehmi Efendi'den izin almış ve Kayseri Mevlevîhânesine mektup göndermiştir. Mektupta Hâlidî tekkesinde ney meşk etmesi için neyzen istenmiştir. Konya Mevlevîhânesinden de Hazret-i Mevlânâ'nın evrad-ı kebirinin okunması için izin istemiştir. Böylece Aşçı İbrahim Dedenin bahçesi adeta bir Mevlevîhâneyi andırır duruma gelmiştir³³³. Bu olumlu ortamdan dolayı Aşçı Dede, Halidî Şeyhi Fehmi Efendi'den o tarihlerde kapalı olan Erzincan Mevlevîhânesinin (Melik Salih Mevlevihanesi) tekrar açılmasını istemiş fakat çeşitli nedenlerden dolayı bu isteği gerçekleştirememiştir³³⁴. Aşçı Dede'nin Hatıralarından Erzincan'a geldiği 1856 yılında Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin faal durumda olmadığı çıkartılabilir.

³³⁰BOA.C.EV.346/17556.

³³¹BOA.C.EV.346/17556;BOA.EV.BRT.146/12;BOA.EV.BRT.47/18.

³³²Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları 1*, Hz: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, Kitabevi, İstanbul 2006, s.XXIX.

³³³Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları 1*, s.XXIX.

³³⁴Halil Baltacı, "Aşçı İbrahim Dede Hatıratı Çerçevesinde XIX. Yüzyıl Erzincan'ında Dini ve Tasavvufi Hayat", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzincan 2015, s.62-63.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinde Mehmed Arif Dede'den sonra Fehmi Dede postnişinlik yapmıştır³³⁵. Fehmi Dede'nin hangi tarihlerde Mevlevîhânedeki şeyhlik görevinde bulunduğu bilinmemektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki bir belgede, Şeyh Osman Dede adında birinin Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinde şeyhlik görevinde bulunduğu geçmektedir. Şeyh Osman Dede dilekçesinde, Erzincan'da Melik Salih'in bina eylediği Mevlevîhânenin şeyhlik ve tevliyetinin meşihatname ile kendi üzerinde iken amcazâdelerinin haksız yere zabt ettiklerini ve hala elinde olan senadatın gereğince amcazâdelerinin uyarılıp durdurulmaları için arzuhalde bulunmuştur. Ancak belgede tarih geçmediğinden dolayı Şeyh Osman Dede'nin hangi tarihte Erzincan Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunduğu bilinmemektedir³³⁶.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişinlerinden olan Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir belgede ise H. 1129 (M. 1717) yılından sonra Erzincan'da meydana gelen bir deprem sonucunda Mevlevîhânenin yıkılmış ve uzun bir süre harap halde kaldığı yazmaktadır. Bu yıllarda Mevlevihane'nin meşihat, mesnevi-han, cüz-han ve tevliyet vazifesi Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Bahaeddin Efendi'ye verilmiştir. Depremin hangi tarihte meydana geldiği ve Mehmed Bahaeddin Efendi'ye hangi tarihte Erzincan Mevlevihânesi şeyhliği görevi verildiği ise belgede geçmediğinden dolayı bilinmemektedir. Belgede Mevlevîhânenin uzun yıllar harap halde kaldığı, sonrasında H. 18 Zilhicce 1320 (M. 18 Mart 1903) tarihli bir beratla Mevlevîhânenin meşihatının Kemahlı İbrahim Hakkı Dede'ye verildiği yazmaktadır³³⁷.

1903 yılında Erzincan Mevlevîhânesi şeyhi olan İbrahim Hakkı Dede R. 1327 (M.1911) yılında Sultan V. Mehmed Reşad'a nasihat etmek için yazdığı risale ve bu risalenin Meşrutiyet İdaresi aleyhinde ifadeler içerdiği gerekçesiyle Divan-ı Harb kararıyla ömür boyu Kemah'a sürgün edilmiştir³³⁸. Dergâhın mescid-i şerifinin imamı Hacı Mehmed Tahir Efendi dergâhın boş kalmaması için Konya Çelebilik makamına kendisine postnişinlik beratı verilmesi için bir mektup yollamıştır³³⁹. Fakat o sırada

³³⁵ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114.

³³⁶ BOA.C.EV.287/14648.

³³⁷ KMMA,Z. 239/162.

³³⁸ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114-115.

³³⁹ KMMA,Z. 239/24.

Konya’da Huzur-u Pir’de kazancılık hizmetinde görev yapan Yusuf Dede R. 28 Nisan 1327 (M. 13 Mayıs 1911) tarihinde Erzincan’a postnişin olarak atanmıştır³⁴⁰. İki yıl geçtikten sonra Kemahlı İbrahim Hakkı Dede’nin sürgün cezası affedilmiş ve tekrardan Erzincan Mevlevîhânesinin postnişini olmuştur³⁴¹. Yusuf Dede ise Samsun Mevlevîhânesi postnişinliğine atanmıştır³⁴².

İbrahim Hakkı Dede Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişini olarak tarihte yerini almıştır³⁴³.

3.2.3.3. Vakıfları

Vakıf kelimesi sözlükte “durmak, durdurmak, alıkoymak” anlamlarına gelir. Vakıf bir kimsenin malını veya mülkünü Allah’a daha yakın olmak amacıyla dini ve sosyal bir amaç için tahsis etmesidir. Vakıf kurumları İslam dininin temel ilkelerine dayanarak hizmet vermişlerdir³⁴⁴.

Kur’ân-ı Kerim’de bulunan “Allah yolunda harcama yapmayı, fakir, muhtaç ve kimsesizlere yardımda bulunmayı, iyilik ve takvada yarışmayı, hayır ve yararlı işlerde bulunmayı” öğütleyen pek çok ayet Müslüman toplumlar için vakıf’ın temelini oluşturmasında etkili olmuştur³⁴⁵.

Bir vakfın nasıl yönetileceği, işletileceği, vakıftan kimlerin yararlanacağı vakfeden kişi tarafından belirlenir. Vakfeden kişinin beyan ve şartlarını barındıran, vakfın tüzüğü sayılan yazılı belgeye “vakfiye” denir. Vakfiyede bulunan şartlara kuruluş ve meşruiyet esaslarına aykırı olmadığı sürece uyulmak gerekmektedir³⁴⁶.

³⁴⁰Adalioğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.114-115.

³⁴¹KMMA,Z. 239/22; KMMA,Z.239/66;KMMA,Z.239/229;KMMA,Z.239/235-A;KMMA,Z. 239/273.

³⁴² KMMA,Z. 239/134.

³⁴³Adalioğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.114-115.

³⁴⁴Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.42, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s.475.

³⁴⁵Günay , “Vakıf”, s.476.

³⁴⁶Günay, “Vakıf”, s.478.

Vakıflar kamu hizmetleri gibi çalışmışlardır. Tekke ve zâviyelerin de inşa ve imar faaliyetleri genellikle vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Mevlevihanelerde de varlıklarını sürdürebilmek için vakıflar kurulmuştur³⁴⁷.

Tekke ve zâviyelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için sultanlar, devlet adamları ve varlıklı kişiler tarafından vakıflar oluşturulmuştur. Mevlevilik tarikatına giren varlıklı kişiler ya Mevlevihane inşa ettirerek mallarını buraya vakfetmişler ya da hali hazırda olan bir Mevlevîhâneye vakıflar oluşturarak bu Mevlevîhaneleri ekonomik bakımdan daha güçlü bir hale getirmişlerdir³⁴⁸.

Erzincan Mevlevîhânesiyle ilgili arşiv belgelerinden edindiğimiz bilgilere göre muhtemelen ilk vakfi Melik Salih kurmuştur³⁴⁹. Evkaf Nezareti'nden Erzincan'a gönderilen H. 7 Rebiyyülevvel 1311 (M. 18 Eylül 1893) tarihli bir belgede Melik Salih Vakfi hayratından Şeyh Çelebi mahallesinde bulunan Mevlevîhâne mescid-i şerifi olarak bahsedilmektedir. Melik Salih, Şeyh Çelebi mahallesindeki Mevlevîhâne mescidini çeşitli ihtiyaçların karşılanması için vakfetmiştir. Bu vakfin vakfiyesiyle ilgili bir bilgi mevcut değildir. Erzincan'da meydana gelen büyük depremlerde bilgilerin yok olması ihtimali vardır³⁵⁰.

Aynı belgede Erzincan Mevlevîhânesinden harap bir şekilde bahsedilmiştir. Germuri köyü ve şehrin çevresinde bulunan tarlaların yarı hisse bedelinin vakıf olarak Mevlevihaneye 6000 kuruş yemek bedeli, Mevlevîhâne şeyhine Mevlevîhâneyi eski haline getirmek şartıyla verildiğini, Mevlevihane şeyhinin imam, müezzin ve mescidin ihtiyaçlarının bu 6000 kuruştan harcanması gerektiği belirtilmiştir. Anlaşılan o ki Germuri köyü ve şehrin çevresindeki tarlaların gelirlerinin yarısı Mevlevîhâneye vakfedilmiştir³⁵¹.

R. 13 Ağustos 1327 (M. 26 Ağustos 1911) tarihli Erzincan Mevlevîhânesi Postnişini Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir belgede H. 1320 (1902-1903) tarihinde Mevlevihane'nin bir önceki şeyhi İbrahim Hakkı Efendi'nin

³⁴⁷Lokman Derya Solmaz, *Şeyh Ali Celâleddin Çelebi ve Döneminde Afyonkarahisar Mevlevihanesi (1894-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2011, s.60.

³⁴⁸Abdullatif Armağan, "XVII. Yüzyıl Güneydoğu Anadolu'sunun Dini-Sosyal Hayatından Bir Kesit: Antep Mevlevihanesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 2014, s.215.

³⁴⁹BOA.C.EV.287/14648. BOA.C.EV.422/21354.

³⁵⁰BOA.İ.EV.5/61.

³⁵¹BOA.İ.EV.5/61.

Melik Salih Mevlevîhânesine bitişik olan arsayı satın alarak semahane ve 5 bölümden oluşan Daru'l-Mesnevi adında hücre odası inşa ettirmiş olduğu ve vakfiye oluşturduğu yazmaktadır. Şeyh İbrahim Efendi Darü'l-Mesnevinin tevliyetini ise kendine vefatı durumunda evladına tahsis etmiştir³⁵².

Erzincan Mevlevîhânesi son postnişinlerinden olan Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir mektupta "Selefimiz İbrahim Efendi'nin hanesi Mevlevihaneye Evkaf Dairesinde vakıf kaydedilmiş. Bu hanede her kim ikamet ediyorsa senede bir mevlüd-i şerif okutmalı ve bir kurban kesmelidir. Bu iki şart üzere dergâhınıza vakfetmiş olduğu Evkaf Dairesinde kayıtlıdır." yazmaktadır³⁵³.

3.2.3.4. Tamirat, Yenileme ve Genişletme Faaliyetleri

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi 700 yılı aşkın tarihi boyunca çeşitli tamiratlar ve yenileme çalışmaları geçirmiştir. Tamiratlar ve yenileme çalışmaları ile ilgili Konya Mevlana Müzesi Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinden ve diğer kaynaklardan edindiğimiz bilgiler şu şekildedir.

H. 7 Rebiülevvel 1311 (M. 18 Ekim 1893) tarihli bir belgede Şeyh Efendi'nin Mevlevîhâneyi tekrardan ihya etmek üzere vakıf olarak Germuri köyü ve şehrin çevresindeki tarlalardan yarı hisse bedeli olarak aldığı 6000 kuruşluk bedelden 250 kuruş müezzinlik bedeli, 600 kuruş imamlık bedeli ve 250 kuruş mescidin giderleri için senelik 1100 kuruşun 6000 kuruştan verilmesi, paranın geriye kalan kısmıyla ise Mevlevîhânenin ihya edilmesi belirtilmiştir. Şeyh Efendi 6000 kuruşu aldığı halde Mevlevîhâneyi ihya etmemiştir. Şeyh Efendi'nin belgede adı geçmediğinden dolayı kim olduğu tespit edilememektedir³⁵⁴.

R. 13 Ağustos 1327 (M. 26 Ağustos 1911) tarihli Erzincan Mevlevihanesi Post nişini Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir belgede, H. 19 Cemaziyelevvel 1129 (M. 1 Mayıs 1717) tarihli beratla Şeyh Es-Seyid Mehmed Efendi'nin Mevlevihane'nin sorumluluğunda bulunduğu, daha sonra meydana gelen depremden dolayı Mevlevihane'nin harap hale geldiği ve 120 sene harap kaldığı, o tarihlerde Mevlevîhânenin sorumluluğunun Kasımpaşa şeyhi Mehmed Bahaeddin

³⁵²KMMA,Z. 239/162;KMMA,Z. 239/111.

³⁵³KMMA,Z. 239/44.

³⁵⁴BOA.İ.EV.5/61.

Efendi'ye verildiği daha sonra H. 1320 (M. 1902-1903) senesinde Mevlevîhânenin şeyhliğine Kemahlı Hoca Hacı İbrahim Hakkı Efendi'nin geldiği yazmaktadır³⁵⁵. Hoca İbrahim Hakkı Efendi Mevlevîhâneyi ihya etmek için Mevlevîhâneye tahsis edilen yıllık dört bin altı yüz seksen altı kuruştan bin yüz kuruşunu Camii-i şerifi imam ve müezzin ve diğer levazım işlerine ve küstürünü ise meşihate verilmek üzere harcamış³⁵⁶ ve semahane ve beş odadan oluşan Daru'l-Mesnevi adıyla hücre odaları inşa ettirmiştir³⁵⁷. Böylelikle İbrahim Hakkı Efendi Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine tekrardan canlılık kazandırmıştır³⁵⁸.

Nakşibende Tarikatına bağlı olan Mustafa Fehmi Efendi'nin oğlu Ahmed Fevzi Efendi 4 Temmuz 1903 senesinde kullanılamaz durumda olan Erzincan Mevlevîhânesinin tekrardan tamirine dair lalası olan Aşçı İbrahim Dedeye mektup göndermiştir. Fevzi Efendi mektubunda; Selçuklular zamanından kalan Erzincan Mevlevîhânesi uzun bir süre harap bir şekilde olmasına rağmen şimdi Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Mevlevîhâneyi tekrardan inşa ettiğini, Erzincan Mevlevîhânesinin Mevlevî dergâhlarından en birincisi olduğunu söylemiş, lalası Aşçı Dede'yi Erzincan'a çağırmıştır³⁵⁹. Görünen o ki Aşçı İbrahim Dede'nin zamanında bir ara açmaya çalıştığı Erzincan Mevlevîhânesi kendisine kısmet olmamış kendisinden 50 yıl kadar sonra Kemahlı İbrahim Hakkı Dede tarafından açılmıştır.

Erzincan'dan Konya Çelebilik makamına H. 3 Cemaziyelahir 1330 (M. 20 Mayıs 1912) tarihli gönderilen bir belgede ise Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinde yemek bedeli için yıllık altı bin altı yüz yirmi dört kuruş ve bir kereliğe mahsus olarak da semahane ve hücrelerin döşemeleri ve alet-edevat masrafları ile dergâhın tamir masrafı için iki bin dört yüz kuruşla toplamda dokuz bin dört yüz kuruşa ihtiyaç olduğu, dergâhın yıllık üç bin beş yüz kırk altı kuruştan başka geliri olmadığından beş bin dört yüz kuruşa ihtiyaç olduğu müteveli tarafından icabına bakılması Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesine arz edildiği yazmaktadır³⁶⁰.

³⁵⁵ KMMA,Z. 239/162.

³⁵⁶ BOA.BEO.2112/158360.

³⁵⁷ KMMA,Z. 239/114;KMMA, Z. 239/162;KMMA,Z. 239/249;KMMA,Z. 239/250.

³⁵⁸ Azamat, "Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)", s.221.

³⁵⁹ Kadir Aşçı, "Erzincanlı Şeyh Hacı Fevzi Efendi", (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 28 Eylül-1 Ekim 2016, Erzincan-Türkiye), Bildiriler I, Erzincan 2016, s.851.

³⁶⁰ KMMA,Z. 239/127.

R. 21 Kanun-i Evvel 1328 (M. 3 Ocak 1913) tarihli Erzincan'dan Konya Çelebilik makamına gönderilen bir belgede, bir önceki Erzincan Mevlevîhânesi şeyhi Yusuf Dede'nin Mevlevîhâne çeşmesi için belediyeye üç yüz elli kuruş suyolları için verdiğini, Evkaf Dairesinden aldığı iki yüz elli kuruşla dergâhın kapısını tamir ettirdiğini, semahanenin etrafına oluklar yaptırdığını ve hücrelerin üzerine yetmiş iki yük çorak diktirerek dergâhın ihya ve imarı için çaba sarf ettiğini yazmaktadır³⁶¹.

3.2.3.5. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Şeyhleri İbrahim Hakkı Dede ve Yusuf Dede Arasındaki Şeyhlikle İlgili Mücadele

İbrahim Hakkı Dede 1903 yılında Erzincan Melik Salih Mevlevihanesine postnişin olarak atanmış fakat H. 5 Rebiü'l-ahir 1329 (M. 5 Nisan 1911) tarihinde yazdığı “Şemsü'l- İrşad Li Sultan Reşad” adlı risalesinden dolayı Divan-ı Harb kararıyla ömür boyu Kemah'a sürgün edilmiştir³⁶². Bu olaydan dolayı Erzincan Melik Salih Mevlevihanesi postnişinliğine de Konya Mevlânâ Dergâhında kazancılık hizmetinde görev yapan Yusuf Dede R. 28 Nisan 1327 (M. 13 Mayıs 1911) tarihinde postnişin olarak atanmıştır³⁶³.

Kemahlı İbrahim Hakkı Dede iki yıl sonra affedilmiş ve Erzincan Mevlevihanesine gelerek burada tekrar Mevlevihanenin meşihatine gelebilmek için yeni şeyh Yusuf Dede ile mücadeleye girişmiştir. Aralarında geçen mücadele ile ilgili Erzincan Mevlevihanesi postnişini Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına gönderdiği belgelerden bilgi edinebilmekteyiz.

Yusuf Dede'nin R. 3 Eylül 1328 (M. 16 Eylül 1912) tarihli Konya Çelebilik makamına gönderdiği bir belgede;

“Dergâhın eski postnişini Kemahlı Hacı İbrahim Hakkı Efendi'nin Mevlevihaneye gelerek, dergâhın kendine ait olduğunu burada ders vereceğini, cüz-hanlık ve mesnevi-hanlığın da kendisinin olduğunu ve fermanı bulunduğunu söylemektedir. Bu adam usanmaz, yorulmaz biridir. Bizi yüksek derecede rahatsız ediyor. Hücrelerin arsası benimdir. Burası da benim evim evladına vakfettim dışarıdan kimse müdahale edemez diyor. Bizi rahatsız etmek için olmadık hilelere başvuruyor. Mutasarrıf Paşa'ya dilekçe

³⁶¹KMMA,Z. 239/130.

³⁶²Şimşek, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Divan'ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, s.162.

³⁶³Adaloğlu, Arslan, “Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.114-115.

yazarak Erzincan Melik Salih Mevlevihanesinin eski postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin Dergâh-ı Şerife müdahale etmemesini, İbrahim Hakkı Efendi'nin hanesine Dergâh-ı Şerifinizden olan kapıların kapatılmasını ve derslane kapısının yanındaki hücrelerin teslim edilip Hacı İbrahim Hakkı Efendi'nin dergâhtan uzaklaştırılmasını rica ve niyaz eylerim.” yazmaktadır³⁶⁴.

Belgeden 1912 yılının ortalarında İbrahim Hakkı Efendi'nin cezasının affedilip Mevlevîhâneye gelerek postnişinliği geri alabilmek için birtakım hareketlerde bulunduğunu yeni Şeyh Yusuf Dede'nin ise bu durumdan rahatsızlığını belirterek İbrahim Hakkı Dede'nin Mevlevîhânedan uzaklaştırılmasını belirten bir mektup yazdığını çıkartabilmekteyiz.

Yine Yusuf Dede'nin Konya Çelebilik makamına R. 22 Eylül 1328 (M. 4 Ekim 1912) tarihli gönderdiği başka bir belgede;

”Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi'nin eski postnişini olan Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi af olunduktan sonra buraya geldi ve bacanağı Şerif Efendi'yi ticaret bahanesiyle İstanbul'a gönderdi. İşittiğime göre Hacı İbrahim Efendi'nin görevinin iadesi için Konya'ya kadar gitmişse de dervişler ve ahaliden şikayet olmadıkça Mevlevihane postnişininin azledilmesinin mümkün olamayacağı söylenmiş. Şerif Efendi buraya gelince Hacı İbrahim Efendi de Kemah'tan buraya geldi. İlk başta dershanede talebelere ders okutmak istedi. Rızı olmadım. Şimdi de kapının yanındaki hücrede ders okutmak istiyor. Derslane hücre ile semahane arasında olup şimdilik teslim olunmadı. İleride dedikodu ve iftiralar olabileceği gibi ikimizin bir daire içinde bulunması da doğru değildir. Bunun hayırlı bir şekilde sonuçlanmasına merhamet dilerim. Hacı İbrahim Efendi'nin hanesi vakıf üzerinde gösterildiğinden dergâhınızın idare ve denetimine engel oluyor. Hacı İbrahim Hakkı Efendi'yi razı ederek hanesini satın almanın zorunlu göründüğünü arz ve beyan ederim.” yazmaktadır³⁶⁵.

Bu belgeden Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin yeniden Erzincan Mevlevîhânesine postnişin olabilmek için yine türlü hareketlerde bulunduğu, İbrahim Hakkı Efendi'nin evi vakıf üzerinde olduğundan dolayı dilediği gibi Mevlevîhânenin denetimine karıştığı ve bu durumun düzeltilmesi için İbrahim Hakkı Efendi'nin evini satmaya razı etmenin zorunluluğu üzerinde durulmuştur.

³⁶⁴KMMA,Z. 239/267.

³⁶⁵KMMA,Z. 239/138.

R. 6 Teşrin-i Evvel 1328 (M. 9 Ekim 1912) tarihli Konya Çelebilik makamına gönderilen bir belgede Yusuf Dede;

”İbrahim Hakkı Efendi dünkü Cuma günü kütüphaneyi açtı. Engelleyecek olsam taraftarı çok olduğundan dolayı hakarete uğrayacağımdan susuyorum. Dergâhınızın yeniden kuvvetlenmesi için ya buraya memur gönderip durumu araştırmanızı yahut Dersaadet’te dergâhınızın işlerini hesap ettirerek tapuya bağlanması zaruri görünüyor. Çaresi her ne türlü mümkün olur ise icabına bakılmasını arz eylerim. İbrahim Hakkı Efendi semahane ve hücreler benimdir. İstersem Nakşi Tekkesi yaparım diyor. İbrahim Hakkı Efendi’nin hanesine Dergâh-ı Şerifinizden olan kapıların kapanmasıyla cümle kapısı yanındaki hücre ile kütüphanenin teslim olunması için Mutasarrıf Bey’e ve Evkaf Memuruna müracaat ettiysem de bir netice alamadım. İbrahim Hakkı Efendi cüz-hanlık ve mesnevi-hanlık için etrafa başvurmaktan geri durmuyor. Bu konunun sonuçlandırılması için sizlere muhtacım” yazmaktadır³⁶⁶.

Belgeden anlaşılmaktadır ki İbrahim Hakkı Efendi duraksamayarak Mevlevihane’ye dahil olma faaliyetlerine devam etmektedir. Hatta İbrahim Hakkı Dede Yusuf Dede’yi tehdit ederek semahane ve hücreler bana ait istediğimi yapabilecek güçteyim demektedir. İbrahim Hakkı Dede’nin taraftarlarının da çok olduğu bu nedenle Yusuf Dede’nin olaylara pek fazla karışmadığı belgeden anlaşılmaktadır.

Bütün bu olaylar sonrasında Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Postnişini Yusuf Dede’nin Konya Mevlânâ Müzesi Arşivindeki R. 23 Kanun-i Evvel (1)328 (M. 5 Ocak 1913) tarihli bir belgeden Samsun Mevlevihanesi Şeyhliğine atandığını öğrenebilmekteyiz³⁶⁷. Yerine tekrardan Kemahlı İbrahim Hakkı Dede Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi postnişinliği görevine getirilmiştir³⁶⁸.

İbrahim Hakkı Dede sürgün hayatı bitip affedildikten sonra tekrar eski görevine gelebilmek, Erzincan Melik Salih Mevlevihanesine postnişin olabilmek için mücadeleyi hiçbir zaman elden bırakmamış ve bu uğurda kendisinden sonra gelen Postnişin Yusuf Dede’nin dergâhtaki idare ve denetimine karışmış, sonunda istediğine kavuşarak tekrardan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine postnişin olmuştur.

³⁶⁶KMMA,Z. 239/151.

³⁶⁷KMMA,Z. 239/134.

³⁶⁸KMMA,Z. 239/209-B.

İbrahim Hakkı Efendi ölümüne dek Erzincan Mevlevîhânesi postnişinliği görevini sürdürmüş, 14 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir³⁶⁹. Ayrıca İbrahim Hakkı Efendi Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son şeyhi olarak tarihte yerini almıştır³⁷⁰.

3.2.3.6. Birinci Dünya Savaşı'nda Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi

Osmanlı İmparatorluğu 18. Yüzyıldan itibaren gelişen dünya şartları ve Avrupa'daki bilim ve teknoloji alanındaki yükseliş karşısında kendini yenileme çabalarına rağmen Avrupalı Devletler karşısında zor durumda kalmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ve ardından Balkan Savaşlarıyla (1912-1913) beraber daha henüz yaraları sarılmadan 1914 yılında Birinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle kendini savaşın içinde bulmuştur³⁷¹.

Bu süreçte Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad (1909-1918) Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevilerin manevi desteğini önemseyerek gönüllü bir Mücahidin-i Mevleviyye Alayı oluşturularak Filistin Cephesine gönderilmesini istemiştir. Padişahın isteği üzerine Veled Çelebi zamanında Mevlevilerden meydana gelen bir Gönüllü Mevleviyye Alayı kurulmuştur³⁷².

Mevleviyye Alayına katılmak için İstanbul ve çevresindeki Mevlevihâneler İstanbul'da toplanıp Konya'ya geçecek, Konya'ya yakın Mevlevîhâneler kendi imkanlarıyla Konya'ya gelerek buradan gidilecektir. Doğu Anadolu ve Şam Cephesine yakın olan Mevlevihaneler ise direk Şam'a gidip orada buluşacaklardır³⁷³. Mevleviler Kanal harekâtına katılmak için Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Abdülbaki'nin kumandasında Konya-Halep yoluyla Şam'a gitmişlerdir. Burada daha önce gönüllü gelen diğer Mevlevilerle ³⁷⁴ Mart 1915'te birleşmiş ve 4. Ordunun emrine verilmişlerdir³⁷⁵. Alaya toplamda 47 Mevlevîhâne katılmış, alay yaklaşık olarak 1026 Mevlevi gönüllüsünden oluşmuştur³⁷⁶.

³⁶⁹Tuncer, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, s.37.

³⁷⁰Adalhoğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114.

³⁷¹Nuri Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gönüllü Mevlevi Taburu ve Erzincan Mevlevîhânesi", (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, Cilt 1, 28 Eylül-1 Ekim 2016), Erzincan 2016, s.314.

³⁷²Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", s.367.

³⁷³Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gönüllü Mevlevi Taburu ve Erzincan Mevlevîhânesi", s.316.

³⁷⁴Akay, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Mevlevilik", s.145.

³⁷⁵Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gönüllü Mevlevi Taburu ve Erzincan Mevlevîhânesi", s.317.

³⁷⁶Nuri Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, s.91.

Bu süreçte Erzincan Melik Salih Mevlevîhanesi şeyhi İbrahim Hakkı Efendi de Mücahidin-i Mevleviyye Alayına katılmak istemiş ve 11 Ocak 1915 tarihinde Erzincan Mevlevîhânesinden yanında 27 Mevlevi gönüllüsüyle beraber halkın dualarıyla birlikte harekete geçerek Malatya-Halep yoluyla Şam'a ulaşmışlardır. Burada diğer Mevlevi gönüllüleriyle birleşmişlerdir. Cephede Mevlevi Gönüllüleri yaklaşık olarak üç buçuk yıllık sürede daha çok ordunun maneviyatını yükseltmiş, sağlık, lojistik gibi hizmetlerde bulunmuşlardır³⁷⁷.

Cephedeki yenilgiler üzerine 1918 Eylül ayı sonlarında Gönüllü Mevleviyye Alayı dağıtılmıştır. Sefer sonrasında ülkeye dönüş yolunda Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi sağlık problemi ve maddi imkansızlıklar yüzünden zor şartlar içinde Erzincan'a dönmüş ve bu uğurda gözünü kaybetmiştir³⁷⁸. Erzincan'dan cepheye hareket eden diğer 27 Mevlevi gönüllüsünün kaçının Erzincan'a hangi şartlar altında döndüklerini bilinmemektedir. Muhtemelen kendi imkanlarıyla Erzincan'a dönmüş olmalıdırlar³⁷⁹.

Birinci Dünya Savaşında Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi gönüllü olarak vatanını savunmak için diğer Mevlevi gönüllüleriyle birlikte cepheye gitmiş ve vatan aşkı ile ordunun maneviyatını yükseltmeye çalışmış, ayrıca cephede lojistik sağlık gibi önemli hizmetlerde bulunmuş ve Türk Ordusuna katkı sağlamışlardır.

3.2.3.7. Melik Salih Mevlevîhânesinin (Erzincan Mevlevîhânesi) Kapatılması

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Erzincan'ın son Mevlevi dergâhı olarak tarihte yerini almıştır. Mevlevîhâne 1. Dünya Savaşı yıllarında cephanelik olarak kullanılmıştır. Rus birliklerinin feci saldırılarına maruz kalarak Mevlevîhânedeki birçok kitap bu saldırılarda yok olmuştur³⁸⁰.

Mondros Mütarekesinden (30 Ekim 1918) sonra pek çok Mevlevîhâne düşman tarafından işgal altına alınmıştır. Bu Mevlevîhânelerden biri de Erzincan Melik Salih

³⁷⁷ Kaya, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", s.367.

³⁷⁸ BOA.DH.KMS.47/56.

³⁷⁹ Köstüklü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Gönüllü Mevlevi Taburu ve Erzincan Mevlevîhânesi", s.318.

³⁸⁰ Adaloğlu, Arslan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler", s.114.

Mevlevîhânesidir. Ancak sonrasında Misak-ı Milli coğrafyası içinde bulunan bu Mevlevîhâne düşman işgalinden kurtarılmıştır³⁸¹.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında olan tarikat, tekke ve zâviyelerin kapanmasına karar verilmiştir³⁸². Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra ise işlevini tamamen yitirmiştir³⁸³. 1939 Erzincan Depremi neredeyse bütün binaları yerle bir etmiş, camii, mescit, tekke ve zâviyelerin çoğu harap hale gelmiştir³⁸⁴. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi de büyük hasara uğrayarak Orman Bakanlığı tarafınca el konulmuş ve tekkenin olduğu bölüm kavaklığa çevrilmiştir³⁸⁵.

³⁸¹ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, s.123-124.

³⁸²Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.1./15.54.7,24.08.1925.

³⁸³Adaloğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.114,115.

³⁸⁴Kaya, “Erzincan’da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi”, s.364.

³⁸⁵Adaloğlu, Arslan, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, s.115.

SONUÇ

Mevlevîlik Tarikatı 1273 yılında Mevlânâ'nın vefatından sonra onun adına ithafen oğlu Sultan Veled tarafından XIII. asrın sonlarına doğru Konya'da kurulmuştur. Bu tarikat Selçuklular döneminden itibaren Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı zamana kadar geçen sürede toplumu derinden etkilemeyi başarmıştır. Ülkenin dört bir yanında Mevlevîyye Tarikatını yaymak için Mevlevîhâneler açılmış ve bu Mevlevîhânelerin birçoğu ibadet yeri olarak kullanılmasının dışında aynı zamanda eğitim, öğretim, kültür ve sanat merkezi olarak da faaliyet göstermişlerdir.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi ile ilgili alan yazında gerçekleştirilen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu durum araştırmada kaynak bulunmasını güçleştirmiştir. Bu konuda daha önce yapılan teferruatlı bir çalışma da bulunmamaktadır. Ayrıca Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin varlığının günümüze kadar korunamaması bilgiye ulaşılmasını daha da zorlaştırmıştır. Fakat bulanabilen arşiv kayıtlarından edinilen bilgiler doğrultusunda Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin tarihsel süreci ve faaliyetleri hakkında bir takım bilgilere ulaşılması sağlanmıştır.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Anadolu'da kurulan ilk Mevlevîhânelerden birisidir. İlk Mevlevîhânelerden biri olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesini Sultan Veled'in halifesi olan Hüsameddin Hüseyin Erzincani el-Mevlevî'nin 13. asrın sonu 14. asrın başlarında kurduğu bilinmektedir. Bazı kaynaklarda ise Mevlevîhâneyi Ulu Arif Çelebi'nin kurduğu yazmaktadır. Mevlevîhânenin inşa kitabesinin olmaması kurucusu hakkında net bir bilgi verilmesini güçleştirmektedir.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin kuruluşundan 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar geçen süre zarfında Mevlevîhânenin görev yapan şeyhleri ile ilgili tam bir listeye ulaşılamamıştır. Ancak edinilen arşiv belgelerinden ulaşılan isimler ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişinlerinden olan Yusuf Dede'nin vermiş olduğu bilgilere göre Mevlevîhânenin uzun bir süre harap halde kalması ve Erzincan'da meydana gelmiş depremlerden dolayı Mevlevîhâne ile ilgili bilgilerin yok olması ihtimali oldukça yüksek görünmektedir.

Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi şeyhleri Yusuf Dede ve Kemahlı İbrahim Hakkı Dede arasında şeyhlikle ilgili mücadele yaşanmıştır. Bu mücadele sonucunda Yusuf Dede Samsun Mevlevîhânesi şeyhliğine atanmış, Kemahlı İbrahim Hakkı Dede ise tekrardan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi postnişini olmuştur. Ayrıca Kemahlı İbrahim Hakkı Dede Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin son postnişini olarak tarihte yerini almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla beraber Veled Çelebi zamanında Filistin cephesine gönderilmek üzere gönüllü bir Mevleviye Alayı oluşturulmuş, Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı Dede de bu Gönüllü Mevleviye Alayına katılmak için yanında 27 mevlevi gönüllüsüyle beraber Erzincan Mevlevîhânesinden harekete geçerek Malatya-Halep yoluyla Şam'a ulaşmış ve Mevleviye Alayına katılmıştır. Burada diğer Mevlevîhâne gönüllüleri ile birlikte canla başla vatani savunmuş, ordunun maneviyatını yükseltmeye çalışmışlardır.

Mevlevîhâne tarih içerisinde zaman zaman harap halde kalmış, Mevlevîhânedeki bazı köklü yenileme, genişletme ve tadilat çalışmaları yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Mevlevîhâne cephanelik olarak kullanılmıştır. Bu durum, Mevlevîhânenin Birinci Dünya savaşında Türk Ordusuna katkı sağlamakta etkin rol üstlendiğini göstermektedir.

1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar geçen sürede Mevlevîhâne bazen etkin bazen ise çalışamaz durumda varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Daha sonra 1939 Erzincan Depreminde büyük hasara uğrayarak Orman Bakanlığı tarafından alınmış ve tekkenin olduğu kısım kavaklığa çevrilmiştir.

Araştırmada yer alan Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesine dair bugün herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır. Mevlevîhânelerin birçoğunda olduğu gibi Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesinin de varlığı günümüze ulaşamamıştır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, BEO Dosya 2069/155104.
BOA, BEO Dosya 2112/158360.
BOA, BEO Dosya 3814/286021.
BOA, BEO Dosya 3878/290817.
BOA, BEO Dosya 3917/293741.
BOA, BEO Dosya 3922/294101.
BOA, C.EV Dosya 287/14648.
BOA, C.EV Dosya 346/17556.
BOA, C.EV Dosya 422/21354.
BOA, DH.EUM.KADL Dosya 14/30.
BOA, DH.KMS Dosya 47/56.
BOA, DH.SYS Dosya 41/3.
BOA, DH.SYS Dosya 54/2.
BOA, EV.BRT Dosya 47/18.
BOA, EV.BRT Dosya 146/12.
BOA, İ.EV Dosya 5/61.
BOA, İ.HB Dosya 82/37.
BOA, Y.PRK.MŞ Dosya 6/2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCO)

- BCO, 30.18.1.1/15.54.7, 24.08.1925.

Konya Mevlana Müzesi Arşivi (KMMA)

- KMMA, Zarf No: 239/13, 239/22, 239/24, 239/44, 239/62, 239/66, 239/111, 239/114, 239/127, 239/130, 239/134, 239/138, 239/142, 239/151, 239/158, 239/162, 239/209-B, 239/229, 239/235-A, 239/249, 239/250, 239/267, 239/273.

DİĞER KAYNAKLAR

- AÇIK, Nilgün, *Divan Edebiyatında Mevlevilik Etkisi ve Mevlevi Şairler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin, “Bir Mevlevi Dedesi’nden Sultana Öğütler: “Şemsü’l-İrşad Li Sultan Reşad” Adlı Siyasetname”, *History Studies*, Sayı 7, 2015, s.11-23.
- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin, ARSLAN, Nizameddin, “Erzincan’da Mevlevilik ve Mevlevihaneler”, (2. Uluslararası Sultan Divani ve Mevlevilik Sempozyumu, 1-2 Haziran 2012 Afyonkarahisar-Türkiye), Afyonkarahisar 2013, s.109-117.
- AKGÜNDÜZ, Murat, “Mevlevilik ve Osmanlı Padişahları”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, Şanlıurfa 2007, s.37-44.
- AKAY, Nimetullah, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2014.
- AKAY, Nimetullah, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Mevlevilik”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, Şanlıurfa 2015, s.122-152.
- AKŞİT, Ahmet, “Çelebi Hüsameddin’in Halife Seçilmesi ve Muhalifleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, Konya 2005, s.179-187.
- ARMAĞAN, Abdullatif, “XVII. Yüzyıl Güneydoğu Anadolu’sunun Dini-Sosyal Hayatından Bir Kesit: Antep Mevlevihanesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 2014, s.203-228.
- ARAPOĞLU, Murat, *Üsküdar Mevlevihanesi’nin Tarihsel Gelişimi ve Yeniden Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- ARPAGUŞ, Safi, *Mevlevilikte Manevi Eğitim*, Vefa Yayınları, İstanbul 2009.
- ARPAGUŞ, Safi, “Mevlânâ Celâleddin Rumi (1207-1273)”, *İstem Dergisi*, Sayı 10, Konya 2007, s.91-111.
- AŞÇI, İbrahim Dede, *Aşçı Dede’nin Hatıraları I*, (Hazırlayan: Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi), Kitabevi, İstanbul 2006.
- AŞÇI, Kadir, “Erzincan’lı Şeyh Hacı Fevzi Efendi”, (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 28 Eylül-1 Ekim 2016, Erzincan-Türkiye), Erzincan 2016, s.847-865.
- ATİK, Hikmet, “Ahmet Mithat Bâhârî Beytur’un Hatıralarında Yalnızbağ Mevlevihanesi ve Erzincan”, (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 28 Eylül-1 Ekim 2016, Erzincan-Türkiye), Erzincan 2016, s.795-801.

- AZAMAT, Nihat, “Kemahlı İbrahim Hakkı (1859-1924)”, *DİA*, c.25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.220-222.
- BABÜR, Yusuf, “Erzincan Mevlevîhânesi’nin Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı’nın Farsça Şiirleri”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, Erzincan 2019, s.368-392.
- BALTACI, Halil, “Aşçı İbrahim Dede Hatıratı XIX. Yüzyıl Erzincan’ında Dini ve Tasavvufi Hayat”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erzincan 2015, s.47-64.
- BÖLÜKBAŞI, Adem, *Türkiye’de Bir Popüler Kültür Alanı Olarak Tasavvuf: Mevlânâ ve Mevlevilik Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.
- CEYLAN, Semih “Selahaddin-i Zerkub”, *DİA*, c.36, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s.340-341.
- COŞKUN, İbrahim, “Akı Gönül İle Buluşturan Kelamcı: Mevlânâ Celaleddin Er-Rumi”, (Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevilik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa-Türkiye), Harran Üniversitesi Yayınları, Şanlıurfa 2007, s.405-415.
- DEMİR, Alpaslan, ERDOĞAN, Eralp, KALKAN, Tuba, *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 52, Erzurum 2014, s.15-48.
- DOĞAN, Ahmet Işık, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İTÜ Matbaası, İstanbul 1977.
- DURU, M. Celal, *Tarihi Simalardan Mevlevi*, Kader Basımevi, İstanbul 1952.
- EFLAKİ, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev: Tahsin Yazıcı), c.1, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1989.
- EFLAKİ, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri II*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Maarif Basımevi, Ankara 1954.
- EFLAKİ, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri I*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953.
- FIRAT, Hasan Baran, *Mevlevihanelerin Akustik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Mevlevihaneleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- FÜRÜZANFER, Bedüzzaman, *Mevlânâ Celaleddin*, (Çev: Feridun Nafiz Uzluk), T.C. Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.

- FÜRÜZANFER, Bedüzzaman, *Mevlânâ Celâleddin*, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1997.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı ve Eserleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2010.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlânâ Celâleddin: Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlevî Âdab ve Erkânı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1963.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlânâ Celâleddin: Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, Üçüncü Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1953.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlevî Âdab ve Erkânı*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1953.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, "Vakıf", *DİA*, c.42, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s.475-479.
- KARA, Mustafa, "Tekke", *DİA*, c.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.368-370.
- KARA, Mustafa, "Doğumunun 800.Yılında Mevlânâ ve Mevlevilik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, Bursa 2006, s.1-22.
- KARA, Mustafa, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Yeni Yüzyıl Kitaplığı İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- KARACİF, Mücahit, *Mevlevilik ve Kilis Mevlevihanesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2013.
- KAYA, Turhan, "Erzincan'da Mevlevilik ve Son Mevlevi Postnişini İbrahim Hakkı Kemahi", (Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevilik Ulusal Sempozyumu, 14-16 Aralık 2006,Konya-Türkiye), S.U. Mevlânâ Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007, s.361-372.
- KEMALİ, Ali, *Erzincan Tarihi, İctimai, Etnografî, İdari İhsai Tetkikat Tecrübesi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 2000.
- KEMALİ, Ali, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnografî, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi*, Güney Yayıncılık, İstanbul 1992.

- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Birinci Dünya Savaşın’nda Gönüllü Mevlevi Taburu ve Erzincan Mevlevîhânesi”, (Uluslararası Erzincan Sempozyumu, Cilt 1, 28 Eylül-1 Ekim Erzincan 2016), Erzincan 2016, s.313-319.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Vatan Savunmasında Gönül Erleri Mücahidin-i Mevleviyye Alayı”, *X. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 2-3 Mayıs 2002, Konya 2002.
- KÜÇÜK, Sezai, “Mevlevilerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 27, Sakarya 2013, s.95-119.
- KÜÇÜK, Sezai, *XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- MEVLÂNÂ, Celaleddin, *Mesnevi ve Şerhi*, (Şerheden: Abdülbaki Gölpınarlı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973-1974.
- MEVLÂNÂ, Celaleddin, *Mecâlis-i Sab’a*, (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), Konya Turizm Derneği Yayını Yeni Kitap Basımevi, Konya 1965.
- MEVLÂNÂ, Celaleddin, *Rubâiler*, (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), Remzi Kitabevi, İstanbul 1964.
- MEVLÂNÂ, *Mesnevi*, (Çev: Veled İzbudak), M.E.B. Yayınları, İstanbul 1960.
- MEVLÂNÂ, Celaleddin, *Fîhi Mâ Fîh*, (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), Remzi Kitabevi, İstanbul 1959.
- MEVLÂNÂ, Celaleddin, *Divân-ı Kebir*, (Haz: Abdülbaki Gölpınarlı), C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958.
- ÖNDER, Mehmed, “Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi”, (9. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997 Konya-Türkiye), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1997, s.9-13.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Tasavvuf”, *DİA*, c.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.119-126.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Tarikat”, *DİA*, c.40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.95-105.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Şeyh”, *DİA*, c.39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.50-52.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Mevlânâ Celaleddin Rumi”, *DİA*, c.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.441-448.

- ÖSEN, Serdar, “Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Mevlevihanelerin Yeri”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, Sayı 4(2), 2015, s.259-271.
- ÖSEN, Serdar, *19. Yüzyıl Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2011.
- ÖZDEMİR, Mustafa, “Melikü’ş-Şuara Nizameddin Ahmedî Erzincanî”, *Akra Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 14, 2018, s.41-58.
- PAYDAŞ, Kazım, “Mevlânâ Celaleddin’in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 18, Şanlıurfa 2007, s.23-35.
- SEÇKİN, Aydın, “Türkiye’de Önemli Mevlevihaneler ve Mevlevihanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü”, (Uluslararası Sempozyum, 13-15 Aralık 2007, Konya-Türkiye), Sümam Yayınları, Konya 2010, s.1-45.
- SİPEHSALAR, Feridun Bin Ahmed, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977.
- SİPEHSALAR, Feridun Bin Ahmed, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Tercüman Yayınevi, İstanbul 1977.
- SOLMAZ, Lokman Derya, *Şeyh Ali Celaleddin Çelebi ve Döneminde Afyonkarahisar Mevlevihanesi (1894-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011.
- SOYLU BAĞÇECİ, Fulya, *Günümüz Anlayışında Mevlevilik ve Mevlevî Ayinleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2017.
- SULTAN, Veled, *İbtidâ-nâme*, (Çev: Abdülbaki Gölpınarlı), Güven Matbaası, Ankara 1976.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan, “Erzincan’da Mevlevilik Hareketleri”, (9. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997, Konya-Türkiye), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1997, s.123-141.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan, *Anadolu’nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi I*, Erdav Kitabevi, Erzincan 1985.
- ŞİMŞEK, Selami, “Erzincan Mevlevihanesi Son Postnişini Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi’nin Divan’ında Mevlânâ ve Mevlevilikle İlgili Düşünceleri”, *Tasavvuf İlmî Ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 20, 2007, s.159-174.

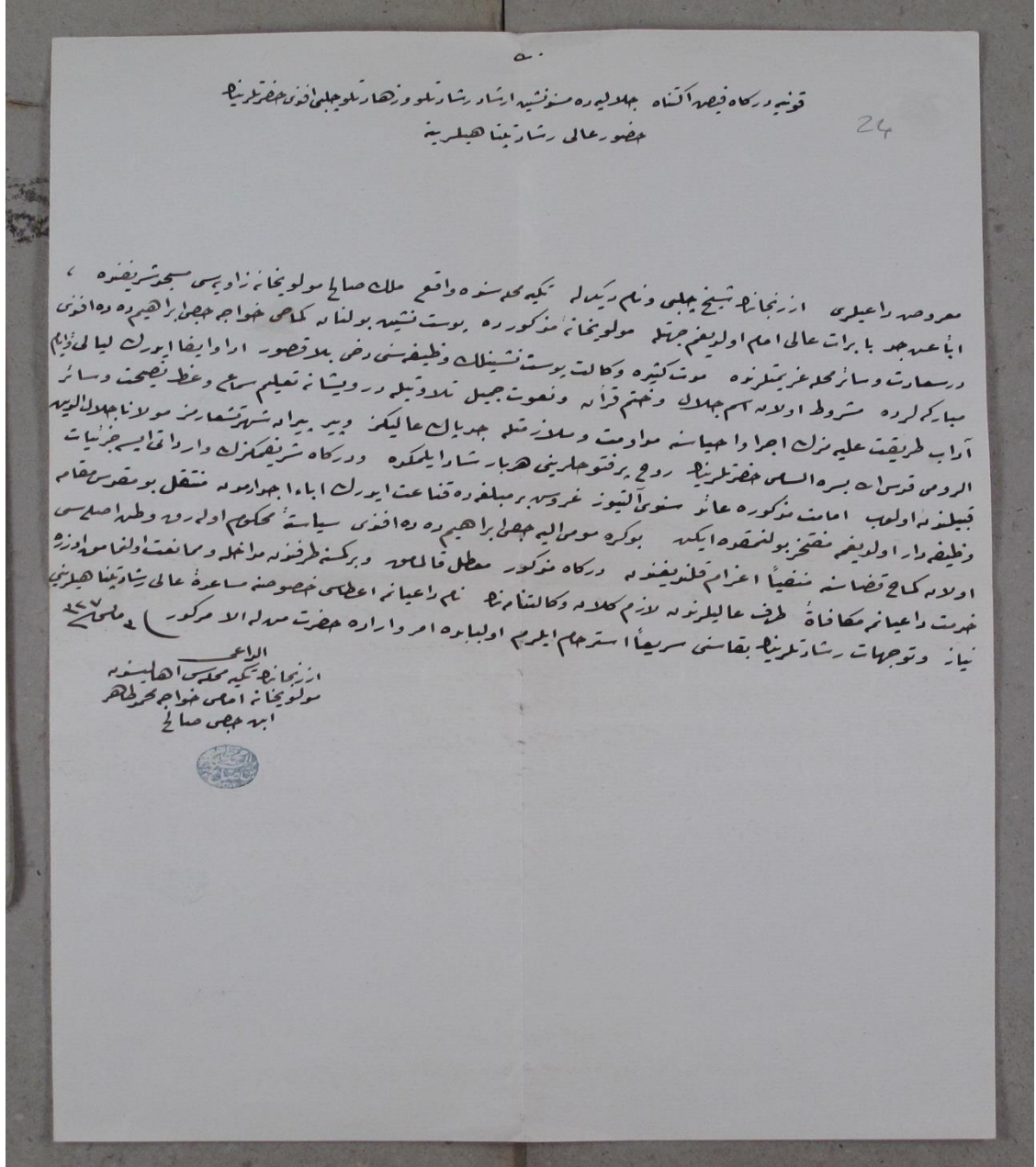
- TANCI, İbni Batuta, *İbni Batuta Seyahatnamesi I*, (Çev: A.Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- TANRIKORUR, Ş. Bahrihüda, “Mevleviyye”, *DİA*, c.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.468-475.
- TAŞAĞIL, Ahmet, “Talas Savaşı”, *DİA*, c.39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.501.
- TUNCER, Faruk, *Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi Hayatı ve Eserleri*, Basın Yayın Matbaacılık, İstanbul 1999.
- TÜRER, Osman, *Osmanlı Anadolu’sunda Tarikatların Genel Dağılımı Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, (Haz: Ahmet Yaşar Ocak), II. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Mürid”, *DİA*, c.32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.47-49.
- YAZICI, Tahsin, “Menakıbu’l-Arifin”, *DİA*, c.29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s.114-115.
- YENİTERZİ, Emine, *Sevgimin Evrensel Mühendisi Mevlânâ*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2008.
- YILMAZ, Hasan Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- ZİLLİOĞLU EVLİYA ÇELEBİ, Mehmet, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Sadeleştirenler: Tefik Temelkuran, Necati Aktaş), c.1, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976.

TABLÖLÄR LİSTESİ

Tablo 1. Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelen tarikatlar.....	17
Tablo 2. Anadolu dışında kurulup Anadolu'ya gelemeyen tarikatlar.....	17
Tablo 3. Anadolu'da kurulan tarikatlar.....	18
Tablo 4. Mevlevi Alayına iştirak eden Mevlevîhâneler, postnişinleri ve yaklaşık olarak sayıları.....	48

EKLER

Ek 1. KMMA: 239/24

(Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi İmamı Hoca Mehmed Tahir Efendi'nin dergâhın boş kalmaması için Konya Çelebilik Makamına kendisine postnişinlik beratı verilmesi için gönderdiği belge)

TELEGRAMME تله‌گرافنامه

دولت علیہ عثمانیہ تله‌گراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

734

Retransmission ou Expédition		تکرار کثیدہ ویا سوق		RECEPTION				اخذہ	
سوق نمبر	کثیدہ نمبر	Date	تاریخ	مأمور امضای	مأمور امضای	Date	تاریخ	واسطہ مرکزی	سردہ نمبر
alt.	signis à			Signature de l'employé	Signature de l'employé			Reçu de	N° d'ordre

De _____ Pour _____

N° _____ Mots _____ Date _____ H. _____ M. _____

Place _____ Indic. Eventuelles _____

خدمت سجاد تلو علی ایوق حضرتینہ

ایم سجاد تلو ہیکوہ اوننہ دورہ دیشلیم ایہ مہب ارقماتہ مہستہ حرکت

بوسق

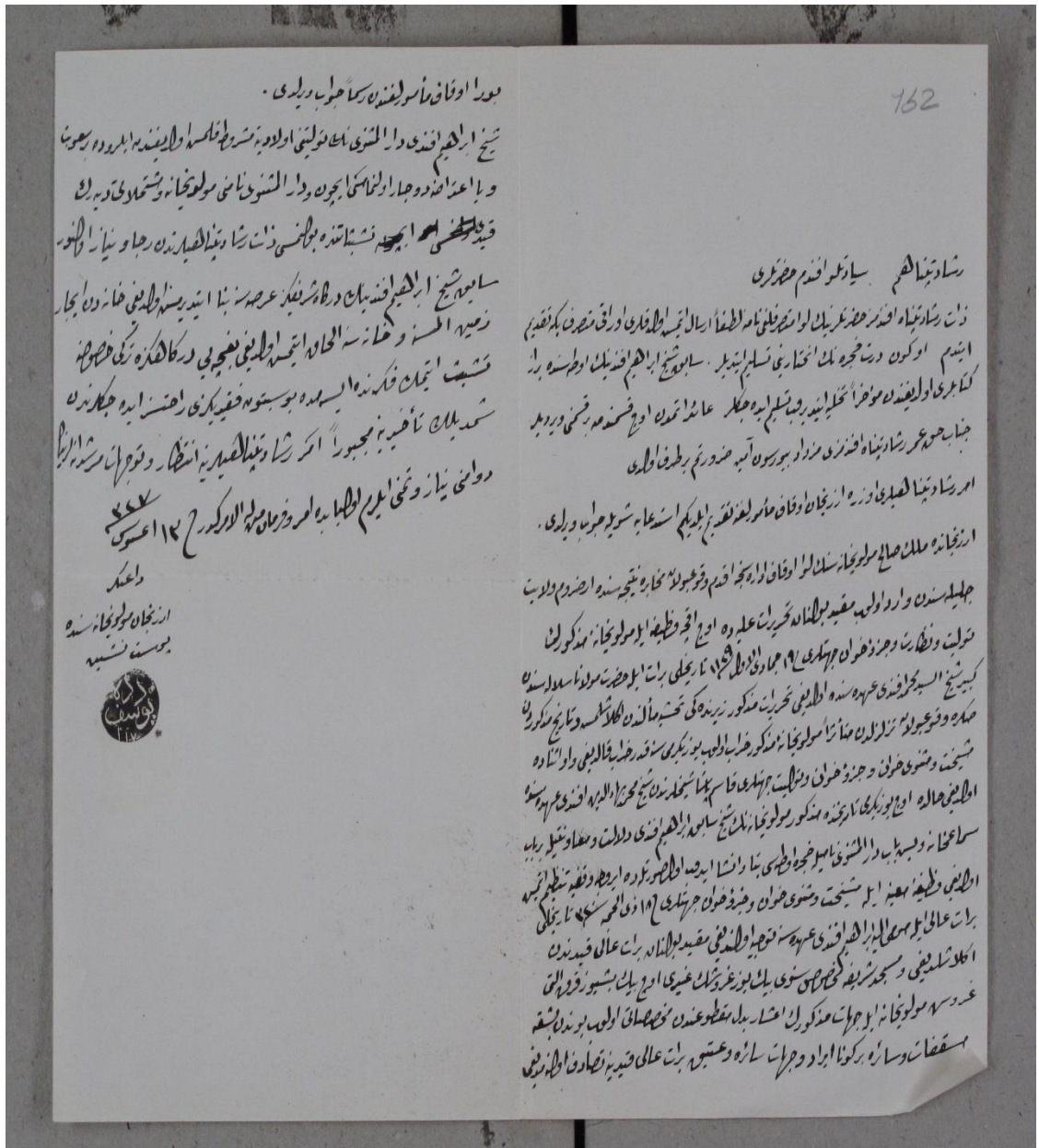
صاحبہ اوقاف میرکندہ

صاحبہ مولویانہ شیخہ دکاتہ ازخانہ شیخی ساقی بوسفہ دورہ یغیہ داغچیم قرنی

وصولہ واردانہ دایورہ دکاھک کندوشہ نیلمہ کیفہ ایاسی یازار لورہ

مختصہ ایوقاف سجاد تلو علی ایوق حضرتینہ

(Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Şeyhi Yusuf Dede'nin Samsun Mevlevîhânesi postnişinliğine atanmasına dair)

(Erzincan Melik Salih Mevlevîhânesi Şeyhi Kemahlı İbrahim hakkı Efendi'nin 120 seneden beri harap olan Mevlevîhâneyi tamir ettirerek Semâhâne ve Daru'l-Mesnevi inşa ettirmesine dair belge)

حضور شادینا صیدیه

438

ساداتو اقدم حضرتی
 سفر حاجی ابراهیم افندی عفو اولاند قد صلح بورایه کلوب بجانفی شریف افندی تجارت برانہ استانبول
 کوند رشدی ستمو کج داعیانہ مکره حاجی ابراهیم افندی اعاده بشقی اچو قونیه قد کتسه
 ابره ده داعیدنہ درویشانہ دھانی منشی اولد قج عزل اید یوبہ سفون صوت تعین
 محکمہ اولیہ یعنی جوانی ویرلسہ اولد یقندہ مقوم شریف افندی بورایه طبر کلوز حاجی ابراهیم افندی
 لکاحدہ بورایه کلدی اولجہ در سخانہ ده طبلہ بدرس و قوتقو خاندہ ایدی داعین رضی
 اولدیم محمدی ابرہ قیونک یا نندہ کی جمرہ ده درسی او قودہ جودہ بسمہ در سخانہ داعین
 او طور یعنی جوجہ ایلر سماخانہ زہ سنده اولوب اولدیم تسلیم اولندی ایلر وده برہ قج کفتا
 کو و داعینہ برہ قج اقرا اولغنی مانخو اولد یعنی کبی ایلیمزک بر ذرہ اچر و سن برہ قج
 دخی جائز اولیوب بوزن صورت حسنسی لکندہ ابرہ اجری ایجانہ با قاسمی اچویم
 تو طے ساداتینا صیدنی نیاز دستر حاج ایدیم حاجی ابراهیم افندی خانہ سی وقف عمرہ
 اور زندہ اولد یقندہ در کاکلرک نظر نہ خائل اولد یعنی کبی شریف افندی استانبولہ کلدی
 اخوانی در کاه شریف زدنہ منع اید یور لک حالہ مذکور خانہ بی لکندہ در لک مکسہ ابرہ حاجی
 ابراهیم افندی رضی ایدہ رک اشتر ایمان ضروری اولد یعنی ذات ساداتینا صیدیه عصرہ
 و بیانہ ایلر و توجرات شادینا صیدیه دو اضنی نیاز دستر حاج ایدیم اولجا ایدہ امر و ارادہ
 مدد الامر کور داعین
 از بخایه بر لک خایه موسی

رشاد نلو افتم حضرتی

حاجی ابراهیم قزاقی اولوغ خالی ای شادنا الصبره عرصه یلده کلمه و جوارزه کتخانی بیرونکی همه کونی
 ایدی تفریبه ایدنا اولوره هم منع ایدره جان اولرم طرفه ایدی چونه اولیغندره داغینده
 حضرتنا ایدره جگر سکوت ایدسورم دکاهنلک اهیاسی اچوره یا بوریه ربامور محض من
 کونده حال و اموری قصه ایدره قزاقی و باجور درسه ایدره دکاهنلک ایشلیغی شوبه
 نسوبه ایدره جگه یوریه ربط اولمسی ضروری اولیغندره حاره همنسی لهره دیو نمکده
 ابراهیم قزاقی ایجانیه باقلمسی استهلام ایلرم بسا عجانیه و حجه ربکا خاندن در ایدره ایلرم تقسی نلمسی
 یا یارم دیور ابراهیم قزاقی ایجانیه خاندن سز دکاهنلک اولیغندره اولیغندره اولیغندره اولیغندره اولیغندره
 حجه ایلر کتخانی نانی داغینده تسلیم اولمسی اچوره صرف بکده و وفای ما عوریه و اهیاسی ایدره ایدره
 بر نمره حاصل اولدی. جرد و غم و شوخ و غم اچوره اطراف ایدره جگه ایدره ایدره ایدره ایدره
 بو خصوصیه ایدره شوبه اچوره شادنا الصبره بخانه ایدره ایدره ایدره ایدره ایدره ایدره ایدره

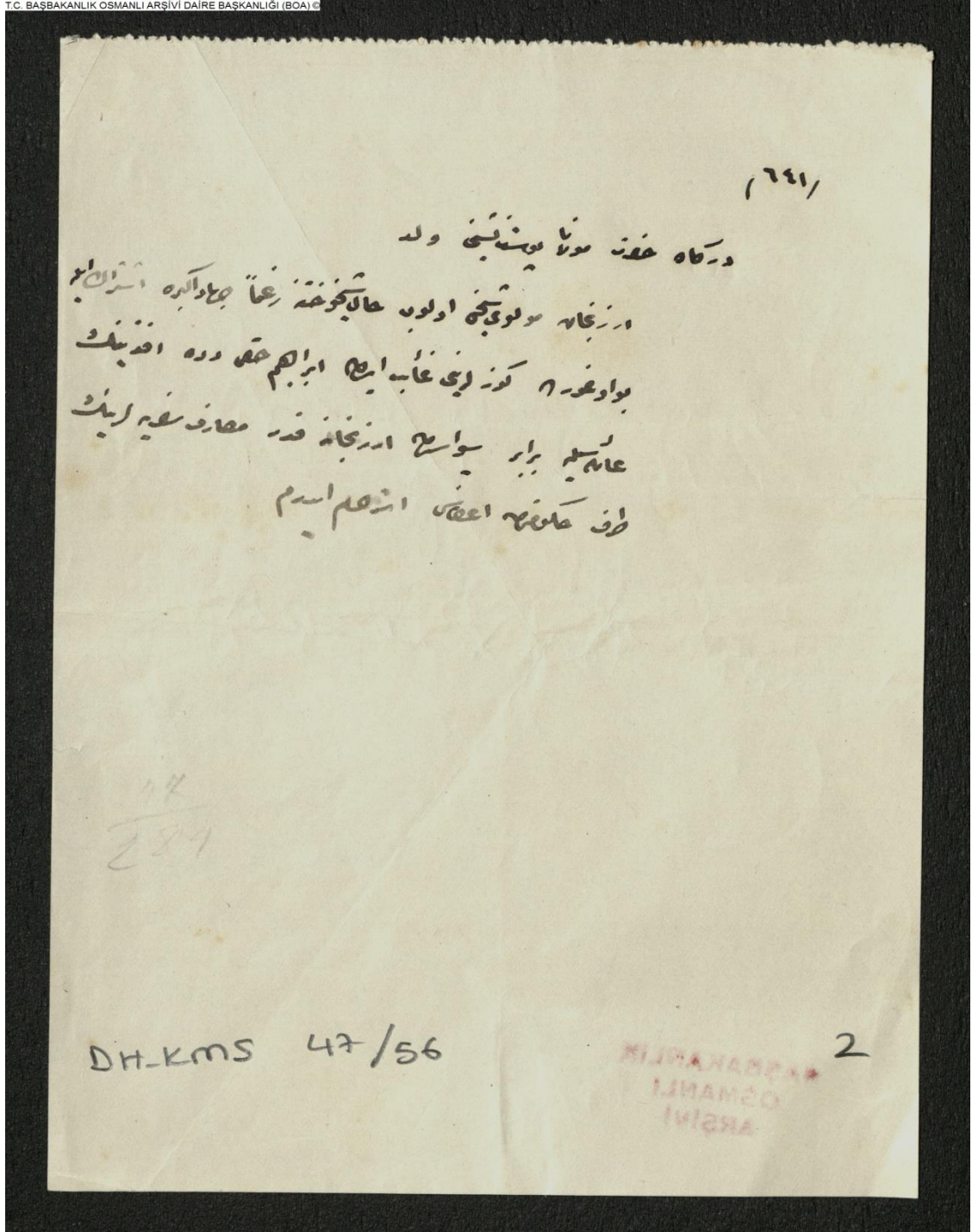
الاعلی
ارزنجایه مولو قزاقی

شادینو اخدم حضرتی
 حاجی ابراهیم افندی از بخانه دیکاه طدی دیور که بود دیکاه بدمردی و خودده جعفر جز و خوانسور و شویخو اولی
 ده بنده بر آنم وار دیور معلوم عالیله بودم حکم باز ، یولیان ، اوصانما ز بر ادمرد . لکائی دیکاه زده
 چله حیفا دی . طرفین او بل بر عالی طرفه که چله کسه و لکایه و دیکاه کرده خدمت ایتمیانه و مرشد
 اولاده ذاته اتباع تامی اولکایه و کل مشایخ صر صنده در ویتامه و اخوانه صر صنده بیلک کوریل صر صر
 امران و شادینا الصبریه تابند . بودم اولی دیکاه بدمردی برینه کیرج خدمت ایتمی اخوانه صر صنده لکائی
 و سکه کیمکه لایحه و لکائی فخر مولانا ننه اولدینقی نقد ایتمی بعد اگر شیخه الیغدیسه ایدریده پیشو اولدینده اکا
 بریکو ستر بو مقام قال بقولوا مقامی دکله بر تو صبر ایست نشبه اولدینقی معلوم شادینا الصبریه
 زنی کائی درجه ده راعتز اید بوی . زیر اضمه لک عرصه سی بنده مجموع وار بوی اسیده بنم اوم اولادیه
 وقف ایتمم خارجده کیمینک مد اخلیم بر حق بوی دیور خانه سده دیکاه شریفده یکی قیو وار دیکاه
 طرفه ایست بوی ایدریده زنی راعتز ایتمک ایچونه اولدوره حیللرده بولینور لکاهده متصرف ایتمیانه بر کاغذ
 یازیب دیکاه شریف اموریه قطعیا مد اخلیم ایتمی و دیکاه شریف طرفه اولدو قیو لک سدی لکائی و در سخانه
 و قیونک یاننده کی حجه نیک داعیده تسلی ایله حاجی ابراهیم افندی دیکاه شریفده یا اخلک کسائی
 خصوصی یاز مصلحتی رجا و نیاز ایله بوی اولان مرشدانه لکینک دومی استر حال ایدرم اولکایه امر و راده
 اخدم حضرتی بیکدر . ع العوللا از بخانه مولوی خانیس موسی

(Erzincan Melik Mevlevihânesi Şeyhleri Yusuf Dede ve İbrahim Hakkı Dede'nin seyhlikle ilgili mücadeleleri ile ilgili)

DH.KMS.00047.00056.002

(Erzincan Mevlevîhânesi Şeyhi İbrahim Hakkı Efendi'nin Cihad-ı Ekberde gözlerini kaybetmesi hakkında)

حضور جناب صاحبزادگی

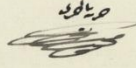
خدمت

از طرفی در مدتی که بوسیله این بزرگوار
التماس رسیدگی بکار و شکر بود مؤثر
صفحه کا حکم مقرر شد لکن تقدیر فرمودند

۱۱۱

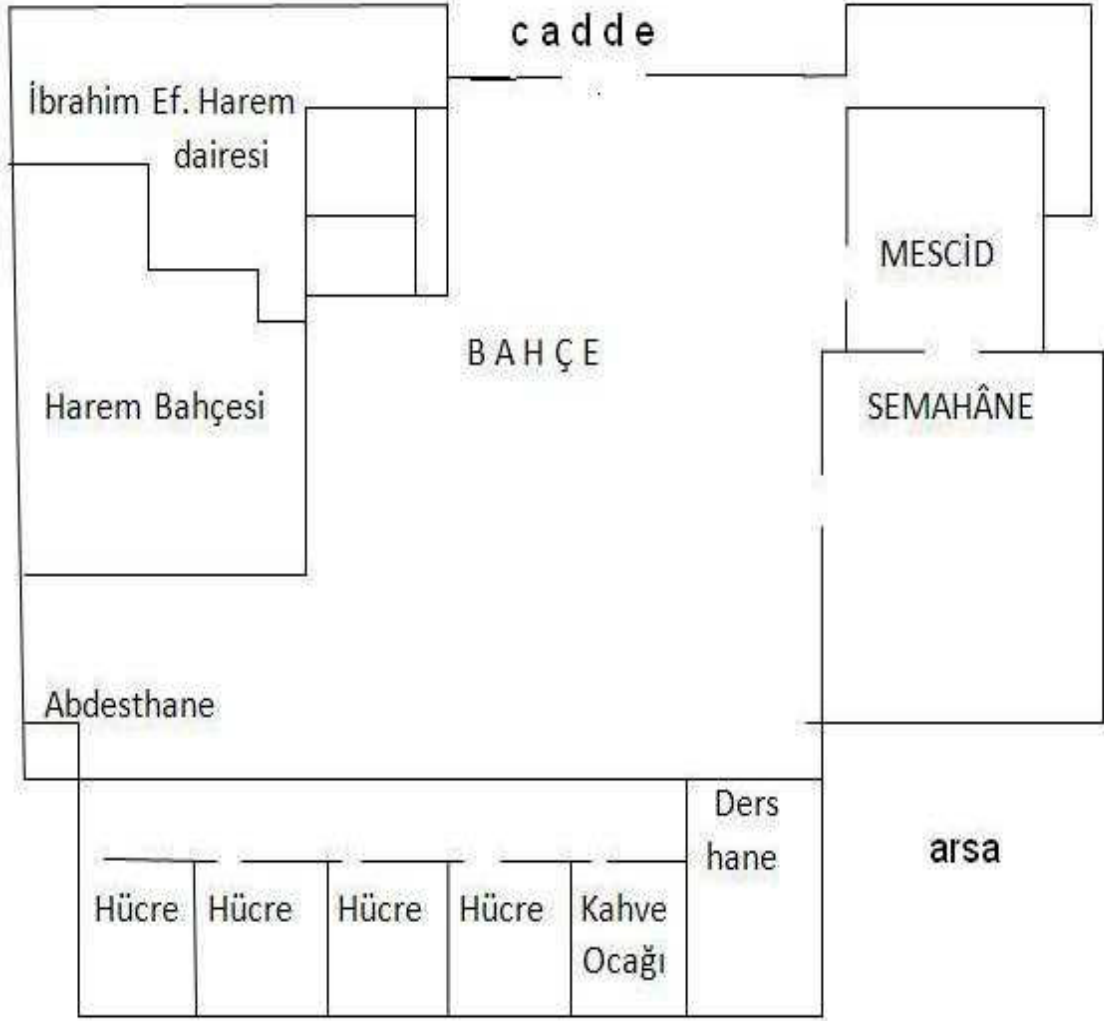
مدد جاکندگی

سزای شاد و سعادت یابو " نیمه تربیت بیکی سزای بر سر و شکر داره فرموده بچون تقاضای مایه ده بولنه تقدیر بود فخر و شکر اولی و دوم
بولنه در اینجانب مدتی که بوسیله این بزرگوار حکم مقرر شد لکن تقدیر فرمودند مؤثر بود و شکر بود مؤثر بود
قرابان ایضا تقاضای مدد بچون و زره لکن تقدیر فرمودند جناب صاحبزادگی بچون اولی و دوم در خدمت و اولی و دوم لکن تقدیر فرمودند

حرفه

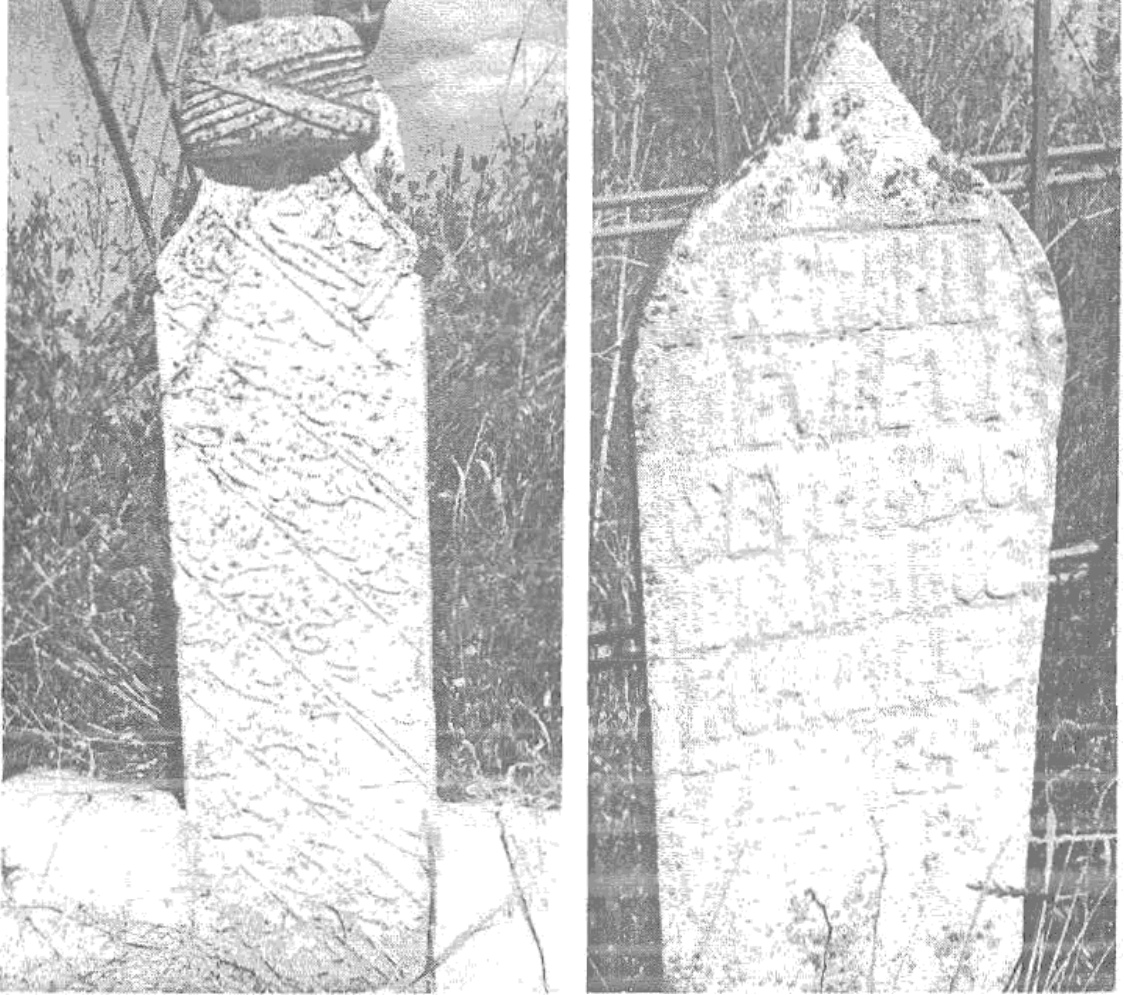
İ.HB 82/37

2

Hasan Hüseyin Adalıoğlu ve Nizamettin Arslan'ın "Erzincan'da Mevlevilik ve Mevlevihaneler" adlı makalesinden.

Ek 10. (Erzincan Mevlevîhânesi Şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı Efendi'nin biri Arapça diğeri Latince yazılı mezar taşları)

Tahir Erdoğan Şahin'in "Erzincan'da Mevlevilik Hareketleri" adlı makalesinden.

ÖZGEÇMİŞ

Burcu ASLAN, 04.04.1992 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 2012 yılında Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümünde eğitim görmeye başladı. 2017 yılında Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı.